

T.C.
HARP AKADEMİLERİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

**GÜVENLİKLEŞTİRME KAVRAMI VE 11 EYLÜL SONRASI
TÜRKİYE’NİN ORTA DOĞU’YA YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI**

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Hakan AYDIN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Esra Hatipoğlu

İSTANBUL – 2013

(BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.)

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI SOYADI: Hakan Aydın

TEZİN DİLİ: Türkçe

TEZİN ADI: Güvenlikleştirme Kavramı ve 11 Eylül Sonrası Türkiye'nin Orta Doğu'ya Yönelik Dış Politikası

ENSTİTÜ: Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

ANA BİLİM DALI: Uluslararası İlişkiler

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

TEZİN TARİHİ: 17.06.2013

SAYFA SAYISI: 119

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Esra Hatipoğlu

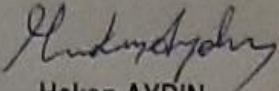
DİZİN TERİMLERİ: Güvenlikleştirme, 11 Eylül, Orta Doğu, Türk Dış Politikası, Terörist ve Aşırı Hareketler

TÜRKÇE ÖZET: Bu tezde Güvenlikleştirme kavramı bağlamında, 11 Eylül sonrası Orta Doğu'ya yönelik terörist ve aşırı hareketlere dönük gelişmeler karşısında Türk dış politikası incelenmek istenmektedir.

DAĞITIM LİSTESİ: 1. Stratejik Araştırmalar Enstitüsüne

2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Bu tezin içerdiği hususlar bireysel görüşlerimi yansıtır, Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini yansıtmaz.

Hakan AYDIN

T.C.
HARP AKADEMİLERİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

**GÜVENLİKLEŞTİRME KAVRAMI VE 11 EYLÜL SONRASI
TÜRKİYE’NİN ORTA DOĞU’YA YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI**

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Hakan AYDIN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Esra Hatipoğlu

İSTANBUL – 2013

HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Hakan AYDIN'ın "Güvenlikleştirme Kavramı ve 11 Eylül Sonrası Türkiye'nin Orta Doğu'ya Yönelik Dış Politikası" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından ULUSLARARASI İLİŞKİLER ana bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan _____
Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU
(Danışman)

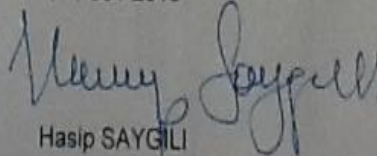
Üye _____
Doç. Dr. Ragıp Kutay KARACA

Üye _____
Yrd. Doç. Dr. Esra PAKIN ALBAYRAKOĞLU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

17 / 06 / 2013

Hasip SAYGILI
Kurmay Albay
Enstitü Müdürü

ÖZET

Genel itibariyle Türk dış politikasının temel ilkeleri batıcılık ve statükoculuk anlayışlarının sürdürülmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu tezde güvenlikleştirme kavramından hareketle Türkiye'nin 11 Eylül sonrası Orta Doğu'ya yönelik dış politikası analiz konusu edilmektedir. Nitekim uluslararası sistemde her alanda güvenlikleştirme yapılabilmesi, bu durumun devletlerin politikalarını çok fazla etkilemesini sağlamaktadır.

11 Eylül'le ortaya çıkan terörist ve aşırıci hareketlerin yaratmış olduğu güvenlik gündemi, maddi olmayan olgular ve düşünceler gibi unsurlar üzerinde etki yapmaktadır. Bu minvalde teze teorik alt yapı teşkil eden inşacı teori de, doğası gereği okuyucuya açık bir bilgi vermemektedir. İnşacı teoride algılar üzerinden değerlendirme yapıldığı için, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki konusunda somutlaşma noktasında problem doğurmaktadır. Algılardan ziyade, inşacı yaklaşımda konuşmak (söz edimi) bile, yapmaktır. Böylelikle en ufak söylemin politikayı şekillendirdiği görülebilecektir.

Özellikle Türkiye Soğuk Savaş sonrasında sorunların çözümü açısından Orta Doğu'da "çok boyutlu diplomasi" anlayışı gereği, aktif bir rol oynamayı amaçlamaktadır. Bu durumda iktidarın tek bir partide oluşu da, iç politik gelişmelerin ve dış politikayı etkilemesini azaltmış, AK Parti yönetimi dış politikada daha rahat manevra alanı bulabilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin bölgede "model ülke" olarak görülmesi siyasal gelişmelerin daha kolay bir biçimde güvenlik gündeminin dışına çıkarılabilesine de olanak sağlamıştır.

Tezde ilk olarak kavramsal çerçeve çizilerek uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde güvenlik kavramının teorik olarak geldiği aşama ve güvenlikleştirme kavramı açıklanmaya çalışılmaktadır. İkinci bölümde 11 Eylül'ün yarattığı güvenlik gündeminin nitelikleri ve önemi ortaya konularak, bu süreçte güvenlikleştirmenin nasıl sağlandığı incelenmek istenmektedir. Üçüncü bölümde ise 11 Eylül güvenlik ortamının etkisiyle şekillenen Türk dış politikasının Afganistan ve Irak müdahaleleri, İsrail, İran ilişkileri ve Arap hareketlenmeleri bağlamında değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Tüm bunlara paralel olarak bu tezde Türk dış politikasının Batı ekseninden uzaklaştığına yönelik tartışmalar sürse de, Türkiye'nin tarihsel süreç doğrultusunda yakın coğrafyasında yaşanan siyasal gelişmeler karşısında denge kurma amacıyla bölgeye dönük geliştirdiği dış politika ortaya konulmaya çalışılacaktır.

SUMMARY

In general terms, the basic principles of Turkish foreign policy have been the continuation of westernization policy and protection of status quo. In this thesis, with the prism of conceptualization of securitization, Turkey's foreign policy to Middle East needs to be a topic of analysis in the post-September 11 era. Indeed, because in international system every field is suitable for securitization, these policies affect states' positions very much.

With 9/11, terrorist and extreme movements created a securitization agenda which affected many thoughts and other things of intangible nature. In this framework, the theoretical substructure of the thesis is constructionist view which is not giving a clear idea to a lay reader as its nature requires. Because the constructionist view evaluates cases through perceptions, the theory creates problems in terms of getting tangible results about the relations between dependent and independent variables. Beyond perceptions, for the constructionist approach, even speaking is doing something. Therefore, a piece of rhetoric could shape a policy according to the theory.

Particularly, after the cold war ended, Turkey intended to play an active role in Middle East in order to resolve the problems as a result of "multi-dimensional diplomacy" approach. A strong Turkish government led by a one party rule instead of a governing coalition also decreases affects of internal politics to external politics. Because of this political equation, AK Party Government could maneuver easily in terms of foreign policy direction. In addition, in the region, Turkey is seen as "model country", so political developments could be non-dependent of securitization agenda much more easily.

In this thesis, first of all, conceptual framework is outlined under the discipline of international relations and currently what level the concept of securitization theoretically reached will be explained as the concept itself is tried to be explained. Second, the characteristics of 9/11 creation of security agenda and its own importance will be tried to put under light. During the 9/11 era, how the securitization was provided is also intended to be studied. Third, Turkish foreign policy shaped under 9/11 securitization environment will be evaluated in terms of the interventions of Afghanistan and Iraq, the relations of Israel and Iran, and Arab Movements (so-called the Arab Spring).

In parallel with all of these cases, though debates continue about a slip on Turkey's axis from the axis of Western direction, Turkey has been developing her own foreign policy in parallel to political developments in her historical hinterland in order to establish essential "balance of 'regional' power".

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
SUMMARY.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM:

KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Uluslararası İlişkiler ve Düzen.....	5
2.Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Güvenlik.....	9
2.1.Teori Oluşumu ve Epistemolojik Durum.....	9
2.2.Uluslararası İlişkilerde Çatışmayı Açıklayan Teoriler.....	11
2.2.1.Realizm ve Neorealizm.....	11
2.2.2.Jeopolitik Teoriler.....	14
2.2.3.Globalist Teoriler.....	15
2.3.Uluslararası İlişkilerde İş Birliğini Açıklayan Teoriler.....	16
2.3.1.Liberalizm ve Neoliberalizm.....	16
2.3.2.Transnasyonalizm ve Karşılıklı Bağımlılık.....	18
2.3.3.Entegrasyon Teorileri.....	19
3.İnşacı Teori.....	20
4.Güvenikleştirme Kavramı ve Kopenhag Ekolü.....	23
5.Dış Politika Analizi, Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi.....	31

İKİNCİ BÖLÜM:

11 EYLÜL 2001 SALDIRILARI

1.11 Eylül 2001 Saldırıları.....	37
2.El Kaide ve Usame bin Ladin.....	42
2.1.Senaryo İddiaları.....	45
3.El Kaide Uzantılı Diğer Saldırıları (İstanbul, Madrid, Londra).....	48
4.Terörizm ve Dini Hareketler.....	50

5.Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması Tezi.....	57
6.11 Eylül ve Medya.....	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	
11 EYLÜL SONRASI ORTADOĞU'YA YÖNELİK TDP	
1.11 Eylül Öncesi Türk Dış Politikası Tarihsel Akış.....	64
2.Karşılaştırma:DSP Koalisyonu ve AK Parti Dönemi TDP.....	69
2.1.DSP Koalisyonu Dönemi Türk Dış Politikası.....	69
2.2.AK Parti Dış Politikası Dönemi Türk Dış Politikası.....	73
3.Afganistan Müdahalesi ve Türkiye.....	77
4.İrak Müdahalesi ve Türkiye.....	82
5.Türkiye – İsrail ilişkileri.....	88
6.Türkiye – İran ilişkileri.....	92
7.Arap Hareketlenmeleri ve Türkiye.....	95
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	99
KAYNAKÇA.....	106
ÖZGEÇMİŞ.....	118

KISALTMALAR

- 11 Eylül:** 11 Eylül 2001 Saldırıları
4D: Defeat, Deny, Diminish and Defend
AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP: Anavatan Partisi
Anglo-Amerikan: İngiliz Amerikan
AYK: Amerikan Yahudi Kongresi
BBC: British Broadcasting Corporation
BM: Birleşmiş Milletler
BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CIA: Central Intelligence Agency
CNN: Cable News Network
DSP: Demokratik Sol Parti
FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü
İKÖ: İslam Konferansı Örgütü
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO: North Atlantic Treaty Organization
PJAK: Kürdistan Özgür Yaşam Partisi
PKK: Kürdistan İşçi Partisi
Refah-Yol: Refah Partisi ve Doğruiyol Partisi Koalisyonu
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDP: Türk Dış Politikası
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
YDD: Yeni Dünya Düzeni

ÖNSÖZ

Tezimin hazırlanması aşamasında katkı ve yönlendirmeleriyle tezimde büyük emeği olan danışman hocam Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU'na çok teşekkür ederim. Ayrıca Yüksek Lisans eğitimi aldığımız iki yıl boyunca, başta Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı olmak üzere, çalışmalarım esnasında bize destek olan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün tüm öğretim üyeleri, idareci ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Ve, hayatımı paylaştığım eşim Seval'e, beni hiçbir zaman yalnız bırakmadığı ve manevi desteğini eksik etmediği için çok teşekkür ederim. Bu tez sevgili eşim Seval AYDIN'a ithaf edilmiştir.

GİRİŞ

Güvenlik, varlığını koruma ve sürdürme amacı taşıyan her davranış biçiminde karşılaşılan bir olguyken, her şeyin de temel dinamiğini teşkil etmektedir. Güvenlik sadece eldekini korumak değil, aynı zamanda artırmak demektir. Diğer bir tanımıyla da güvenlik, önlemler ve isteklerin toplamıdır. Güvenliğin tanımında etkili olan; kim için güvenlik, hangi değerler için güvenlik, hangi tehditlere karşı hangi araçlar yoluyla güvenlik gibi söylemlerin varlığı, güvenlik tartışmalarında öne çıkmaktadır. Nihai anlamda güvenliğin tanımının yapılması oldukça zordur. Güvenlik açısından risk, tartışmasız bir biçimde açık değildir. Güvenlik koşullara oldukça bağlı olduğundan, anlamlandırılma problemi yaşanmaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorileri açısından, her seviyede güvenliğe bakış açıları farklılaşmıştır. Bu farklılıklar yeni kavramların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Klasik güvenlik teorileri realist ve idealist gelenekselciler arasındaki teorik tartışmaya, bilimsel temele dayalı davranışsalı düşüncede eklemlenmiş, sonrasında ise tartışma yerini pozitivizm ve post-pozitivizm teorileri arasına indirgenerek, bilimsellik ile normatiflik yaklaşımları gelişme göstermiştir.

Realist güvenlik anlayışı Soğuk Savaş yıllarının temel güvenlik paradigması olarak literatürdeki yerini almıştır. Soğuk Savaş sonrasında, 1980'lerde ivme kazanan post pozitivist çalışmaların daha da artması güvenlik kavramına yeni bakış açıları getirmiştir. Barry Buzan ve Ole Wæver liderliğinde Kopenhag Ekolü olarak karşımıza çıkan ve güvenikleştirme kavramını yaygınlaşmasını sağlayan ekol tezin problematiğinin incelenmesinde kullanılacaktır.

Kopenhag Ekolü, güvenliği; devletlerin ve toplumların tehditlerden kurtulma arayışları ve rakip güçlere karşı bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini koruma yetenekleri olarak tanımlamıştır. Güvenliğin ve refahın sağlanması, 21. yüzyılın iç içe geçmiş yapısında ve ortaya çıkan risk toplumunda, ulusal ve uluslararası düzeyde devlet-toplum-birey ekseninde aksiyon alımını gerektirmektedir. Ekolün güvenlik çalışmalarına kattığı bir diğer yenilikse, güvenikleştirme kavramının anti-tezi olarak düşünülebilecek "güvenlik dışılaştırma" kavramıdır. Güvenlik dışılaştırma, daha önce tehdit olarak kabul edilen bir şeyin ya da bir konunun artık tehdit olarak inşa edilmemesidir. Örneğin, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, komünist ve liberalist dünya arasındaki güvenlik kaygılarının güvenlik dışılaştırılmasını sağlayabilmiştir.

Güvenlikleştirmeyi yapan aktör, diğer bir deyişle güvenlikleştiren aktör, belli bir referans nesnesine yönelik varoluşsal tehdit olduğunu iddia eden – konuşma eylemi (*speech act*) - ve böylece çoğunlukla aktör tarafından gerçekleştirilen olağanüstü önlemleri meşrulaştıran taraftır. Güvenlikleştirmedeki edilgen tarafsız “kamuoyu”dur; yani konuşmanın başarılı olması, başka bir deyişle olağanüstü önlemlerin alınabilmesi için ikna edilmesi gerekenlerdir.

Kopenhag Ekolü’nün, güvenliğin özne-nesne-süreç bağıntısını kurduğu güvenlikleştirme kavramının yanı sıra literatüre bir diğer önemli katkısı, muğlak, ucu açık ve göreceli bir kavram olan güvenliği tek boyutluluktan kurtararak, çok boyutlu bir zemine taşımasıdır. Güvenliğin beş kategoride – askeri, siyasal, toplumsal, ekonomik ve çevre güvenliği olmak üzere – incelenerek, askeri alanın dışında diğer alanların güvenlik çalışmalarına dahil edilmesi önemli bir dönüm noktası yaratmıştır.

Güvenlikleştirme, güvenliğin nesnel bir tanımını yapmak yerine bir meseleyi güvenlik meselesi yapan şeyin ne olduğu ve bu sürecin nasıl işlediği sorularını tartışmaktadır. Güvenlikleştirme kavramı çerçevesinde sorunun nasıl sunulduğu da oldukça önemlidir. Güvenlikleştirmede; hem realistlerin savundukları devlet merkezli güvenlik anlayışından vazgeçilmemiş olacak hem de liberallerin savunduğu şekilde birey ve sosyal gruplar dışlamazken, güvenlik sektörleri askeri güvenlikle sınırlı kalmayıp genişletilmiş olacaktır.

Sorunları güvenlik dışına çıkarmak vurgusuyla hareket eden Kopenhag Ekolü’ne göre siyasal süreçler güvenlik gündeminin yaratılmasını engellemektedir. Ayrıca Kopenhag Ekolü, devlet merkezli güvenlik anlayışını sorgulayarak, birey ve toplumsal grupların kaygılarını daha fazla öne çıkarmaktadır.

Devletler arası ilişkilerdeki kimlik boyutu da bu süreçte incelemeye dahil edilmelidir. Kimliklerin birlikteliği yani farklılıkların uyumu anlamında görülebilecek küreselleşme kavramı ise bu minvalde giderek daha fazla önem kazanmıştır. Yani, herhangi bir olay, uluslararası sistemde büyük etkiler yaratabilir ve devletlerin askeri alanları haricinde sosyal, ekonomik veya çevresel niteliklere sahip olabilir. Ayrıca bu durum iç ve dış politika arasındaki ayrımın da kalkmasına sebep olmuş ve iç ve dış politikayı kapsayıcı politikalar geliştirilmesi gerektiği görülmüştür.

11 Eylül 2001 saldırılarıyla birlikte devlet altı grupların veya bireylerin ulusal ve uluslararası düzeyde tehdit unsuru oluşturabileceği ortaya çıkmıştır. Bu minvalde, Orta Doğu’daki yeni güvenlik gündeminin seyri, terörist ve aşırıcı örgütlenmeler gibi belli düşünce ve yaklaşımlar üzerine yoğunlaşmıştır. Usame Bin Ladin ve El

Kaide'nin ve diğer terörist örgütlenmelerin küresel bir tehdit unsuru olarak öne çıkmaları, uluslararası nitelikteki tehditleri çeşitlendirmekte ve devletler ve bölgeler arasındaki kimlik ayrımını da arttırmaktadır. "Medeniyetler Çatışması" ve "Tarihin Sonu" tezleri gibi, kimlik ayrımlarını şekillendiren tezlerin benimsenmesiyle de, bu ayrım çok daha fazla belirginleşmiştir. Bu dönemde küresel medyanın rolü ve etkisi de tartışmaya açılmalıdır.

Soğuk Savaş gibi, 11 Eylül de önemli bir tarihsel eşiktir. Sosyal meselelerin öne çıkması ve her an her şeyin tehdit olabileceği durumu güvenlikleştirme kavramının daha geniş ölçüde ele alınmasını gerekli kılmıştır. Güvenliğin diğer boyutları paralelinde, 2001 sonrası Türk dış politikası ne ölçüde değişime uğramıştır? Tezde genel itibariyle DSP-MHP-ANAP koalisyonu ve AK Parti iktidarı dönemi karşılaştırması yapılacaktır. Afganistan müdahalesi, Irak müdahalesi, Türkiye-İsrail ilişkileri, Türkiye-İran ilişkileri, Arap hareketlenmeleri başlıkları altında Türk dış politikasının güvenlik yaklaşımı Orta Doğu bağlamında tartışılacaktır.

Güvenlik konularının daha çok söylemler üzerinden gelişmesi tehdidin ne derecede önemli olabileceğini belirsiz kılmaktadır. Güvenlik algılamalarının özneliği üzerinde durulması, ulusal çıkarların zamana ve koşullara göre değişebileceği ve her devletin farklı kazanılmış değerlerin korunmasına önem verebileceği anlayışını doğurmaktadır. Orta Doğu'da 11 Eylül'le başlayan süreçte devlet altı terörist örgütlenmelerin yerini sosyal ağlar çerçevesinde örgütlenen kitlesel hareketler almıştır. Bu hareketlerin aşırılıkları beslediği iddiasıyla aşırılıkların da değerlendirilmeye tabii tutulması gerekmektedir.

Tezde konu edinen temel hipotez 11 Eylül sonrası Türk Dış Politikası teorik açıdan değil, yalnızca söylemlere dönük bir biçimde şekli olarak farklılaştığıdır. Nitekim 11 Eylül sonrasında da Türk dış politikasındaki temel söylemler korunmaktadır. Öte yandan tek partinin iktidar olması da o partinin dış politikada manevra alanını genişleterek başarı şansını arttırdığı söylenebilir.

Küresel düzlemde değişen güvenlik kültürünün de, Türkiye özelindeki etkileri incelenmelidir. Güvenlik kültürünün 1923 ve 2001 arasındaki süreçte nasıl sahiplenildiği bu tezin dışında ayrı bir tartışma konusudur. Genel itibariyle AK Parti dönemi Türk dış politikasına ilişkin güvenlik bağlamı konulara yaklaşımını değerlendirmek, hükümet tarafından yeni güvenlik sahaları yaratılıp yaratılmadığı ve bu süreçteki aktörlerin davranış kalıplarının incelenmesi bu tezde amaçlanmaktadır. Orta Doğu özelinde, 11 Eylül'le başlayan süreçte terörizmin ve aşırı dini hareketlerin tehlike olarak ortaya çıkmaları, ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri, İsrail

ilişkilerinin gerginleşmesi ve Arap hareketlenmelerinin Türkiye açısından nasıl güvenlikleştirildikleri örnek olaylar bazında değerlendirilmeye tutulacaktır.

Türk karar alıcıların / vericilerin tepkilerinin tutarlılığı ya da tutarsızlığı da bu tezin tartışma alanlarının birini oluşturacaktır. Karar alıcıların / vericilerin söylem analizleri doğrultusunda ortaya konulan politikaların seyri ele alınacaktır. Böylelikle dış politika analizinin temel argümanları ön plana çıkmış olacaktır. Bu bağlamda 11 Eylül sonrası süreçte Türk güvenlik kültürüne ilişkin mirasın uğradığı değişim, uluslararası ilişkileri güç ya da piyasa etkileşimi gibi maddi yapılar yerine fikirler, normlar, kültürler ve algılamalarla şekillenen yapılar ekseninde değerlendiren inşacı teoriyle açıklanmaya çalışılacaktır.

Küreselleşmenin yarattığı ikilemlerin, krizlerin, değişim ve dönüşümlerin, çatışma ve birleşmelerin açıklanmasında tezin teorik alt yapısını da oluşturan inşacılık ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, inşacılığın uluslararası ilişkiler, güç ya da piyasa etkileşimi gibi maddi yapılar yerine; kimlik, norm, algılama ve ön yargılar gibi parçaları daha iyi birleştiren sosyal gerçekliklere vurgu yapması, Soğuk Savaş döneminde görmezden gelinen başka bir ifadeyle güvenlik dışı bırakılan ve yok sayılan olguları (cinsiyet, kimlik, göç, insan hakları, refah toplumu vb.) güvenlik gündeminde üst sıralara taşımıştır. Bir devletin askeri güvenlik kapasitesinin ne ifade ettiği tıpkı Alexander Wendt'in "İngiltere'nin 500 nükleer silahının ABD için Kuzey Kore'nin 5 nükleer silahından daha az tehlikeli olduğu" örneğindeki gibi; o ülkenin düşman ya da dost ülke şeklinde algılanmasına istinaden yani kimlikler zemininde ötekileştirmeye bağlı olarak değişiklik arz etmektedir. İnançlar, önyargılar, normlar ve kimlikler dünya politikalarının sosyal yapısını oluşturan kurallar bütünüdür. Ayrıca inşacılığa göre konuşmak bile bir eylemdir. İnşacılıkta söylem çok önemli olduğundan kavramın öznel arası niteliği ön plana çıkmaktadır.

Tezin sınırlılığı olarak, 11 Eylül sonrasında Türkiye'nin Orta Doğu politikasına doğrudan etki eden güvenlikle ilgili temel gelişmeler ele alınacaktır. Ayrıca bu tezde Türkiye'nin iç güvenliğine yönelik gelişmeler kapsamlı biçimde ele alınmayacak, daha çok dış güvenliğine etki eden gelişmeler üzerinden hareket edilecektir. Tezin amacı her düzeydeki dış politik gelişmeleri de ele almak değildir. Ayrıca Türkiye'nin Orta Doğu'daki her devletle olan ilişkisi de inceleme konusu yapılmayacak, süreci genel anlamda etkileyen olaylar değerlendirilecektir. Tezin amacına matuf olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için İlişkisel Araştırma Modeli kullanılacaktır.

1. BÖLÜM: KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Uluslararası İlişkiler ve Düzen

İnsan hep toplum içinde yaşaya geldiğine göre, insanın toplum dışı ilişkilerinden bahsetmek olanaklı değildir. İnsan ilişkileri değişik formlarda ortaya çıkmaktadır. İlişkiler konusuna ve amacına göre tasniflendirilirken; şirketler arası ilişkiler, etnik gurupların ilişkileri ve topluluklar arası ilişkiler, çıkar ilişkisi, sevgi ilişkisi, iş ilişkisi, kültürel ilişkiler vb. gibi ilişkinin öznesine göre de tanımlanabilir.¹ Bireylerin ilişkileri ait oldukları toplumun ötesinde başka toplumlara da uzanmakta ve böylelikle uluslararası ilişkiler meydana gelmektedir.

Toplumlar arası bir ilişki olarak da görülebilecek uluslararası ilişkilerin 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da ulus-devletin doğuşu ile ortaya çıktığı ve devletlerin ilişkilerini düzenlemek için belirli değerler veya normlar üzerinde uzlaşarak bir sistem oluşturdukları bunun da uluslararası ilişkiler olarak görüldüğüne dair düşünce hakimdir. Uluslararası ilişkilerin 15. veya 16. yüzyılda başladığını kabul etmek uluslararası ilişkilerin daha önce var olmadığı anlamına gelmemektedir. Her ne kadar kavramsal açıdan ifade edilmese de, uluslararası ilişkiler egemen devletlerin ortaya çıkışından bu yana daima var olagelmıştır. Örneğin, Sümer Site Devletleri arasındaki ilişkiler uluslararası ilişkilerin ilk örneklerindendir.² Bunun yanı sıra, Eski Yunan'da irili ufaklı 1500'e yakın site devleti bulunmaktaydı. Bu devletler arasındaki ilişkiler de, uluslararası ilişkilere örnek teşkil etmektedir. Yani, toplumlararası ilişkiler bağlamında düşünüldüğünde uluslararası ilişkiler her zaman vardı ve var olacaktır.

Ortaçağda Hristiyanlık açısından Hristiyanların ülkesi ve Hristiyan olmayanların ülkesi varken, Hristiyan olmayanlar dışlanma içerisindeydiler. Böylelikle uluslararası ilişkiler iki birim arasındaki savaşa indirgenmiştir. Müslümanlık açısından ise, Müslümanların özgür ve güvenli bir şekilde gayrimüslimlerin hakimiyeti altında olmadan yaşadıkları topraklar anlamında kullanılan Dar-ul İslam kavramı gelişme göstermiştir. Dar-ul Harb Müslümanlığa tehdit oluşturan gayrimüslim topraklarını kapsarken, Dar-ul Sulh Müslümanların gayrimüslimlerle barış içinde yaşadıkları topraklar anlamına gelmektedir. Her ne kadar Dar-ul Harb kavramının dışlayıcılık içerdiği düşünülse de, ortaya çıktığı süreç açısından aşırılıklara karşı ortaya atılmış bir kavram olduğu gerçeği yok sayılmamalıdır.

¹ İhsan Dağı vd., *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İletişim Yayınları, 10. Baskı, 2008, s. 17.

² İhsan Dağı vd., *a.g.e.*, ss. 19-22; Bu konudaki tartışma için bkz.; A.J. Toynbee ve V. Toynbee, Problem of Research in International Relations, *International Studies*, Vol. 3, No. 1, 1961.

Nitekim, Dar-ul Sulh kavramı daha fazla evrensellik ve kapsayıcılık niteliğine sahiptir.³

Ortaçağ toplumu evrensel bir toplum olduğu için, o düzende ulusal sınırlar yoktu ve insanların dinleri ne olursa olsun (Müslüman, Hristiyan ve Musevi) kendi bireysellikleri onlara göre dünyanın merkezindeydi. Yani insanlar doğa hali içerisinde herhangi bir sınırla ayırım olmadan bir bütün içerisindeydiler.⁴ Devam eden süreçteyse toplumlararası ilişkiler değişme göstermiş ve buna paralel konuyla ilgili yeni kavramsal katkılar gözlenmiştir.

18. yüzyıldan itibaren dini vurguların yerini güç dengesi üzerinden yapılan tanımlamalara bırakmaya başlamıştır. Hobbes merkezli yaklaşım uluslararası ilişkiler tarihini bir şiddet kavramı üzerinden kurgularken, siyasal birimler arasında oldukça fazla yıkma veya yok etme eğilimleri olduğunun altını çizmektedir. Locke merkezli bakış açısında ise, yaşa ve yaşamasına izin ver anlayışı hakimdir. Egemenlik, sistemin düzenleyici ilkesi olduğuna göre, devletler birbirlerini yok etmek yerine birbirlerinin yaşamalarını arzulamaktadırlar.⁵

Düzen açısından; ulus kültürel özelliklere haiz belli bir grubu nitelerken, devlet herhangi bir topluluğun teşkilatlanmış gücünü niteler. Bu iki kavram birbirleriyle oldukça ilintili ve etkileşim halindedir. Bazı durumlarda ulus, bazı durumlarda ise devlet baskın çıkmaktadır. Örnekleme gerekirse, ABD’de devlet önce gelirken, Almanya’da ulus önce gelmiştir.⁶ Ulus devletin ayırıcı özelliği, herhangi bir sınır içerisinde ve herhangi bir topluluk üzerinde hükümlanlık tekeli iddiasında bulunmasıdır.

Uluslararası ilişkilerdeki ilk çalışmalara bakıldığında, Uluslararası İlişkiler başlıklı ilk kitaplar Birinci Dünya Savaşı ertesinde yayınlanmıştır. Uluslararası ilişkiler kavramına mahsuben uluslararası politika, dünya siyaseti, devletlerarası ilişkiler terimleri de kullanılmıştır. İlk Uluslararası İlişkiler kürsüsü Birleşik Krallık’ta Galler’de kurulmuştur. University of College of Wales’da Aberystwyth, 1919’de ABD Başkanı Woodrow Wilson’ın adına atfen kurulan Wilson Uluslararası Politika

³ İhsan Dağı vd., *a.g.e.*, ss. 37-9.

⁴ Gökhan Bacık, Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 10 (Yaz 2006), ss. 53-84.

⁵ Gökhan Bacık, *a.g.m.*, ss. 63-4.

⁶ İhsan Dağı vd., *a.g.e.*, s. 20; Ulus tartışması için bkz; Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, Verso, London, 1983.

Kürsüsü uluslararası ilişkilerin akademik dünyayla tanışmasını sağlamıştır. İdealizm - realizm tartışması da, uluslararası ilişkilerin doğuşundaki önemini korumaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında idealist eksenin geliştiğini ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, realizm ekseninin ivme kazandığı söylenebilir.⁷

İmparatorluklar küresel sistem dışında veya küresel sisteme bağlı kalmadan hareket etmek istediklerinden, güç dengesi onlar için önemli değildir. Ancak güç dengesinin önemi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında anlaşılmış ve güç dengesinin anlaşmazlıkların önüne geçebilmesine olanak tanınmıştır.⁸ Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise, Woodrow Wilson 14 Noktası'nda, uluslararası sistemin güç dengesiyle değil, devletlerin kendi kaderlerini tayin etme ilkesine göre şekil alacağını ortaya koyması, ortak güvenlik sisteminin gelişimini gerekli kılmış ve idealizm temelinde teorik tartışmanın başlamasına sebep olmuştur. Wilson'a göre barışın korunması geleneksel güç mekanizmalarının dışında polis mekanizmalarıyla desteklenen dünya çapındaki bir uzlaşıyla mümkün olabilecektir. Bu sebeple, demokratik devletlerin gruplaşmaları adeta bir "Barış Vakfı" gibi çalışacaktır.⁹

Uluslararası ilişkiler söylemi toplumsal kimliklerin hangi değerler etrafında kurulacağını belirleyerek, bireylerin kimliklerini oluşturma süreçlerine etki etmektedir. Bu minvalde, uluslararası ilişkiler çözümleme aracı olmaktan ziyade, çözümleme nesnesi olarak görülmüştür.¹⁰ Soğuk Savaş süresinde iki kutuplu yapının uluslararası ilişkileri askeri kapasiteye indirgediği ve realist anlayışın hakim olduğu ortadadır.

Uluslararası ilişkiler temelinde Soğuk Savaş sonrasındaki durumu açıklamak için, bütün insanların birlikteliği ya da bütün insanların oluşturduğu topluluktan bahseden Kantçı yaklaşım, kuramsal olarak Westfalya düzenini sarsacak yaklaşımların tanımlanmasına yardımcı olacaktır. Immanuel Kant'ın ulusal sınırlar ile devletlerin bölünmesine karşı çıkmasından hareketle 1970'lerde başlayan teorik çalışmalarla "küreselleşme" kavramı tartışılmaya başlanmıştır.

⁷ İhsan Dağı vd., **a.g.e.**, s. 26. Uluslararası İlişkiler isimli ilk kitap; A. J. Grant ve diğerleri, *An Introduction to the Study of International Relations*, Macmillan, London, 1916.

⁸ Henry Kissinger, **Diplomasi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Baskı, Şubat 2011, s. 13.

⁹ Henry Kissinger, **a.g.e.**, ss. 11-45.

¹⁰ İhsan Dağı vd., **a.g.e.**, s. 128.

Küreselleşme, güvenlik sorunsalı açısından bir tehdit kaynağı olarak algılanmakta ve bu kavramla siyasal sınırların önemi yadsınmaktadır.¹¹ Rasyonalite içerisinde oluşturulmuş olan sınırlar insanların küresel bilinçlerini de etkilemiş ve örneğin küreselleşme yargısı öncesinde de var olan küresel ısınma ile ilgili düşüncenin gelişmesi önünde engel teşkil etmiştir.¹² Küreselleşme kavramı yaygınlaştığında ise, küresel ısınma konusundan daha fazla söz edilmeye başlanmıştır.

Ken Booth'un ifadesiyle; devletler geleneksel işlevlerini yerine getirme yetilerini kaybederken, küresel unsurlar devletlerin kararlarını etkilemektedir. İnsanlar hem yerel kimliklerine sahip çıktığı hem de küresel değerleri benimsemek istedikleri için kimlik unsurları karmaşılaşmaktadır. Bu sebeple, devletlerin iç ve dış politika konusundaki ayrımları ortadan kalkmaktadır.¹³

21. yüzyıl uluslararası sisteminin, karşılıklar sistemi olacağı yönünde tartışmalar devam etmektedir. Tartışmaların temel söylemi; devletler içerisinde bölünmelerin artacağı ve küreselleşmenin daha da yoğunlaşacağı üzerinedir.¹⁴ Bu durumdan hareketle, dünya siyaseti veya küresel yönetim terimleri yaygınlaşarak, uluslararası kelimesinin anlamının politika ve akademi dünyasında sorgulanmasına sebep olmaktadır.¹⁵

Günümüz dünyasında coğrafyanın da tanımının değiştiği bir dönemdeyiz. Eskinin sınırlarındaki belli devletlerinin yerlerini, hayali devletler almakta ve egemenlik daha az biçimde ülkesel olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ “Devletler, net sınırları olan ve diğer devletlerle ilişkileri yürütebilecek oldukça gelişmiş kurumlardır ve toplumlardır” anlayışı sorgulanmaktadır. Pazar ekonomisine dayalı demokratik yapılar ideal devlet modeli olarak sunulmaktadırlar. Ayrıca uluslararası ilişkilerde çıkarlar (*raison d'état*) daha çok ideallerin ardına gizlenmektedir.¹⁷ Tüm bunlarla

¹¹ İhsan Dağı vd., **a.g.e.**, s. 113.

¹² Gökhan Bacık, a.g.m., s. 67.

¹³ Gökhan Bacık, a.g.m., s. 62.

¹⁴ Henry Kissinger, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁵ Ken Booth, **Dünya Güvenliği Kuramı**, Küre Yayınları, 1. Baskı, Ağustos 2012, s. 20.

¹⁶ Gökhan Bacık, a.g.m., s. 62.

¹⁷ Henry Kissinger, **a.g.e.**, s. 787.

alakadar güvenlik kavramı üzerindeki tartışmalar genişlemekte ve devletlerin politik süreçlerdeki tutumları çok fazla faktör içerisinde şekillenmektedir.

2. Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Güvenlik

2.1. Teori Oluşumu ve Epistemolojik Durum

Teori, belirli olgu olay veya düşünce kategorisine ya da davranış kalıbına ilişkin yasalar topluluğu olarak ifade edilebilir.¹⁸ Doğruluğu defalarca denenerek kanıtlanmış olan yasalardan farklı olarak teori, olgular arasındaki ilişkileri betimleyip açıklamayı öngörmektedir. Kenneth Waltz'ın da ifade ettiği gibi teoriler, “yalnız terimleri tanımlamakla kalmazlar; aynı zamanda yapılacak ya da yapılması haklı olarak beklenebilecek işlemleri belirlerler. Onlar, neyin ne ile bağlı olduğunu ve bu bağlantının nasıl kurulduğuna işaret ederler.”¹⁹ Teoriler tüm sosyal bilim dallarında incelemeyi yapana bir analiz çerçevesi sunmaları bakımından önemlidirler.

Teorilerin yetersiz bir tarafı olarak, teorilerin olayların belli bir yönüne uygulanırken diğer değişkenlerin yok sayılması gösterilebilir. Örneğin uluslararası ilişkilerde realist teoride güç kavramına yapılan vurgudan dolayı diğer değişkenler yok sayılarak sağlıklı analiz ortadan kalkmaktadır. Teoriye ulaşmada; tümevarım, tümünden gelim ve analogi yöntemleri kullanılmaktadır.²⁰ İlkçağlardan günümüze farkında olunmasa da veya adı konulmasa da, herhangi bir aktör temelde realist ya da idealist olsun teorik bir anlayış içerisinde eylemde bulunmuştur. Günümüz uluslararası ilişkiler teorik tartışmaları 16. ve 17. yüzyıldan başlayarak realist, rasyonalist ve radikalci olmak üzere üç sütunda şekillenmiştir.

İlk olarak, Thomas Hobbes'un “Leviathan” adlı realist yaklaşımlı eserinde belirttiği üzere, insanlar sahip olduğu güç ve imkanların, daha fazlasına sahip olmadan, güvende olduklarına inanmamaktadır. Buna ek olarak, insan doğasında çatışmaya sebep olan üç özellik bulunmaktadır; yarış güdüsü, duyarsızlık ve şöhret arzusu. Hobbes'a göre, tüm insanlar bir araya gelerek iktidar haklarını soyut bir varlık olan Leviathan'a devrederek kurumsallaşırlar. Yani doğa halinden toplum haline geçmiş olurlar. Bu durumda varlığını koruma güdüsü öne çıkar ve ortam gerilir.²¹ Hobbes'a göre Leviathan olmalıdır yoksa anarşi etkin olur.

¹⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, MKM Yayıncılık, 3. Baskı, 2008, s. 21.

¹⁹ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 27.

²⁰ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 37.

²¹ İhsan Dağı vd., *a.g.e.*, ss. 45-6.

İkinci olarak Hugo Grotius ile anılan rasyonalist yaklaşım, realist yaklaşımın aksine uluslararası ilişkileri bir savaş hali biçiminde tasvir etmez. John Locke'un da bu yöndeki analizleri rasyonel yaklaşımda kendini bulmuştur. Doğa hali ile savaş hali arasına bir ayırım koyarak, insanın iyi ve ortak bir güce boyun eğmeden beraber yaşamaya meyilli bir varlık olduğunu belirterek, insan doğasının iyiliğine vurgu yapar. Söz konusu olan, moral bir değere sahip olan uluslararası toplumdur. Yani devlet ve birey de aynı ahlaki kurallara uymak zorundadır. Grotius savaşı şöyle tanımlar; "Savaş, sosyal sanatlardan birisi değildir, tersine öyle dehşetli bir şeydir ki sadece açık bir zorunluluk onu meşru kılabilir."²²

Immanuel Kant'ın temsilcisi olduğu radikal (devrimcilik olarak da kullanılıyor) yaklaşım ise, uluslararası ilişkileri devletlerarası ilişkilerin ötesinde tanımlar. Radikaller, devletin kurgusal bir varlık olduğunu düşünürler. Esas olan moral değere sahip olan insandır. Kant'a göre, insanlar ortak bir topluluk altında birleşecekler, savaş hali ortadan kalkacak ve ebedi barış hakim olacaktır.²³ Radikal yaklaşımın izlerini Karl Marx'da da bulmak mümkündür. Radikal yaklaşımın öncüsü Kant, Hobbes gibi kötümser değilken, Grotius'dan daha iyimserdir.

Uluslararası ilişkiler teorileri açısından tartışmalar, realist ve idealistlerin oluşturdukları gelenekselciler, pozitivist davranışsalcılar ve normativist anlayıştaki post pozitivistler çerçevesinde görülebilir. İdealist ve realist algıdaki gelenekselcilere göre kuramsal faaliyetler, devlet davranışlarını denetlemek için değil, anlamak içindir. Buna ek olarak, gelenekselciler tartışmaların zıtlıklar üzerinde konumlandığını söylemektedirler.

Davranışsalcılık açısından bakıldığında ise, bilimsel, nesnel ve evrensel önermeler ideolojik, öznel ve tarihsel önermeler karşısında değerli kılınmalıydı. Bu sebeple, araştırmalarda bilimsel ölçütlerin kullanılması amaçlanmıştır. Davranışsalcı yaklaşımın sistem kuramının geliştirilmesindeki rolü oldukça büyüktür. Sistem kuramıyla amaçlanan devletlerin tutumlarıyla ilgili genellemeler yapılarak uluslararası sistemdeki değişimlerin öngörülmesini kolaylaştırmaktır.²⁴

Geleneksel-davranışsalcı tartışmasının temelinde aslında davranışsalcı yaklaşımın saf pozitivizme bağlı kalarak ve doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanarak

²² İhsan Dağı vd., **a.g.e.**, ss. 48-50.

²³ İhsan Dağı vd. **a.g.e.**, s. 45.

²⁴ İhsan Dağı vd., **a.g.e.**, ss. 91-8.

uluslararası ilişkileri analiz etme çabası vardır. Davranışsalci yaklaşıma nazaran gelenekselci yaklaşımda normatiflik ağır basmakta ve uluslararası ilişkilerin normatiflik üzerine kurulduğu görüşü hakim kılınmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde bir diğer tartışma zeminini ise, pozitivizm-postpozitivizm oluşturmaktadır. Pozitivizm bilimsel yöntemlerin felsefeye uygulanabilmesine olanak tanıdığı söylemiyle Saint Simon tarafından kullanılmıştır. Ancak daha sonra Auguste Comte ile birlikte bir hareketin adını almıştır. Pozitivizm olgular üzerindeki açıklamada bilimi tek geçerli yol kabul etmektedir. Bunu iki yargıyla destekler; insan bilgisinin kaynağı veridir; veri gözlemlenebilir olan bir şeydir. Veri yalnızca duyuşal izlenimlerin sonucu var olabilir. 1950 ve 1960'larda yürütülen davranışsalcılık ile ilgili tartışmalarda pozitivizmin rolü oldukça önemlidir. Davranışsalcılık, bilim felsefesine ilgi duymakta, toplum bilimlerinin de doğa bilimleri ve fizik yöntemleriyle çalışılabileceği üzerinde durmakta ve matematiksel analizlere uygulanmaya çalışılmaktadır.²⁵

Pozitivizm'e karşı olarak, post pozitivizm ve normativizm ortaya çıkmıştır. Bu durumda, postmodernistlerin, feminist teorilerin ve postyapısalcı yaklaşımların etkisi büyüktür ve pozitivizmin sorgulanmasına yol açmışlardır. Normativizm kavramı bünyesinde tartışmaya açılan olgusal dünya ise, ideal dünyaya yaklaşmak niyetindedir. Normativizmle paralel biçimde meşru veya haklı savaş kavramı da ortaya atılmıştır. Ahlaki ilkeler bireyler arasındaki ilişkilere uygulanabilse de, devletlerin oluşturduğu uluslararası sisteme uygulanabilmesi mümkün değildir. Birey çıkarı gereği ahlaklı hareket edebilir. Ancak devlet için çıkar öncelikli olduğundan ahlaki değer çıkarın altında kalmaktadır.²⁶

Tayyar Arı'nın kavramsal çalışmasından faydalanarak; çatışmayı, işbirliğini veya hem çatışmayı hem de işbirliğini öngören teoriler olmak üzere uluslararası ilişkiler teorileri sınıflandırılabilir. Bu konu bağlamında tezdeki tartışma bu yönde ortaya konulacaktır.

2.2. Uluslararası İlişkilerde Çatışmayı Açıklayan Teoriler

2.2.1. Realizm ve Neorealizm

İkinci Dünya Savaşı sonrasında realizm iki savaş arası dönemdeki başarısızlıklara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Realizm var olanı açıklama çabası

²⁵ Tayyar Arı, **a.g.e.**, ss. 51-2.

²⁶ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 137.

içerisindedir. Bireyin varlığını koruyabilme durumundan hareketle realistler insan doğasının kötülüğü üzerine vurgu yapmaktadırlar. İnsan doğasının niteliklerinin devlet politikaları üzerindeki etkisi realizmde konu edinilmektedir.

Realizmde devletler uluslararası ilişkilerin temel aktörüdürler. Uluslararası politika ve iç politika arasında ayırım yapılmalıdır. Devletin bütüncül bir aktör olduğunu varsayan realistler devlet içi dinamikleri göz ardı ederek, devlet dışı dinamiklere odaklanmaktadırlar. Devletin bekası önemlidir ancak sonrasında nasıl bir sürecin olacağı realizm tartışmalarında eksik kalmaktadır. Realistler insanın kötü doğasına vurgu yapmaktadır. Ayrıca realistler için güç tarafından tanımlanan ulusal çıkar etkilidir. Eğer bir savaş ulusal çıkarın korunması için gereklyse yapılmalıdır. Devlet çıkarı ahlaki unsurlardan daha öndedir. Realistler uluslararası ilişkileri, anarşi odaklı görürler. Anarşi, üst bir otorite kabul etmeyen çoğul egemen devletlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Belirleyici faktör güçtür. Machiavelli'de görüldüğü gibi, realistler devletin varlığını sürdürme amacını diğer tüm amaçların önüne koymaktadırlar.²⁷

Realizmde güvenlik her şeyin önünde ve alt yapısını teşkil etmektedir. Bu bağlamda devletin kazandığı değerlere yönelik tehdidin olmaması hali de realizmde önemsenmektedir. Devletlerin güvenliğinin aynı zamanda bireylerin güvenliğinin sağlanması olarak düşünülmesi, birey güvenliğinin tam olarak anlaşılamamasına sebep olmuştur. Güvenlik kavramı üzerindeki tartışmaların genişlemesi niyetin kötü addedilmesiyle mümkün olmuştur. Kim ve ne için, nereye kadar ve nasıl güvenlik soruları yine güvenlik tartışmalarında öne çıkmaktadır.²⁸

Barışın korunması sadece uluslararası hukuk ve örgütler aracılığıyla mümkün olmadığı için güvenlik ekseninde gelişme gösteren güç dengesi gibi bir mekanizma dengeye sokularak bu durum aşılma istenmektedir. Realist düşünce içerisinde muhafazakarlık da kendine yer edinmekte ve uluslararası ilişkilerde ahlaki unsurların dış politikaya yön vermemeleri gerektiğinin altı çizilmektedir. Burada amaç, ahlaki unsurlardan ziyade devletlerin çıkarlarıdır.²⁹ Güvenliğe dair çıkarlar korunarak tehditlerin önüne geçilmelidir.

²⁷ İleri okuma için; Niccolo Machiavelli, **Savaş Sanatı**, Doruk Yayınevi, 1. Baskı, 2007.

²⁸ Hasret Çomak ve Caner Sancaktar (ed.), **21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanların Güvenliği**, Uluslararası Balkan Kongresi, 28-29 Nisan 2011, Kocaeli, s. 28.

²⁹ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 44.

Ayrıca realistler uluslararası ilişkilerin gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır. Bunu güvenlik konularını yüksek politika (*high politics*) olarak göstererek, ekonomik ve sosyal konuları ise alçak politika (*low politics*) olarak niteleyerek yapmaktadırlar.³⁰ Realistler, fiziksel güç unsurlarının dışında diğer unsurları dikkate almazlar. Zira bu durum anlamlandırılmayan güvenlik tehditleri oluşmasına yol açmaktadır. Örneğin, realist düşünce içerisinde SSCB'nin askeri gücüne ağırlık veren yaklaşımlar SSCB'nin siyasal ve ekonomik olarak çöküşüne neden olmuştur. Realistler değişimin yalnız savaşlarla olabileceği fikrine sahiptirler ancak bu düşünce yanlışlığı ve realizmin de yetersizliğini göstermektedir.³¹

Realizmde devletler üniter bir şekilde düşünüldüğünden, devletlerin politik tutumları iç siyasal koşullardan ziyade dış siyasal gelişmelere bağlı olarak bir tepkidir. Bu durum “Bilardo Topu” varsayımıyla izah edilmektedir.³² Ulus devletin güvenliği konusunda realistleri birleştiren ortak özellik, ulus devleti birim şeklinde ele almaları ve ekonomik mi, yoksa siyasi faktörler mi önemli olduğudur.³³ Realistlere göre, uluslararası yapı veya sistem içerisinde her devlet kendi güvenliğini sağlamakla meşgul olmalıdır. Bunun yanı sıra, ulus devletler için asıl olan çıkarlardır.

Klasik realizme bilimsel nitelik kazandırma amacıyla neorealizm ortaya çıkmıştır. Neorealizm ise, uluslararası sistemi oluşturan birimlerden çok, sistemin yapısı üzerine odaklanmıştır. Kenneth Waltz'ın da belirttiği gibi, neorealist düşüncede uluslararası sistemin yapısı kendine özgü bir niteliğe sahip olduğu için devletlerinkinden farklıdır.³⁴

Bununla birlikte realizmle neorealizm arasındaki temel farklar şu şekildedir; Morgenthau için güç temel amaçken, Waltz gücü bir amaç olmaktan ziyade bir araç olarak görmektedir.³⁵ Neorealizmde güç dinamik bir yapıya sahip olduğundan, devletleri bir güç grafiğine yerleştirmek kolay değildir. Devletler arası ilişkileri

³⁰ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 163.

³¹ İhsan Dağı vd., *a.g.e.*, s. 87.

³² Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 193.

³³ İhsan Dağı vd., *a.g.e.*, s. 81.

³⁴ Atilla Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2010, s. 100.

³⁵ Kenneth N. Waltz, “Realist Thought and Neorealist Theory”, Robert L. Rothsein (ed.) *The Evolution of Theory in International Relations*, South Carolina: University of South Carolina Press, pp. 21-37.

neorealistler, sistem düzeyindeki yapısal nedenleri ve tek tek devletlerin kendilerinden kaynaklanan birim düzeyindeki nedenleri ayrı ayrı incelemektedirler.

Realistler sonuçlarla ilgilenirken, neorealist düşüncede amaç ve araçlar oldukça önemlidir. Neorealistlerin uluslararası sistemin yapısıyla ilgilenmeye başlamalarının en büyük sebebi; realizmin sadece insan doğasının çatışma yönünü öne sürerek, işbirliği konusunda cevapsız kalmasıdır. Eleştirilerden kaçmak için de neorealizm uluslararası sistemin yapısıyla ilgilenmiştir. Sonuç olarak realizm ve neorealizm güvenlik kavramsallaştırmalarına yönelik tartışmalardaki temel önemini korumakta ve gelişen yeni güvenlik çalışmalarında eleştirel nitelikteki tepkilerin merkezi haline gelmektedir.

2.2.2. Jeopolitik Teoriler

Rudolf Kjellen tarafından tanımlanan jeopolitik, “mekan içerisinde devletin bilimsel olarak tetkik edilmesidir.” Haushofer’a göre ise, “jeopolitik, coğrafi bölgenin ve tarihsel gelişmelerin etkisi altında değişen devletin mevcut olduğu toprak parçası ile ilişkisinin tahlil edilmesidir.”³⁶ Jeopolitik teorilerde klasik güç merkezli anlayış devam ettirilmiştir. Özellikle kara ve deniz hakimiyeti teorilerinde bu durum realist anlayışın devamı olarak kendini göstermektedir.

Örneğin kara hakimiyeti açısından SSCB’nin dağılması sonrasında Avrasya coğrafyasında oluşan boşluk üzerinden jeopolitik kavramsallaştırmalar yapılmaktaydı. Bunun yanı sıra, özellikle Birinci Dünya Savaşı’na giden süreçte deniz hakimiyeti teorisi üzerinden de güç kavramsallaştırmaları geliştirilmiştir. Toprak genişliğiyle devletlerin öneminin bir tutulamayacağına yönelik örnek ise İngiltere’nin sahip olduğu toprak ile dünya politikasında oynadığı rol arasında bir ilişki kurulamayacağıdır.³⁷

Jeopolitikten coğrafyanın siyasallaşması olarak da bahsedilebilir. Çünkü uluslararası ilişkilerde devletlerin konumlanmasında coğrafya kaçınılmaz bir rol oynamaktadır. İngiltere’nin Manş Denizi ile Avrupa’dan ayrılarak dengeleyici devlet rolünü sürdürmesi bunun örneğidir.³⁸ Jeopolitik teoriler gün geçtikçe daha fazla önem kazanarak özellikle Orta Doğu ve Orta Asya enerji hatları üzerindeki

³⁶ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 208.

³⁷ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 211.

³⁸ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 210.

mücadelede referans alınan nokta niteliğini sürdürmektedir.³⁹ Ancak devlet dışındaki aktörlerin güvenlikleri konusunun jeopolitik teorilerin kapsamı dışarısında kalması, günümüz güvenlik anlayışında jeopolitik teorilerin önem kaybettiği yönünde değerlendirilebilir.

Jeopolitik teorilerin coğrafya odaklı doğrudan güvenlikle ilgili gelişmeleri önemsemesi güvenliğe etki eden ekonomik, kültürel ve çevresel meselelerin güvenlik gündeminin dışında tutulması günümüz güvenlik algılamaları üzerindeki teorik açıklayıcılığını sınırlı kılmaktadır.

2.2.3. Globalist Teoriler

Uluslararası ilişkilere çatışmacı perspektiften bakan globalist teoriye göre, merkezde zengin ülkeler ve periferide yoksul ülkeler olarak iki grup bulunmaktadır. Bu anlayışa göre, yoksul ülkelere zengin ülkelere doğru artı bir değer transferi söz konusudur ve zenginler daha da zenginleşirken, fakirler daha fazla fakirleşirler. Globalist anlayış içerisinde, sistemin tarihsel evrimini analiz etmeden bugünü anlamak mümkün değildir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Doğu - Batı ayrımı anlayışı yerini ekonomik olarak sınıflandırmaya konularak sanayileşmiş kapitalist ülkelerin oluşturduğu kuzey ve geri kalmış yoksul ülkelerin oluşturduğu güney almıştır. Bu bağlamda globalist teoriler ekonomik vurguyu öne çıkararak uluslararası sistemde çatışmaların ekonomik nedenlerini analiz konusu edinmektedir.

Globalist teori içerisinde emperyalizm, bağımlılık ve merkez-çevre konuları da değerlendirilmektedir. Emperyalizm kapitalizmin ileri safhası olarak görülmektedir. Ekonomik açıdan kurulan bağımlılık ilişkisi ve sermayeyi uluslararasılaştırmakta ve çok uluslu şirketlerin rolü artmaktadır. Globalist teori içerisinde kendine yer edinen Marxist teoriye göre de, siyasal kuruluşlar ekonomik alt yapıya dayanan üst yapılardır. Devletler proletarya üzerinde etkinlik kurmaya yaramaktadırlar. Sosyalist teori sınıfları ortadan kaldıracak ve devlete de gerek kalmayacaktır. Emperyalist teoride bu açıdan, geri kalmış ülkelere kar her zaman yüksektir. Çünkü bu ülkelere sermaye azdır ve işgücü ve toprak fiyatı düşüktür. Hammadde ise, ucuza elde edilebilir.⁴⁰

Globalistler uluslararası sistemi kapitalist üretim tarzının şekillendirdiği bir yapı olarak görmektedirler. Globalistler açısından sistemdeki değişimin ve gelişimin en

³⁹ İleri okuma için; Yves Lacoste, *Büyük Oyunu Anlamak*, NTV Yayınları, 2007.

⁴⁰ Tayyar Arı, *a.g.e.*, ss. 270-5.

önemli etkeni ekonomidir. Nitekim ekonomik ve teknik konular politik yapıyı şekillendirmektedir. Globalistlerin tüm politik gelişmeleri ekonomik faktörlere indirgemeleri, onları indirgemeci oldukları eleştirileriyle yüz yüze bırakmıştır. Netice itibarıyla, globalistler analiz düzeyi açısından realizmin devlet merkezli bakışından biraz daha farklılaşmakta diğer analiz düzeylerine de ilgi göstermektedir. Ayrıca globalistler uluslararası ilişkileri sıfır toplamlı görmeyerek pozitif anlamlı ilişkilerin yaşandığı bir alan olarak algılamaktadırlar.⁴¹ Çatışmacı teoriler içerisinde globalist teoriler güvenlik alanında iş birliğine yönelik vurgu önemsenmelidir.

2.3. Uluslararası İlişkilerde İş Birliğini Açıklayan Teoriler

2.3.1. Liberalizm ve Neoliberalizm

Devlet merkezli realist teoriye göre, güç yaklaşımını esas alan devlet modeli “Bilardo Topu” modeli olarak adlandırılırken, gücün göreceli bir kavram olduğunu savunan liberalist teoride öne çıkan “Örümcek Ağı” modelidir. Örümcek ağı modeli, gücün göreceli bir kavram olduğu, içsel ve dışsal tüm ilişkiler örümcek ağı gibi iç içe geçtiği savunulmaktadır.⁴² Liberal teori aktör düzeyindeki nedenlerden yola çıkarak sistem düzeyindeki sonuçlara sebep olmaktadır. Zira bütünü oluşturan parçalar dış politika yapımında farklı etkilere sahiptirler.

Güvenliğin “türetilmiş” bir kavram (*derivative concept*) olduğu ve tam bir tanımının yapılamadığı kabul edilmektedir. Kişilerin ve toplumların güvenlik anlayışı, onların siyasi bakış ve felsefi dünya görüşünden türediği düşüncesi bu durumun açık bir göstergesidir.⁴³ Ayrıca güvenliğin anlamlandırılmaması onun nasıl elde edilebileceğini zorlaştıracaktır.⁴⁴

Liberalist anlayış içerisinde bireylerin fiziksel güvenliklerinin sağlanması öncelikli nitelik taşımaktadır. Realist anlayış içerisindeki tehdit odaklılığa karşın liberalizmde çatışmanın uzlaşma ilkesi gerekli kılınmaktadır.⁴⁵ Bu bağlamda liberalizmde güvenlik çoklu aktörler, çoklu tehditler ve çoklu analiz düzeyleri tarafından kurulan ilişki bütünüdür.

⁴¹ Tayyar Arı, **a.g.e.**, ss. 263-4.

⁴² Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 332.

⁴³ Pınar Bilgin, Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, **Stratejik Araştırmalar**, 8 (14) Ocak 2010, s. 76.

⁴⁴ Ken Booth, **Dünya Güvenliği Kuramı**, Küre Yayınevi, 1. Baskı, Ağustos 2012, s. 125.

⁴⁵ Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Yenyüzyıl Yayınları, 2008, s. 28.

Liberalizmde devletin soyut bireyin ise somut olduğu varsayımından hareketle birey odaklı toplum anlayışı geliştirilmeye çalışılmıştır.⁴⁶ Liberalizmde devletin rolü en alt seviyede tutulup ve ona hakem rolü verilmelidir. Bireylerin siyasal yaşamdaki önemi fazladır. Kamuoyu bünyesinde rasyonel davranış sergilenmesi liberalizmin temelini oluşturmaktadır. Liberal düşünce eşitlik, rasyonellik, özgürlük ve mülkiyet kavramları üzerine inşa edilmiştir.

Ayrıca liberalizmde, devletin rasyonel olduğu varsayımı tartışmaya açılmakta ve uluslararası gündemin hareketliliğiyle de devlet dışı aktörler konu edilmektedir. Liberal anlayış içerisinde tıpkı birey gibi uluslararası sistemde devletler hakları ve sorumlulukları bakımından eşittir. Liberalizmde uluslararası ilişkilerin temel aktörleri yalnız devletler değil, bireyler ve sivil toplum kuruluşlarıdır.

Liberal düşünceye göre, tüm insanlar eşit yaratılmıştır ve fırsat eşitliği kavramıyla birlikte bireysel teşebbüslerin önemi ortaya konulmuştur. Liberal düşünce içerisinde bireyin özgürleştirilmesi ve özel mülkiyetin garantisi esastır. Adam Smith'in "bırakınız yapsınlar" yaklaşımıyla devletlerin ekonomiyi kontrol etmemesi ve bireylere baskı altında kalmadıklarını göstermesi toplum için daha fazla mutluluk getirecektir.

"Demokrasiler birbirleriyle savaşmazlar." yargısı ve uluslararası örgütlerin barışı sağlayıcı bir öge olarak görülmesi liberal anlayış içerisinde gelişirken bu durum iş birliğini arttırmaktadır. Liberalizm ve demokrasi; ilki hükümetin gücünün sınırlarıken, ikincisi gücün kimin elinde olacağıyla ilgilidir. Savaşların azalmakta olduğu yargısından hareketle, uluslararası ekonominin gelişmesi savaşların maliyetlerini karşılanamaz hale getirmiştir. Liberal demokratik sistemlerin gelişmesi bu konuyu sıkıştırmaktadır. Hayek'e göre, amaç bireysel özgürlüktür ve bunun garanti altına alınması ekonomik özgürlük ve serbest girişimciliğe dayanan piyasa özgürlüğüdür. Ayrıca uluslararası hukukun üstünlüğüne inanç savaş olgusunu azaltıcı önemli bir işleve sahiptir.

Liberalizmin ardılı neoliberalizm açısından da uluslararası sistemin doğası ve uluslararası işbirliği konusundaki tartışma sürmektedir. Dolayısıyla neoliberaler niyet ve beklentiler üzerinde durmaktadırlar.⁴⁷ Neoliberalizmde rakipler arasında ne kazanıldığına bakılmaksızın mutlak kazanç ilkesini benimsenirken, ekonomi politik

⁴⁶ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s. 348.

⁴⁷ Sezgin Kaya, Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** (63-3), s. 89.

meseleleri ön plana çıkmaktadır. Neoliberalizmde uluslararası çatışmalar, sistem düzeyindeki güç dağılımlarıyla analiz edilmek yerine, birim düzeyindeki değişkenlerle (aktörler) analiz edilmektedir.

Neoliberalizm ise, uluslararası barış ve güvenliği açıklamaya yönelik bir teoridir. Neoliberalizmin kendi kaderini belirleme ilkesine yaptığı vurgu, sınıfların anlamını yitirdiği bir ortamda iç ve dış politika ayrımının yapılamayışını da oldukça etkilemiştir. 20. yüzyıldan itibaren refah, modernleşme, çevre ve benzeri konular en az güvenlik konuları kadar dış politik tutum ve tavırları etkilemiştir. Dolayısıyla askeri konular dışındaki konular da uluslararası sistemde güvenlik kaygılarını şekillendirmiştir. Bu bağlamda liberal yaklaşıma göre güvenlik alanında işbirliğinin payı büyüktür ve işbirliği güvenlik kaygısı yarattığı düşünülen pek çok meselenin aşılmasında önemli bir araçtır.

2.3.2. Transnasyonalizm ve Karşılıklı Bağımlılık

Transnasyonalizm devlet merkezli yaklaşımlara karşı iş birliği anlayışı çerçevesinde yeni bir çıkışı temsil etmektedir. Nitekim 1970'lerde uluslararası sistemde yaşanan değişim ve artan karşılıklı bağımlılık devlet merkezli yaklaşımları sorgulanır kılmıştır. Transnasyonalist paradigmada, uluslararası ilişkilerin çevresi, devletlerin denetimi altında olmayan ticari ilişkiler, turistik seyahatler ve iş ilişkileri gibi şeyleri de dikkate almak gerekmektedir. Bu yaklaşım şunu göstermektedir ki; devletin uluslararası sistemde yegane aktör olduğu yargısı çürürken, ulus üstü veya altı gruplar etkili olmaya başlamışlardır.

Transnasyonalist teorinin savunucularından Nye ve Keohane'a göre, global etkileşimler dört grupta toplanabilir; iletişim (inanç, düşünce ve doktrinler), ulaşım (savaş malzemelerinden ticari malzemelere kadar tüm ürünlerin hareketi), finans (para ve kredi araçlarının hareketi) ve seyahat.⁴⁸ Ulusal çıkarların giderek uluslararasılaştığı bir ortamda savaşta, devletlerin kazançlarından çok kayıpları oldukça önemlidir. Günümüz dünyasında bölgesel çatışmaların daha fazla gelişecek olmasına karşın kutuplaşmanın önüne geçilmelidir.

Bağımlılık, bir devletin dış politikasının diğer bir devlet tarafından tayin edilebilmesiyle, karşılıklı bağımlılık her iki devletin de bağımlılık içerisinde bulunması durumunu nitelemektedir. Söz konusu bağımlılıklar, sosyal, ekonomik veya güvenlik konularıyla ilgili olabilir. Ekonomik ve siyasal anlamda karşılıklı bağımlılık halinde olan ülkelerin sorunlarını askeri yöntemlerle çözmeleri mümkün

⁴⁸ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 392.

değildir. Ayrıca devletlerin iç ve dış politikaları arasındaki ayrımın ortadan kalkması, devletler arasında birbirlerinin iç işlerine müdahil olmayı getirirken bu durum güvenlik sorunsalı yaratmaktadır.

2.3.3. Entegrasyon Teorileri

Entegrasyon teorilerinin öne çıkmasında uluslararası örgütlerin rolü büyüktür. En basit şekilde, entegrasyon teorilerine göre devletler arasında teknik alanlardaki işbirliğinin gelişmesi, diğer alanlara da yansıtacak ve bu durum zincirleme bir hal alacaktır. Örneğin, ortak pazar oluşturulması fiyatlama, vergi ve bankacılık gibi hususlarda benzer girişimlerde bulunmayı getirecektir.⁴⁹

Karl Deutsch, entegrasyon teorisi anlayışı içerisinde hareket eden uluslararası örgütlerin ulus üstü (*supranasyonel*) bir özelliğe sahip olarak bütünleşmiş (*entegre*) bir toplum yaratma fikrinde oldukları görülmektedir. Ulus üstü bir yapıda oy birliği yerine oy çokluğu ilkesi benimsenmesine rağmen yine de, karar alma noktasında eksiklikler görülmektedir. Karl Deutsch tarafından yapılan çalışmada entegrasyon teorilerindeki amaç dört başlık altında toplanabilir; barışı korumak, daha büyük ve çok amaçlı kapasitelere ulaşmak, belirli görevleri yerine getirmek ve yeni bir kimlik kazanmak.⁵⁰ Entegrasyon teorilerinde uluslararası sistemde çatışmayı gerektirecek herhangi bir durum karşısında iş birliğine önem verilmektedir.

Entegrasyon teorileri savaşları, insanların içerisinde bulundukları subjektif koşulların bir sonucu olarak görerek, barışın sağlanmasının devletlerin global düzeydeki işbirlikleriyle mümkün olabileceğinin altını çizmektedir. Devletlerin iç ve dış politikalarını yönetme yetilerinden vazgeçerek, bu kararı global bir organa bırakmayı tercih etmeleri entegrasyon teorilerinde görülmektedir. Dünya güvenliği fikri ile bireylerin ve grupların özgürlüğünü öne çıkarmak.

Sonuç olarak, güvenlik çalışmalarında kullanılan teoriler anglo-amerikan, askerileşmiş, erkekleştirilmiş, hiyerarşik, metodolojik açıdan pozitivist ve felsefi açıdan realist düşüncenin etkisi altındadır. Bu durum teorilere dönük olarak gelişme gösteren yeni çalışmalarda eleştirilmiş ve Amerikan ekseninden uzaklaşan, askeri faktörlerin yanında ekonomik ve sosyal faktörlerin de etkin olduğu metodolojik açıdan ise normatif anlayışın benimsendiği farklı düşünceler ortaya çıkmıştır.

⁴⁹ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 431.

⁵⁰ Tayyar Arı, *a.g.e.*, ss. 432-5.

Ayrıca güvenlik sivil özgürlükleri sürdürülebilmek için yapılan savaşları meşrulaştırması açısından da önemlidir.⁵¹ Güvenlik tanımlamalarındaki en büyük soru; tehlike anı geçtikten sonra devletin güvencede olduğuna, yurttaşların da ihtiyaçlarının ön plana alınabileceğine kim nasıl bir süreç sonrasında karar vereceğidir.⁵² Bu tanımlama güvenlik kavramına yönelik olarak özellikle özgürlük güvenlik ilişkisi tartışmalarını da şekillendirmektedir.

Özgürlük ve güvenlik ilişkisinin paralelinde gelişen özgürlük kavramı insanları onların özgürce yapmayı seçecekleri şeyleri (başkalarının özgürlüğünü bozmayacak şekilde) gerçekleştirilmesinin önüne geçen baskılardan korur. Bu tartışmaya toplum içerisindeki siyasal süreçler de dahil edildiğinde, güvenlik kavramı, özgürlükleri kısıtladığı için eleştirilmekte ve özgürlük – güvenlik arasında bir denge sağlanması gerekmektedir.

3. İnşacı Teori

İnşacı teori, 1990'lı yıllarda kendilerini pozitivist ve post-pozitivist teorilerin arasında bir yerde konumlandıran ve bu nedenle üçüncü yol olarak da adlandırılabilen bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Post pozitivist teori kapsamında yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır; post modernistler, konstrüktivistler, neo-marksistler ve feministleri kapsayan bir teori ailesi. İnşacı teoride uluslararası politikada normatif olanın maddi olandan daha önde olduğunu savunulmaktadır. Pozitivist yaklaşımların kimlik, kültür ve söylem gibi sosyal etkilerinin uluslararası ilişkiler analizine girmesine imkan tanımaktadır. İnşacı teoride vurgu yapılan süreç, sosyal bir yapı içinde, kurallara bağlı olarak ve yönetici erk oldukları düşünülen amiller aracılığıyla gerçekleşir. Amiller, kurallar ve yapı içerisinde var olurlar. Bu süreçte insan ve toplum arasında iki yönlü bir ilişki yumağı bulunmaktadır. Amil ve yapı ontolojik olarak birbirleri üzerinde *a priori* üstünlüğe ya da önceliğe sahip değildirler.⁵³

İnşacı teoride temel tartışma, uluslararası ilişkiler teorilerinin bilimsel ve tarihsel görüşler olarak ayrıldığı yönündeki bir tartışmadır. Bilimsel görüşe göre, devletlerin davranışları evrensel niteliğe sahip yasalarla anlaşılabilirken (*dedüktif*), tarihsel görüşler, devletlerin davranışlarının tarihsel bağlamı içerisinde genel yönleri ile değerlendirilmesi gerektiğini öne sürerler (*indüktif*). Bunların dışında

⁵¹ David A. Baldwin, The Concept of Security, *Review of International Studies* (1997), 23, p. 9.

⁵² Bill McSweeney, Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School, *Review of International Studies*, Vol. 22, No. 1 (January 1996), pp. 83.

⁵³ Sezgin Kaya, a.g.m., ss. 91-8.

Üçüncü tartışma ise, inşacıların büyük tartışmalar yaklaşımıyla kronolojik bir bakışın yanı sıra, geniş bir biçimde karakterize ederek açıklayıcılık kapasitesi taşır. Büyük tartışmalar yaklaşımı uluslararası ilişkilerin gelişimini üç büyük tartışma şeklinde ifade etmektedir. Birinci büyük tartışma idealizmle realizm arasındadır. 1940'lı yıllarda birinci tartışmanın konusunu barışın nasıl sağlanacağı oluşturmakta ve realistlerin idealistler üzerindeki galibiyetini ön plana çıkarmaktadır. İkinci büyük tartışma ise, realistler ve davranışsalcılar arasında 1960'lı yıllarda yaşanmıştır. Buradaki husus ise, uluslararası ilişkilerin bilimsel bir temele oturtulup oturtulamayacağı ve eğer oturtulursa bunun nasıl yapılacağı yönündedir. Üçüncü büyük tartışmaysa, pozitivist ve post pozitivist teoriler arasında olup, temel anlamda alternatif yaklaşımların geliştirilebileceğini sorgulamaktadır. İnşacı yaklaşımın ortaya çıkışı, üçüncü tartışma kapsamında mümkün olmuştur. Bu minvalde aslında üçüncü tartışma realistler ve trans nasyonalistler arasında yaşanmaktadır.

İnşacılık üç ana gruba ayrılabilir; birincisi pragmatizmle benzerlikleri barındıran neo klasik inşacılıktır. Klasik inşacılığın gelişmiş bir hali olarak adlandırılan bu tür onun izlerini taşımaktadır. Özneler arası anlamları açıklama çabasıdır ve konuşma faaliyetlerine yaptıkları vurguları nedeniyle “konuşma faaliyeti teorisi” olarak da adlandırılabilir. İkinci grubu post modernist inşacılar oluşturmaktadır. Buradaki dil oluşumlara vurgu yapılmaktadır. Bu durum söylemsel pratikleri de etkilemektedir. Örneğin bu söylemin en önemli iddiası, hegemonik bir söylemin disiplin yoluyla bir doğrular rejimi dayattığıdır. Bu sebeple, gerçekliğin kavranması için üzerinde durulması gereken husus budur. Üçüncü grup ise, iki grup arasında yer almaktadır. Üçüncü grupta bulunan inşacılığa göre, realizmden farklı olarak bir sosyal varlığın da olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca sosyal yaşamın özneler arası niteliği üzerinde tartışmalar devam etmektedir.⁵⁴

İnşacılık, pozitivistlerin yaptığı gibi doğa ile toplum birliğini kabul ederken, diğer yandan toplumun kendine özgü ontolojik bir karaktere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İnşacılıkta doğası sosyal olarak görme anlayışı etkilidir. “Keohane'nin belirttiği gibi inşacılığın yeri, bir köşesini rasyonalizmin diğer köşesini de refleksivizmin oluşturduğu bir üçgenin taban çizgisidir.”⁵⁵

İnşacılık açısından ‘konuşmak’ (söz edimi) yapmaktır. Bu perspektiften bakıldığında, “konuşmak, tartışmasız bir şekilde dünyayı her ne ise o yapmanın en

⁵⁴ Sezgin Kaya, a.g.m., ss. 106-7.

⁵⁵ Sezgin Kaya, a.g.m., ss. 92-3.

önemli yoludur.”⁵⁶ Ayrıca söylem, politik aktörlerin kendilerini nasıl tanımladıklarına ilişkin de bir unsurdur. İnşacılar için güvenlik aktörlerin güvenliği nasıl anlamlandırdıklarında gizlidir ve özneler arası niteliğe sahiptir.⁵⁷

Yapı ve amil konusuna tek taraflı bir bakış yerine, ilişkili bir anlayışla yaklaşılmamasını sağlayan unsur, dünyanın sosyal olarak inşa edildiği yaklaşımına dayanan eleştirel bakış açısıdır.⁵⁸ İnşacılık, bilginin sosyal oluşumu ve sosyal gerçeklikle ilgilidir.⁵⁹ İnşacı yaklaşım, fikirlerin rolünü, kimlik oluşturmaya ve görünüm/gerçeklik üzerinde kurmuş olduğu vurguyla bilinir. Uluslararası toplumdaki normlar üzerinden vurgu yapan İngiliz Ekolü’nün güvenlik çalışmaları üzerindeki etkisi yadsınamaz. Ayrıca Alexander Wendt’in inşacı yaklaşımı hakkındaki eserlerinin etrafında gelişen kimlik ve güvenlik ilişkisi, eleştirel inşacı yaklaşım, feminist yaklaşım, post yapısalcı yaklaşım ve bir şemsiye kavram olarak karşımıza çıkan eleştirel güvenlik çalışmaları gibi alanlar ortaya çıkarmıştır.⁶⁰

Eleştirel güvenlik kuramı üç ayak üzerinde yükselir; saf kuram (insanın toplumsallığı), aşkıncı kuram (eleştirel küresel kuramsallaştırma) ve pratik kuram (özgürleştirici realizm).⁶¹ Eleştirel güvenlik çalışmaları arasında iki önemli ekol bulunmaktadır; Ken Booth’un önderliğindeki Aberystwyth Ekolü ve eleştirel güvenlik çalışmalarını da içeren ancak daha geniş bir yelpazede gelişen Barry Buzan ve Ole Wæver önderliğindeki Kopenhag Ekolü.⁶² Bu tezde Aberystwyth ve Kopenhag Ekolleri’nin üzerinde durdukları ancak Kopenhag Ekolü’nün daha ileriye taşımaya çalıştığı güvenlikleştirme kavramı inşacı teoriden faydalanarak incelenecektir.

İnşacılığın devlet kavramına bakışı da ana akım realizm ve liberalizm gibi rasyonalist yaklaşımlardan farklıdır. Burada devletlerin gayesinin hayatta kalmak

⁵⁷ Alexander Wendt, *Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*, **International Organization**, Vol. 46, No. 2, Spring 1992, pp. 391-425.

⁵⁸ Fulya Ereker, *Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2010, s. 2. (Yayınlanmış Doktora Tezi)

⁵⁹ Stefano Guzzini, *A Reconstruction of Constructivism in International Relations*, **European Journal of International Relations**, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Vol. 6(2), p. 160.

⁶⁰ Pınar Bilgin, *Security Studies: Theory/Practice*, **Cambridge Review of International Affairs**, Spring-Summer 1999, Vol. XII, No. 2, p. 32.

⁶¹ Ken Booth, **a.g.e.**, s. 23.

⁶² Pınar Bilgin, **a.g.m.**, ss. 71-2.

olduğu düşünülmez. Bu minvalde, devletlerin çıkar ve kimliklerinin tarihsel süreçlerle şekillendirilebileceği öne sürülmektedir. Uluslararası yapının maddi yeterlilikten değil, sosyal ilişkilerden etkilendiği görülmektedir. İnşacı yaklaşımda uluslar arası sistemini kendine münhasır (*sui generis*) olduğu da vurgulanmaktadır.⁶³

İnşacı yaklaşımda teoriler sabit ve değişmez olarak görülmemektedirler. Değişim şarta bağlı olarak gerçekleşmektedir. Örneğin güvenlik ikilemi bir sosyal yapıdır ve şarta bağlı olarak herhangi bir güvensizlik ortamında yani devletlerin niyetlerinin belirsiz olduğu durumda ve özneler arası bir anlamlandırma ile ortaya çıkmaktadır.

İnşacı teoriyi diğer teorilerden ayıran en önemli husus, kimlik ve çıkar kavramlarını ele alış biçimleridir. Böylelikle, kimlik ve çıkar ilişkisi de değişme göstermektedir. Ayrıca kimliklerin çıkarlara dayalı olduğu varsayımından yola çıkarak, bu durum kim olduğumuzu ve ne istediğimizi de etkilemektedir. Ancak inşacı teoride, kimlikler çıkarlara nazaran öncelikli konumdur.⁶⁴

4. Güvenlikleştirme Kavramı ve Kopenhag Ekolü

1990'lardaki uluslararası ilişkiler akademik literatüründe gelişme gösteren eleştirel güvenlik çalışmaları, güvenliğe hayatta kalmanın ötesinde bir anlam yükleyerek, Kopenhag Ekolü ve güvenlikleştirme kavramının belirmesinde büyük bir paya sahiptir. Güvenlik açısından bakıldığında amaç herhangi bir şekilde hayatta kalmak değildir, mümkün olduğu kadar mutlu bir yaşamdır. Bu durum da, kavramın tartışmasını genişletmektedir.⁶⁵ Öncelikle eleştirel güvenlik çalışmalarının en büyük iki kolu Kopenhag ve Abersywyth ilişkisine bakılmalıdır.

Kopenhag ile Abersywyth arasındaki temel fark; sorunların güvenlikleştirmede mi yoksa güvenlik dışılaştırmakta mı yattığıdır. Kopenhag, sorunları güvenlik sorunu olmaktan çıkarmak ve normal politik süreçler aracılığıyla dile getirmek ve çözmek için kanıtlar ortaya koyarken, Aberystwyth güvenliği türetilmiş bir kavram olarak yeniden kuramlaştırmakla güvenliğin siyasiliği vurgusunda bulunur. Aberystwyth ekolünün ilk analitik hamlesi, güvenlik anlayışını derinleştirmek ve genişletmektir.⁶⁶ Aberystwyth'e göre sorunları güvenlik dışına çıkarmak zorunda

⁶³ Sezgin Kaya, *a.g.m.*, s. 101.

⁶⁴ Sezgin Kaya, *a.g.m.*, s. 103.

⁶⁵ Ken Booth, *a.g.e.*, s. 59.

⁶⁶ Bilgin, *a.g.m.*, ss. 83-4.

değiliz ve zaten bu da amaç olmamalıdır. Kopenhag Okulu'nun askeri olmayan tehditleri ve devlet merkezli güvenlik anlayışını sorgulayarak geniş güvenlik anlayışı içeren (toplumsal gruplar, bireyler, devlet, hatta tüm insanlık) yaklaşımı gündeme aldığı görülür.⁶⁷ Zira Aberystwyth'e paralel olarak, pluralistler ve sosyal inşacılar da güvenliği derinleştirmek ve insani güvenliğin öne çıkarılması taraftarıdır.⁶⁸ Fakat Kopenhag Ekolü, sadece devletin bekasını ilgilendiren konuların güvenlik gündemine taşınması gerektiği bir anlayışa sahiptir.⁶⁹

Soğuk Savaş sonrası güvenlik yaklaşımlarıyla ilgili olarak, kuram ve uygulama arasındaki ayrımın ve uzaklığın giderilmesi açısından düşünmeyi düşünmek değil, eylemi düşünmek anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Ayrıca Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmalarının sorgulanması güvenlik nedir, kimin güvenliği söz konusudur gibi yargıların gelişmesine olanak tanımıştır.⁷⁰ Güvenlik bir devlet için birilerine karşı mı, yoksa birileriyle birlikte mi düşünülmeli? gibi sorular ulusal güvenlik ya da ortak güvenlik kavramlarını tartışmaya açmıştır.

Yeni güvenlik yaklaşımlarının en kritik noktası kuram ve uygulama arasındaki nesnel bağın reddedilerek öznel süreçlere geçilmesidir. Bu durum her düzeydeki aktörlerin karar alma biçimlerini de etkilemektedir. Yeni güvenlik anlayışlarının insanların mutluluk ve refahını sağlamak amacını taşıdığı ve yeni güvenlik çalışmalarının öncelikli kaygısının Soğuk Savaş döneminin, güvenliği iki süper güç arasındaki çekişmenin doğrudan silahlı çatışmaya dönüşmemesi durumu" şeklinde "dar" olarak tanımlamasının devletlerin güvensizliklerini algılamakta yetersiz kalmaya ittiğini düşünmesi olarak düşünülebilir.⁷¹ Geleneksel güvenlik çalışmaları kapsamında devletlerin güvenliklerini askeri güçleri doğrultusunda düşünmeleri güvensizliği artırmaktadır.⁷² Bunun aksine yeni güvenlik anlayışında sert güvenlik

⁶⁷ Nebi Miş, Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 2, 2011, s. 347; Bilgin, a.g.m., s. 73; Pınar Bilgin, Ibid, p. 32. Peter Hough, *Understanding Global Security*, Routledge, Second Edition, 2008, p. 8; Matt McDonald, Securitization and Construction of Security, *European Journal of International Relations*, 2008, p. 563.

⁶⁸ Peter Hough, *Ibid*, p. 8.

⁶⁹ Pınar Bilgin, *a.g.m.*, ss. 81-2.

⁷⁰ Pınar Bilgin, *Ibid*, pp. 31-2.

⁷¹ Pınar Bilgin, *a.g.m.*, ss. 72-86.

⁷² Ken Booth, Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 67, No. 3, July 1991, p. 541; Stephen M. Walt,

(*hard security*) yerine yumuşak güvenlik (*soft security*) kavramının öne çıkarıldığı, silaha daha az dayalı ekonomik ve siyasal faktörlerin etkili olduğu görülmektedir.⁷³ Yumuşak güvenlik gibi kavramlarla hiyerarşik bir sıralama yapılması gereksinimi ortadan kalkmaktadır.

Kopenhag Ekolü bünyesinde gelişme gösteren güvenlikleştirme kavramını açıklamak gerekmektedir. Güvenlikleştirme, bir şeyin değerli kabul edilen bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit olarak inşa edilmesi ve buna mukabil alınan istisnai tedbirleri desteklemek için kullanılması anlamına gelmektedir. Güveniksizleştirme ya da güvenlik dışılaştırma ise, daha önce tehdit olduğu kabul edilen bir şeyin artık tehdit olarak inşa edilmemesi durumudur.⁷⁴ Güvenlikleştirme iki aşamalıdır; tanımlama aşaması ve mobilizasyon aşaması.⁷⁵ Güvenlikleştirme süreci küresel düzeydeki finansal istikrarsızlık, küresel ısınma, Amerikanlaşma gibi tehditlerle tanımlanabilirken, referans nesneleri küresel ya da alt düzeylerdeki toplum, devlet, bölge güvenlikleştirilebilir.⁷⁶ Örnek olarak, dini topluluklar güvenlik için referans nesnesi olabilmektedirler. Bu durum tamamıyla toplumların zihin dünyalarıyla şekillenir. Fakat bu hususta bir tehdit söz konusu olduğunda tehdit hem toplum hem de, inanç sistemi olmaktadır. İnsan ve toplumun, güvenliğin referans nesnesi olarak ortaya çıkmaları alternatif güvenlik çalışmalarıyla mümkün olabilmektedir.⁷⁷

Bununla birlikte güvenlikleştirme, dil kuramından destek almıştır. Kimlik ve norm temelli sosyal inşacı teoriyle güvenlikleştirme kavramı paralellik arz etmektedir. Dolayısıyla bu durum sosyal inşacı teoriden faydalanma imkanı sağlamaktadır.⁷⁸ Zaten Kopenhag Ekolü de sosyal kimliği öne çıkararak, devlet ile toplum ayrımına

The Renaissance of Security Studies, *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 2 (June 1991), p. 215.

⁷³ Pınar Bilgin, *a.g.m.*, s. 79.

⁷⁴ Barry Buzan, Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 107.

⁷⁵ Nebi Miş, *a.g.m.*, s. 366.

⁷⁶ Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Power: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003, p. 13.

⁷⁷ Pınar Bilgin, Individual and Societal Dimensions of Security, *International Studies Review* (2003) 5, p. 203.

⁷⁸ Hedley Bull, *The Anarchial Society: A Study of Order in World Politics*, Palgrave, Third Edition, p. XII.

gitmektedir.⁷⁹ Kopenhag Ekolü, güvenliği kimin güvenliği ve analiz düzeyi üzerinde kurmaktadır. Böylelikle güvenliğin genişlemesi anlamında; askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutları önemliyken güvenliğin derinleşmesi konusunda ise, uluslararası, bölgesel, ulusal, yurtiçi gruplar, birey düzeyleri öne çıkmaktadır.⁸⁰

Güvenlik çalışmaları bünyesinde toplumsal ya da bireysel güvenlik anlayışının ivme kazanmasında, kimliğe, kültüre ve inşacı teoriye yönelik oldukça etkilidir. Hatta bu durum siyasal süreçleri bile etkilemekte ve ulus devlet olduğu düşünülen devletler bile tekrar sorgulama içerisine girebilmektedirler.⁸¹

Temel anlamda birey ve yurtiçi gruplar düzeyleri olarak düşünüldüğünde, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlardaki sosyal, enerji, gıda, sağlık ve iş olanaklarına yönelik tehditler mevzu bahis olmaktadır. Ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde incelendiğinde askeri ve siyasi boyutlar ön plana çıkmakta ve ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlar üzerinde aktörlerin etkinlikleri görülmektedir.⁸²

Ayrıca güvenlikleştirmeye dahil olan üç anahtar kavramdan da bahsetmek gerekir. Bunlardan ilki, varlığı/bekası tehdit edilen ve meşru beka iddiasına sahip objeler olarak tanımlanan referans nesneleridir. İkincisi, eylemde bulunan güvenlikleştirici aktörlerdir. Üçüncüsü ise, referans nesnelere ve güvenlikleştirici aktörlere etki edecek fonksiyonel aktörlerdir.⁸³

Güvenlikleştirme söz konusuysa; herhangi bir sorunun ortaya çıkmasının ardından ve devlet bu sorunu bekası için tehdit olarak algıladığı zaman, devlet o soruna öncelik verir. Devlet öncelik verdiği gelişmeyi güvenlik sorunu olarak tanımlar ve güvenlik ajandasına yerleştirirse, bu sorunla mücadele etmek için kendisinin özel haklara sahip olduğunu iddia eder. Ayrıca güvenlikleştirme, söylemsel ve siyasi bir süreçtir. Bu sürecin ardından bekası için tehdit olan sorunu bertaraf etmek için olağanüstü yöntemlerle ve acilen yani öncelikli olarak mücadele etmesi konusunda alımlayıcı kitleyi de ikna ederse burada güvenlikleştirme süreci oluşmuş demektir.

⁷⁹ Mcsweeney, *Ibid*, p. 82.

⁸⁰ Hans Günter Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Mustafa Aydın vd. (der.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 171.

⁸¹ Ole Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", Mustafa Aydın vd. (der.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 261.

⁸² Bu konudaki tablo için; Hans Günter Brauch, a.g.m., Mustafa Aydın, vd. (der.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 172.

⁸³ Nebi Miş, a.g.m., s. 367.

Yani güvenlikleştirici aktör, referans nesnesinin bekası için herhangi bir olayı varoluşsal tehdit olarak sunarsa, (bu konuşma edimi yoluyla olur) burada söz konusu olay güvenlik sorunu olarak etiketlenir veya tanımlanır. Güvenlik sorunu olarak tanımlanan gelişme alımlayıcı kitle (*audience*) tarafından da benimsenirse, artık bu sorun için olağanüstü önlemlerin alınması yolu açılmıştır.⁸⁴

Güvenlik dinamiklerinin referans nesnelerinden veya sektörden bağımsız olarak paylaştıkları bazı ortak özellikler mevcuttur. Farklı güvenlik çeşitleri çoğu zaman birbirleriyle öyle bir etkileşime girer ki bir aktörün askeri güvenlik korkusu bir başka devletin ekonomik kaygısına yol açabilir.⁸⁵ Güvenlik ve özgürlük ilişkisi de, güvenlikleştirme kavramının yaygınlaşmasında önemli bir yere sahip olup, özgürleşme sürecinin tartışılmasını gerekli kılmaktadır.⁸⁶

Güvenliğin insanı kapsayacak şekilde genişletilip genişletilemeyeceğine dönük tartışmalar yoğunlaşmaktadır.⁸⁷ Buzan çalışmalarında insan güvenliği konusuna eleştirel biçimde bakmayı sürdürmüştür. Güvenliğin yeniden kavramsallaştırmasındaki amaç; güvenlikle alakadar kavramların genişlemesi, derinleşmesi ve sektörleşmesi, devlet güvenliğinden insan güvenliğine dönük kavramların gelişmesi, yeni tehditler ortaya çıkması ve algılama temelli tehditlerle insanların zihninde “beka ikilemi” kurmak ve bu hususta askeri olmayan yöntemlerin aranmasıdır.⁸⁸

Kopenhag Ekolü’nün güvenliğin askeri yönü dışında diğer yönlerini de ele alması ve önem vermesi yönündeki yaklaşımı örnek alınırsa, SSCB’nin komünist sistemin çöküşünü öngörememesi, güvenlik alanında yetersiz kaldığını göstermektedir. Güvenliğin siyasal, sosyal ve kültürel alanlarla ilgili anlamı yok sayılmıştır. Nitekim SSCB’nin dağılması, dağılan yapının güvenlik sorunlarını salt

⁸⁴ Nebi Miş, a.g.m., pp. 349-50; Pınar Bilgin, a.g.m., s. 82; Bezen Balamir Çoşkun, Word, Images, Enemies: Macro-Securitization of the Islamic Terror, Popular TV Drama and the War on Terror, *Turkish Journal of Politics*, Vol. 3, No. 1, Summer 2012, p. 40.

⁸⁵ Ole Waever, Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 152.

⁸⁶ Bu konudaki tartışma için bkz; Ken Booth, Security and Emancipation, *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4 (Oct., 1991), pp. 313-326.

⁸⁷ R. B. J. Walker, *Sovereignty, Security and the Challenge of World Politics*, Working Paper No. 87, Canberra, Avustralya Ulusal Üniversitesi Barış Araştırmaları Merkezi, 1990; Martin Shaw, *Global Society and International Relations*, Polity Press, Cambridge, 1994.

⁸⁸ Hans Günter Brauch, *From a Hobbesian Security to a Grotian Survival Dilemma*, 40th Anniversary Conference of IPRA, Peace and Conflict in a Time of Globalisation, Sopron, Hungary, 5-9 July 2004.

askeri anlayışla çözülemeyeceğini göstermiştir.⁸⁹ Bu bağlamda, güvenlik konusunda akademik dünyada ulusal güvenlikten birey merkezli güvenliğe geçiş yaşanmıştır.⁹⁰

Kopenhag Ekolü'ne göre kavramın anlamı onun nasıl kullanıldığı ile doğrudan ilgilidir ve analitik ya da felsefi olarak en iyisinin ne olduğunu tanımlayabileceğimiz bir şey değildir.⁹¹ Sorunlar kendi başlarına güvenliğe tehdit teşkil etmezler. Aktörler “seçimleri” sonucu onları güvenlikleştirirler. Yani güvenlikleştirmede seçim ve söylem oldukça önemlidir. Güvenlikleştirme bir bakıma siyasallaşmanın aşırı ucu olsa da, başka bir anlamda siyasallaşmanın karşıtıdır. Kopenhag Ekolü'ne göre; herhangi bir sorun, güvenlikleştirilmeden siyasal alanda depolitize olmalıdır. Zira, sorunlar zaman içerisinde ilgi görmezlerse, siyaset alanının dışında kalarak kendi kendine depolitize olabilmektedirler.⁹² Kopenhag Ekolü'ne göre ideal olan, sorunların güvenlik dışına çıkarılması stratejisinin yaygınlaşmasıdır. Bu minvalde Waeber da geniş bir güvenlik ajandasına sahip olmanın faydasını sorgulamak yerine güvenliksizleştirmeye (güvenlik dışılaştırma) odaklanmak gerektiğini önermektedir.⁹³

Güvenlikleştirme bağlamında nesnel ve öznel anlamda güvenlik kavramları da öne çıkmaktadır. Nesnel anlamda güvenlik boyutları ve sektörlerine yönelik tehdit veya riskler ön plana çıkarken, öznel anlamda güvenlik devlet adamlarının kendi zihin dünyalarında şekillendirdikleri risk ve kaygılar bağlamında kullanılmaktadır. Her iki güvenlik anlayışının da güvenlikleştirmeye etkileri belirli bir denge içerisinde olmalıdır.

Teröre karşı savaş ya da güvenlikleştirmenin küreselleşmesi, güvenlikleştirmenin klasik devlet merkezli çerçevesinden, askeri güvenlik gündeminde farklı referans konularının ve devletlerin yanı sıra toplumun hem sivil hem de sivil olmayan taraflarını temsil eden devlet dışı aktörlerin yer aldığı bir çerçeveye doğru genişlediğine işaret etmektedir. Bu genişlemiş alanda dört farklı

⁸⁹ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 118.

⁹⁰ Bu konudaki rapor çalışması için; Human Development Report 1994, *New Dimensions of Human Security*, UNDP, New York, 1994; *Human Security – Approaches and Challenges*, UNESCO, Paris, 2008.

⁹¹ Nebi Miş, *a.g.m.*, s. 359.

⁹² Nebi Miş, *a.g.m.*, s. 349.

⁹³ Hatice Pınar Bilgin, *Regional Security in the Middle East: A Critical Security Studies Perspective*, PhD Thesis, Department of International Politics, University of Wales, Aberystwyth, January 2000, (Published Doctoral Dissertation), p. 4.

şiddet yapısı bulunmaktadır; devlet devlete karşı, devlet sivil olmayan topluma karşı, devlet ve sivil toplum karşı karşıya, sivil ve sivil olmayan toplum karşı karşıya.⁹⁴

Siyasal boyutların yanı sıra, Kopenhag Ekolü bünyesinde gelişen güvenliğe ekonomik ve çevresel boyutları da dahil eden ve dar askeri güvenlik kavramının üstünlüğüne odaklanan gelenekçi düşünce konusunda ayırım yapan çalışmalar da bulunmaktadır.⁹⁵

Küresel güvenlik, insan hakları kavramındaki dönüşümü analiz ederken, güvenlik üzerinden devlet alanının birey - devlet ilişkilerinin ve güvenliği sağlayan mekanizmaların dönüşümüne odaklanmaktadır.⁹⁶ Buzan'a göre de, devletler bireyleri korumaktan ziyade tehditlerin kaynağını oluştururlar. Fakat bu durum bazı devletlere hastır. Güçlü devletler, demokratikleşme ve uluslararası insan hakları hukuku doğrultusunda ortaya çıkan olgun bir anarşi ortamında var olabilirler.⁹⁷

Soğuk Savaş döneminde güçler dengesi simetrikken, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin gücünün dengelenememesi asimetric bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Terör ile bunun dengelenmeye çalışılması ve devletlerin güvenlik örgütlenmesinin caydırıcılıktan, önleyici savaşa kayması bunun göstergesidir. Yani, teröristlere yönelik caydırıcı önlemler işe yaramaz olarak addedilir, önemli olan önleyici tedbirlerdir. Diğer bir deyişle suç işlenmeden önlenmelidir.⁹⁸ Caydırıcılık ilkesi ya da ulusal güvenliği tehdit edenlere yönelik karşı saldırı tehdidi önemini kaybetmektedir. Önemli olan, hemen her tür imkanı kullanarak suçun işlenmesini engellemektedir. Bunu engellemenin en iyi yolu da potansiyel suçlu olarak görülen gruplara risk değerleri yükleyerek sınıflandırıp adlandırmaktan ve bu grupları sürekli gözetim altında tutmaktan geçmektedir. Güvenlikleştirmenin terör boyutunun anlaşılabilmesi için, referans nesne, iç ve dış sorunlar, hassasiyetler, yapısal

⁹⁴ Barry Buzan, a.g.m., s. 121.

⁹⁵ Jessica Mathews, Redefining Security, *Foreign Affairs*, Vol. 68, No. 2, Spring 1989, pp. 162-177; Joseph E. Nye and Sean M. Lynn-Jones, International Security, Studies: A Report of Conference on the State of the Field, *International Security*, Vol. 12, No. 4, Spring 1988, pp. 5-27; Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, European Consortium for Political Research Press, 2nd Edition, 19 March 2008; Barry Buzan, *An Introduction to Strategic Studies: Military, Technology and International Relations*, Macmillan, London, 1987; Barry Buzan, Rethinking Security After the Cold War, *Cooperation and Conflict*, Vol. 32, No. 1, March 1997, pp. 5-28.

⁹⁶ Evren Balta Paker, *Küresel Güvenlik Kompleksi*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2012, İstanbul, s. 14.

⁹⁷ Peter Hough, *Ibid*, p. 9.

⁹⁸ Evren Balta Paker, *a.g.e.*, s. 43.

unsurlar, tehditler ve eylemler ve referans nesnenin vasıflarının tahlil edilmesi gerekmektedir.

11 Eylül 2001 saldırılarıyla ortaya çıkan küresel terörizm kavramıyla görüldüğü gibi, savaşın sınırları, uzamsal ve zamansal olarak belirsizleşmektedir. Burada söz konusu olan daha güvensiz bir dünyada yaşıyor olmamız değil, güvenlik hizmetlerinin ve piyasasının örgütlenmesi ve bu sürece eşlik ya da öncülük eden güvenlik söyleminin dönüşümüdür.⁹⁹ Dünya politikasının geleceği risk toplumunu ön plana çıkaracak ve güvenliğin bireysel ve toplumsal boyutları önem kazanacaktır.¹⁰⁰

Önleyici savaş kavramını anlama açısından örneğin, Saddam Hüseyin'in kitlesel silahlar ele geçirebilme imkanı ile bu silahların gerçekten Irak'ta bulunuşu arasında bir fark yoktur. Böylelikle, güvenlik yalnızca elle tutulur, maddi tehditlere karşı değil, ama aynı zamanda soyut ve gelecekteki metafizik tehditler (bilinmeyene karşı savaş) üzerinden oluşturulur. Teröre karşı savaş, harekete geçirici şüphe üzerine kuruluyor ve herkes gözetlemenin bir parçası haline geliyordu.¹⁰¹ Süreç sonunda güvenlikleştirme ortaya çıkarak, tehdit algılamalarını şekillendirmekteydi.

Uluslararası güvenlik terimi bu alan için açıklayıcı olamayacak ve küresel veya dünya güvenliği gibi terimler daha fazla vurgulanır hale gelecektir. Hatta ulusal güvenlik yerine toplum güvenlikleri gibi kavramlar kullanılacaktır. Devlet odaklı egemenlik anlayışı toplum veya kimlik odaklı egemenlik anlayışına yerini bırakacaktır.¹⁰² Güvenlikleştirme ile birlikte kullanılarak Kopenhag Ekolü'nün dile getirdiği bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımı da aktörlerin kimlik tanımlamaları üzerinden güvenlikleştirme yapıldığını göstermektedir.¹⁰³ Söylemsel bir süreç olduğu için medyanın güvenlikleştirme konusundaki etkisi yadsınamaz.¹⁰⁴

Birinci dünya, kendi içerisinde siyaset ve ekonominin temel ilkeleri üzerinde uzlaşma sağlamış (iç bütünlük), dış tehditlere yönelik politika geliştirmek

⁹⁹ Evren Balta Paker, *a.g.e.*, ss. 15-28.

¹⁰⁰ Pınar Bilgin, Individual and Societal Dimensions of Security, *International Studies Review* (2003) 5, p. 203; Claudia Aradau and Rens Van Munster, In the Name of Politics: Governing Terrorism Through Risk, *European Journal of International Relations*, March 2007, vol. 13, no. 1, p. 3.

¹⁰¹ Evren Balta Paker, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁰² Pınar Bilgin, *Ibid*, pp. 207-212.

¹⁰³ Barry Buzan and Ole Waever, Macrosecuritisation and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory, *Review of International Studies* (2009), p. 256.

¹⁰⁴ Bezen Balamir Coşkun, *Ibid*, p. 42.

amacındadır. İkinci veya üçüncü dünya ise dış tehditlerden ziyade, henüz iç tehditlerle mücadele içerisinde. Bu bağlamda kendileri açısından bir güvenlikleştirme oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, iç ve dış güvenlik arasındaki ayrım ortadan kalkmaktadır. Yani, güvenlik yeniden yapılandırma içerisine girmektedir.

Güvenlikleştirmeye amaçlanmak istenen siyasi çözümler gerektiren konuların askerileştirilerek tehlikeli kılınmaya çalışılmasıdır. Eğer herhangi bir sorun için askeri seçenekler dışındaki seçenekler göz ardı edilirse, sorunun çözümü zorlaşmaktadır. Askeri güvenliğin boyutunun idraki konusunda, devletlerin imkan veya kapasiteleri ve niyetleri arasındaki etkileşim doğru tahlil edilirse, güvenlikleştirmenin nasıl yapıldığı da anlaşılabilir.

Öte yandan, askeri güvensizliğin nedeni, kapasite eksikliği değil, bu kapasitenin yitirileceğine yönelik risktir. Bu anlamda, korkulması gereken şeyin ne olduğunu bilmek de kamuoyuna zihinsel rahatlama sağlamaktadır. Güvenlikleştirmenin kolay biçimde kurulabilmesi kavramdaki kırılganlığı daha fazla etkileyecektir. Örneğin, bir söz edimi olmasına rağmen, Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezi küresel toplum ölçüsünde güvenlik konusu haline gelebilmektedir.

5. Dış Politika Analizi, Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi

Dış politika, "bir devletin kendi sınırları dışında milli menfaatlerini gerçekleştirmek için izlediği amaç, hareket tarzı ve kullandığı usullerdir."¹⁰⁵ Dış politikayla ilgili çalışmalar genellikle psikoloji, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, davranış bilimi gibi disiplinler arası çalışmalar içermektedir.¹⁰⁶ Dış politika hem dünyadaki değişimler hem de halkların talepleriyle şekillenmektedir. Bu anlamda dış politikanın temel paradigması bu ikisi arasında nasıl bir denge kuracağıyla ilgilidir.¹⁰⁷

Uluslararası ilişkiler iki temel disipline sahiptir; uluslararası politika ve dış politika. Uluslararası politika bir bütün olarak uluslararası sistemin yapıları ve süreçlerine odaklanır ve sistemin işleyişinin anlamlandırmak amacı taşır. Dış

¹⁰⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, 5. Baskı, 2012, s. 255.

¹⁰⁶ Valerie M. Hudson, *Foreign Policy Analysis*, Royman & Littlefield Publishers, 2007, p. 6.

¹⁰⁷ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 105.

politikanın temel konusu ise devletlerdir. Devletlerin yürüttüğü politikalar dış politika analizinin çalışma alanıdır.¹⁰⁸

Dış politika ulus devlet ve uluslararası ortam arasında bir köprü rolü oynar. Ayrıca dış politikayı anlayabilmek için hem siyaset bilimini hem de uluslararası politikayı kapsayan bir bilgi harmanına ihtiyaç vardır. Zira kişi meseleye siyaset bilimi açısından bakarsa dış politikada etki uyandıran iç belirleyicileri dikkate alacaktır. Eğer uluslararası ilişkiler açısından değerlendirme yapıyorsa, dış belirleyicileri de hesaba katmak zorunda kalacaktır.¹⁰⁹

Devletler hala uluslararası ilişkilerde temel aktör olmalarının yanı sıra devlet dışı aktörlerin de dış politika analizine katılması gerekmektedir. Özellikle 1990 sonrası dönemde devlet dışı aktörlerin önemi oldukça artmıştır ve iç ve dış politika ayrımı giderek belirsizleşmiştir ve birbirlerinin içine geçen bir hal almıştır.¹¹⁰ Amaç, strateji ve araçlar da dış politika sürecinde oldukça önemlidir.

Dış politika analizindeki faktörler; dış politikanın elemanları ve dış politika oluşturma süreci olarak iki grupta toplanır. Dış politikanın elemanları sürekli olanlar (coğrafya, doğal kaynaklar), süreklilik niteliği az olanlar (ekonomik ve askeri yapı) ve insani öğeler; nicel ve nitel (nüfus, liderler, ideoloji ve enformasyonun rolü) şeklinde sınıflandırılabilir. Dış politika oluşturma sürecindeki kurumlar da devlete ait birimler (yürütme, yasama) ve devlet dışı birimler (siyasal partiler, çıkar grupları, medya ve kamuoyu) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹¹¹ Dış politika analizinde, dış politikanın kaynakları ve belirleyicileri arasındaki ilişki oldukça önemlidir.

Dış politika analizinde; betimleme, açıklama ve öngörme kriterleri yer almaktadır.¹¹² Bir devletin dış politikasını belirleyen devlet özellikleri şu şekildedir; büyük/küçük, gelişmiş/azgelişmiş ve açık/kapalı.¹¹³ K. J. Holsti, analiz düzeyi olarak üç düzey üzerinde durmaktadır; sistem, devlet ve birey.¹¹⁴ Analiz birimi açıklanacak konuyla ilgili bir kavram olup, analiz düzeyinin belirlenmesinde ilk aşamayı

¹⁰⁸ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁰⁹ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 75.

¹¹⁰ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 256.

¹¹¹ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 257.

¹¹² Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 152.

¹¹³ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 260.

¹¹⁴ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 138.

oluşturmaktadır. Örneğin bir devletin dış politikası analiz birimi olarak alınabilir. Analiz düzeyi olarak devleti temel alan yaklaşımın önemi, devletler arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmesiyken, sistem düzeyindeki analizlerde devletler arasındaki farklar göz ardı edilmektedir.¹¹⁵ Ancak analiz düzeyi olarak devletin temel alınmasının en büyük avantajı, her devlet arasındaki farkın daha iyi anlaşılmasıdır.

Karar alma sürecinde rasyonel olma açısından, bütün seçenekler hakkında bilgi sahibi olmak ve objektif rasyonalite içerisinde hareket etmek en doğrusudur. Rasyonel olamamanın sebepleri; yeteri kadar zaman olmayışı, karar alıcının işlemsel ve psikolojik çevresi arasındaki farklılık, motivasyon tutum ve algılama ile ilgili faktörlerdir.¹¹⁶ Bürokratik siyaset karar alma süreci; bürokratların dış politika kararlarına ortaya konulmuş kararların ötesine geçerek müdahil olmaları biçiminde gerçekleşen bir süreçtir.¹¹⁷

Karar alma sürecinde şu faktörler etkilidir; bilgi, imaj ve algılama, durumun tanımlanması, çeşitli seçenekler arasında tercih yapılması, karar alma sürecinin içerisinde olduğu yapı ve karar alıcıya ilişkin özellikler.¹¹⁸ Devletin karar ve politikalarının değişimi bağımlı değişkenken, karar verici ve onun kişisel özellikleri karar verme teorisi için temel değişken bağımsız değişkendir. Ayrıca karar alma sürecinde algılama faktörü oldukça önemlidir.

Dış politikada herhangi bir durumla karşı karşıya kalındığında, otoriter kişilikli liderler demokratik kişilikli liderlerden daha farklı tutum takınırlar. Bir liderin, eğitim düzeyi, ideolojik yapısı ve hatta psikolojik özellikleri dış politika kararlarını oldukça etkilemektedir. Karar verme açısından bireyler devlet adına karar vermekte ve politika yapmaktadır. Burada bireylerin ideolojileri, motivasyonları, dış çevre algılamaları ve önyargıları gibi etkenler önemlidir.¹¹⁹

Dış politika kararları her zaman optimal değildir. Bazen bir uzlaşma sonucu oluşabilir. Bürokratik mücadele, zaman baskısı, yanlış anlama, stres, eksik bilgi, belirsizlik ortamı, kamuoyu baskısı, karar vericilerin rolü ve konumu gibi birçok faktör

¹¹⁵ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 140.

¹¹⁶ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, ss. 303-5.

¹¹⁷ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 89.

¹¹⁸ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, ss. 307-27.

¹¹⁹ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 139.

karar almayı olumsuz etkileyebilir.¹²⁰ Bir devlet açısından karar verme stratejileri şu şekildedir; tarafsızlık, izolasyonizm, bağımsızlık ve ittifak oluşturma stratejisi. Karar verme sürecinde dış politika araçları bağlamında kamuoyunu etkileme kapasitesi açısından düşünüldüğünde medya ve medyanın tutumu da belirleyici olmaktadır.

Dış politika çıktılarının tutum ve davranışlar arasında nedensel ya da korelatif türden ilişkiler karşılaştırmalı biçimde ortaya konulmalıdır. Karşılaştırmalı dış politika yöntemi kullanılarak, amaç geleneksel tartışmaların dışına çıkarak, devletlerin politikalarını mukayeseli olarak analiz etmektir. Ancak 1970'li yıllarda karşılaştırmalı dış politika analizi yönteminin önemi azalmıştır.¹²¹ Herhangi bir dış politika sorununda, sorun rutinse örgütsel davranış benimsenir. Rutin değilse, kriz yaratmayacaksa bürokrasi devreye girer. Eğer kriz yaratacaksa küçük grup dinamikleri etkili olur.¹²² Machiavelli ye göre; bir komutan yetenekliyse, adamlarının nezdinde sert veya insancıl olup olmaması önemli değildir.¹²³

Dış politika analizinin realist düşünceyle uyum içinde gözüксе de, zaman içerisinde yeni söylemlerin gelişmesiyle farklılaştığı da söylenebilir. Nitekim dış politikaya oldukça fazla etken dahil olmuş ve bu durum tartışmaların teorik boyutuyla paralel biçimde seyretmiştir.¹²⁴ Dış politikada karar verme anında sosyo-ekonomik elit, siyasal elit, medya, kanaat önderleri, halk gibi merciler etkili olmaktadır.¹²⁵

İç ve dış politika ilişkisi açısından dört önemli strateji bulunmaktadır; iç ve dış yapıda değişiklikler sağlayan dış politika uygulamaları, iç temel öğeler ile dış çevrede oluşan değişimler arasında denge sağlamaya yönelik stratejiler, dış çevrenin gereklerine dönük stratejiler ve karar alıcıların kendi yapılarının temel öğelerinin gereklerine göre oluşturdukları stratejiler.¹²⁶ Zorlu süreçlerle ve stratejiler kapsamında şekil olan bir devlet dış politikasının analizi de aynı oranda zorluk doğurmaktadır.

¹²⁰ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 335.

¹²¹ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 96.

¹²² Valerie Hudson, *Ibid*, p. 65.

¹²³ Niccolo Machiavelli, *a.g.e.*, s. 71.

¹²⁴ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 103.

¹²⁵ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 544.

¹²⁶ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 340.

Dış politika analizinde yumuşak güç ve yumuşak güç araçlarından biri olarak değerlendirilen kamu diplomasisi de incelenmelidir. En basit tanımıyla güç, bir şeyi yapabilmek ve bir kimseye istediğini yaptırabilmektir. Soğuk Savaş süresince askeri nitelik ekseninde sert güç ön plana çıkartılarak uluslararası sistemde güç dengesi şekillenmiştir. Fakat soğuk savaş ve 11 Eylül sonrasında gücün tanımıyla ilgili gelişme gösteren çalışmalarda yumuşak güç kavramına odaklanılmaktadır.

Yumuşak güç; askeri gücü arka planda tutup bunu bir caydırıcılık olarak kullanmayıp; ama karşı tarafların bunu bilmesini sağlayarak ekonomi, insani ve kültürel faktörleri ön plana çıkartarak onları cezp edici kılmaktır. Ayrıca yumuşak güç askeri güce de önem vermek gerektiğini de göstermektedir. Sert güce göre zararın minimum seviyede tutulduğu bir politika anlayışıdır. Yumuşak güç uygulayabilen bir ülke sert güce dayalı politika geliştiren ülkeden daha zengin bir ülkedir. Çünkü yumuşak gücü meydana getiren araçlar maliyetlidir.¹²⁷ Yumuşak gücünü kullanarak politikalarına yön vermek isteyen bir ülke, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan hakları gibi konulara vurgu yaparak güvenlik kaygısı oluşturan gelişmelerin güvenlik dışlaştırılmasından yana tavır almaktadır.

Kamu diplomasisi; “kendi ulusunun düşüncelerini ve ideallerini, kendi kurumlarını ve kültürünü aynı zamanda ulusal hedeflerini ve güncel politikalarını yabancı halklara anlatma amacı taşıyan bir hükümetin iletişim sürecidir.” Kamu diplomasisi yumuşak gücün tanıtım araçlarındandır. Kamu diplomasisi faaliyetleri, söylem bazında etki uyandırarak kamuoyunun herhangi bir konuyla ilgili algılarının şekillenmesinde büyük bir paya sahiptir.¹²⁸ Günümüz koşullar içerisinde dış politika analizinde kamu diplomasisi faaliyetleri de devletlerin dış politikada başarısındaki göstergedendir.

Sonuç olarak, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında, uluslararası ilişkiler devlet dışı aktörlerin de etkisi altına girmiştir. Bu durum sadece uluslararası düzeni değil, uluslararası ilişkiler disiplindeki teorik tartışmalara da yansımıştır. Ancak klasik realist ve idealist eksenli teoriler Soğuk Savaş ve 11 Eylül sonrasındaki değişimi açıklamada yetersiz kalmaktadır. Söz konusu bu tezde, eleştirel yaklaşımlar içerisinde gösterilen İngiliz Ekolü’nün devamı Kopenhag Ekolü’nün ortaya koyduğu “güvenlikleştirme” kavramı 11 Eylül sonrası Türkiye’nin Ortadoğu’ya yönelik dış

¹²⁷ “**Kamu Diplomasisi ve Akıllı Güç**”, Beril Dedeoğlu Röportajı, <http://www.ekopolitik.org/public/printnews.aspx?id=5548>

¹²⁸ Emine Akçadağ, Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf>

politikası çerçevesinde pratikte kullanılacaktır. Güvenlikleştirme kavramına göre; askeri konular dışında siyasal, ekonomik ve sosyal konular üzerinde de güvenlikleştirme kurabilmektedir. Ayrıca güvenlikleştirmenin nasıl kurulduğu da devletler arası ilişkileri ön plana çıkarmaktadır. İnşacı teorinin “söz edimi” söylemiyle benzerlik içerisinde olması güvenlikleştirme kavramının inşacı teoriden faydalanabileceği anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin 11 Eylül sonrası Ortadoğu’ya yönelik gelişmelere karşı Türk dış politikasının göstermiş olduğu tutum yumuşak güç araçları da dış politika analizi çerçevesine dahil edilerek incelenmektedir.

2. BÖLÜM: 11 EYLÜL 2001 SALDIRILARI

1. 11 Eylül 2001 Saldırıları

11 Eylül 2001 tarihinde 4 uçakla yapılan saldırıları 19 hava korsanı düzenlemiştir. İlk uçak saat 08.46'da dünya ticaret merkezine çarparken, ikinci uçak dünya ekonomisinin kalbine on beş dakika sonra çarptı. Saat 10.03 sularında Washington'daki Pentagon binasına üçüncü uçak çarparak kamikaze saldırıyı gerçekleştirdi. Dördüncü uçak ise, yolcuların hava korsanlarıyla mücadeleleri sonrasında Pennsylvania kırsalına çakılarak saldırı başarısız olmuştur. Bu saldırıların anlamı, New York'un göbeğindeki küresel sermayenin sembolü ikiz kulelerin yıkılması ve ABD askeri gücünün simgesi Pentagon'un da saldırıya uğrayarak, ABD'nin hem ekonomik hem de askeri gücüne zarar verilebileceği imajının ortaya konulmasıdır.

11 Eylül'ün bilançosu; 3 bine yakın insan ölmüş ve 6 binden fazla insan yaralanmıştır. Ladin'in ifadesine göre ise; 11 Eylül'ün ABD'ye maliyeti 1 trilyon dolardır. Ayrıca sermayenin küresel hareketi yavaşlamış ve bu durum Amerikan halkı üzerinde psikolojik etki oluşturmuştur.¹²⁹ 11 Eylül saldırılarının hemen ertesinde derinlemesine soruşturma yapılmadan ABD tarafından El Kaide'nin saldırıların sorumlusu olduğu duyurulmuştur. Saldırı gününün akşamında ise, Beyaz Saray'da yapılan toplantı sonrasında "terörizme karşı savaş" resmen başlatılmıştır. ABD Başkanı George W. Bush'un yaptığı açıklamada altının çizilmesi gereken bir nokta ise, teröristlere destek veren hükümetlerin "terörist hükümetler" olarak nitelendirileceği yönündedir.¹³⁰ Yani artık devletlerin de terörist faaliyetlere doğrudan etkisi olduğu vurgulanmıştır.

20 Eylül 2001'de yaptığı konuşmasında Bush daha önce Tanzanya, Kenya ve Yemen'deki ABD hedeflerine yönelik gerçekleştirilen terörist saldırılardan sorumlu tutulan El Kaide'nin, bu saldırının da sorumlusu olduğunu yinelemiştir. Tüm bunlara rağmen, saldırılar sonrasında Usame bin Ladin saldırılarla hiçbir ilgisi olmadığını söylemiş, ancak saldırılardan duyduğu memnuniyeti de basına yaptığı açıklamalarında dile getirmiştir. Bush ulusa sesleniş konuşmasında; "Savaşta yız, teröristler tarafından ABD'ye karşı açılmış bir savaş var ve buna cevap vereceğiz.

¹²⁹ İsmail Turan Şahin, Küresel Ekonomi Küresel Terör ve ABD, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.146.

¹³⁰ Michel Chossudovsky, *Amerika'nın Terörizme Karşı Savaşı*, İmge Kitabevi, 2. Baskı, 2010, ss. 19-37.

Bunların kimlerin yaptığını bulacağız ve onları saklandıkları delikten çıkartarak adalete teslim edeceğiz.”¹³¹ demiştir. Bush’un bu konuşmasından çıkarılan anlam; biz bir savaş halindeyiz, bu savaşın sorumlularını bulmak için askeri müdahale dahil ne gerekiyorsa yapacağız ve adalete bağlı kalacağız. Ancak adaletten kasıt hukuk kurallarına bağlı kalmak mıdır, yoksa vicdani duygularla hareket edip misilleme mi yapmaktır, bu konu tartışma doğurmaktadır. 11 Eylül sonrası süreçte Afganistan ve Irak Müdahale’leriyle de görüldüğü gibi uluslararası hukuk kurallarının çiğnenmesi, vicdani bir şekilde hareket edildiğine işaret etmektedir.

1990’da SSCB’nin çöküşü sonrasında rekabetin ortadan kalkması ve Amerikan ordusunun durumu, ABD’nin yükselişine eleştirel biçimde yaklaşılması, neoliberal baskılar sonrasında uluslararası ekonominin yapısının değişmesi ve dini eğilimlerin daha fazla artış göstermesi gibi etkenler 11 Eylül saldırılarını meydana getirmiştir.¹³²

Küresel politikanın Soğuk Savaş’tan itibaren kendisini aşındıran dinamiklerle yeni bir aşamaya girmesine karşın Westfalya sisteminin önemi hatırlanmıştır. Bir başka ifadeyle, evrensel bir toplum idealine sahip olan, Otuz Yıl Savaşları’nı sona erdiren, Hristiyanlığa meydan okuyarak sekülerliğin ön plana çıkmasını sağlayan Westfalya modeli ile yeni ortaya çıkmakta olan model arasındaki gerilim, 11 Eylül’le yeni bir aşamaya girmiştir. Dolayısıyla, 11 Eylül’ün başta ABD olmak üzere değişik aktörler tarafından nasıl algılandığı ve bu olayın bir sistemi, bu sistemin nedenselliği içinde, nasıl etkilediği oldukça önemlidir.¹³³

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde güç olgusu ve modern devletin öne çıkmasıyla devlet dışı aktörler etkinlik sağlayamamış ve bu aktörlerin devletlere olan etkileri sınırlı düzeyde kalmıştır. Uluslararası politikaysa devletlere münhasır bir alan olarak gösterilmiştir. Ancak 11 Eylül’le bu algı sarsılmaya çalışılmış ve devlet dışındaki aktörlerin de etkinlik kapasitesine sahip olabildikleri görülmüştür. 11 Eylül sonrasındaki refleksleri Westfalya sisteminin bir direnci olarak görmek mümkündür. Özellikle 11 Eylül sonrasında yaşanan gelişmelerin ve muhafazakar hareketlerin

¹³¹ Ülkü Halatçı, 11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu’nun Bir Değerlendirmesi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No: 7, 2006, ss. 80-98.

¹³² Richard Falk, “9/11 & 9/12 + 10 = ABD, El Kaide ve Dünya”, Abdurrahman Babacan (ed.), *11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011*, Pınar Yayınları, Eylül 2011, ss. 45-6.

¹³³ Gökhan Bacık, Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 10, Yaz 2006, s. 55.

ortaya çıkmasında bu durumun payı büyüktür. Yine de, devlet merkezli sistemin önemine dönük düşünceler yerini korumuştur.¹³⁴

11 Eylül’le uluslararası sistem tamamen değişmiş ve tek kutuplu yapının da anlamını yitirdiği görülmüştür. Bu değişimin nasıl olduğuna dair tartışmalar hala devam etmektedir. Robert Gilpin “Savaş ve Değişim” adlı eserinde bu değişimi şöyle kavramsallaştırmaktadır; etkileşimsel değişim, dizgisel ya da sistemsel değişim ve sistemin değişmesi. Etkileşimsel değişimle, uluslararası aktörler arasındaki siyasal ve ekonomik konulardaki değişimler kastedilmektedir. Böyle bir değişim sistemde yapısal sonuçlar uyandırmaz. Sistemsel değişim ise, sistem içerisindeki güç ilişkileri üzerinde önemli etkiler uyandırarak, yeni güç denklemleri meydana getirir. Üçüncü değişim sistemin değişmesi, sistemin kendisinin yerini başka bir sisteme bırakmasıdır. Bu değişim aynı zamanda sistemdeki aktörlerin karakteristik değişimleri anlamına da gelmektedir. Bu üçlü kategori içerisinde Gilpin, 11 Eylül’ün etkileşimsel değişim olduğunu savunur. Zira, 11 Eylül, ne güç hiyerarşisine ne de temel aktörlerin doğasına değişiklik getirmemiştir. Ancak etkileşimsel değişimlerin şu boyutu oldukça önemlidir; etkileşimsel değişim, devletlerin ve diğer aktörlerin uluslararası sistem içerisindeki değişimleri görerek ve bunları yönetme ihtiyaçlarından doğan eylemlerle mümkün olur.¹³⁵ Bu minvalde 11 Eylül’ün iki önemli sonucu olmuştur; uluslararası sistemdeki güç hiyerarşisi güçlenmiş ve devlet merkezli yapının önemi anlaşılmıştır. Ayrıca 11 Eylül’e dönük söylemlerle birlikte uluslararası sistemdeki temel aktörler, dünyanın her yerinde kendilerine “görev alanı” tanımlayabileceklerini göstermişlerdir.

16 Eylül 2001’de Bush yaptığı açıklamasında bu savaşın uzun süreceğine dikkat çekip şöyle bir tanımlama yapmıştır; “Bu haçlı savaşı, terörizmle savaş zaman alacak.”¹³⁶ 20 Eylül 2001’deki Kongre’de Bush’un ‘ya bizimlesiniz ya da teröristlerle’ sözü bu süreçte ABD’ye destek olan devletler açısından sadakat testi niteliğini taşımaktadır.¹³⁷ 17 Eylül 2002’de hazırlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi, Bush doktrinin temelini teşkil etmektedir. Bush doktrini, ABD’nin tek süper güç olduğu ve uluslararası sistemdeki dengelerin böylelikle oluşturulduğu yargısına

¹³⁴ Gökhan Bacık, **a.g.m.**, ss. 56-8.

¹³⁵ Gökhan Bacık, **a.g.m.**, ss. 71-2; İleri okuma için; Robert Gilpin, **War & Change in World Politics**, Cambridge University Press, 1981.

¹³⁶ News Releases www.whitehouse.gov

¹³⁷ Ken Booth and Tim Dunne (eds.), **Worlds in Collision**, Palgrave Macmillan, First Edition, 2002, p. 2.

dayandırılmaktadır.¹³⁸ Bush İran, Irak ve Kuzey Kore'nin kimyasal silahlara sahip olduklarını öne sürerek, bu devletleri şer eksen olarak addetmiştir. 11 Eylül konusundaki diğer bir düşünce ise, 11 Eylül'ün ABD dış politika araçlarının kullanımı için mükemmel bir ideolojik alt yapı oluşturması üzerinedir.¹³⁹ 11 Eylül'le vurgulanan; radikal İslami unsurları barındıran siyasal rejimlerin değişime zorlanması ve bu odaklardan kurtulmak gerektiğidir.¹⁴⁰

ABD içerisinde 11 Eylül saldırılarına herkesin tepkisi aynı olmamıştır. Evanjelik Hristiyan kiliseleri ve Çay Partisi gibi örgütlerin 11 Eylül'e tepkileri sert olmuştur. Örneğin bu örgütler geleneksel liberal politikaların ekseninde ortaya çıkan göçmen halklarına destek, kamusal eğitim hakkı, refah programları gibi sosyal gelişmelere sıcak bakmamaktadırlar.¹⁴¹

El Cezire'de yayınlanan röportajında Ladin'e göre 11 Eylül saldırıların maliyeti şu şekilde olmuştur; Wall Street Borsası'nın 640 milyar dolarlık zararı, ABD'nin günlük milli geliri 20 milyar dolardır ve bir hafta boyunca işe gidemediklerinden 140 milyar dolar, binaların yıkılmasının vermiş olduğu zarar 30 milyar dolardır ve Amerikan hava yolları ve otellerinde çalışan 200 bin kişinin de işten çıkarılmasıyla toplam rakam 1 trilyon dolara ulaşmaktadır. Röportajın devamında ise Ladin saldırının gerekçesini şöyle özetlemektedir; "Bizlere Filistin'de, Irak'ta, Lübnan'da, Sudan'da, Somali'de, Keşmir'de, Filipinler'de ve her yerde saldırılıyor. İşte bu İslam Ümmeti'nin onların işledikleri zulümlere verdiği cevaptır." Aynı röportajda Ladin'e masum sivillerin öldürülmesi hakkındaki düşüncelerinin ne olduğu sorulduğunda, Ladin Batı'nın Müslümanları öldürmesine verilen bir cevap olduğunu söylemiştir. Ladin Irak'ta bir milyondan fazla çocuğun öldüğünü vurgulayarak; "Onlara göre bizim kanlarımız mubahsa, onların da kanları bizlere mubahtır." demiştir.¹⁴²

11 Eylül'le değişen güvenlik anlayışı, tehlikeli olarak görülen bölgelerden ne kadar uzak olursanız olun, kendi evinizde bile saldırıya uğrama ihtimalinizin oldukça yüksek olduğunu öne çıkarmaktadır. 11 Eylül'e askeri yöntemlerle karşılık vermek

¹³⁸ Hilal Önal, ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 6, Sayı: 23, 2010, ss. 43-71.

¹³⁹ Tayyar Arı, BOP, Ortadoğu ve ABD: Politika mı Propaganda mı?, *Global Strateji*, 5. Sayı, İlkbahar 2006, ss. 63-4.

¹⁴⁰ Gamze Güngörmüş Kona, *Yeni Irak, Yeni Ortadoğu ve Türk Dış Politikası*, Tasam Stratejik Öngörü, s. 134.

¹⁴¹ Richard Falk, a.g.m., Abdurrahman Babacan (ed.), *11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011*, Pınar Yayınları, Eylül 2011, s. 52.

¹⁴² <http://www.timeturk.com/tr/2012/09/10/ladin-in-el-cezire-de-yayimlanmayan-11-eylul-roportaji.html>

olarak görülen 12 Eylül perspektifi, başarılı sonuçlar alınması önünde engel teşkil etmiştir. Zira askeri yöntemlerden sonuç alınması oldukça zordur. Devlet dışı aktörlerin geleneksel yöntemlerle yok edilemeyeceği düşüncesi yaygınlık kazanmıştır.¹⁴³

11 Eylül'den önceki terörist saldırılar asayiş sorunu olarak algılanırken, ABD'nin ilan ettiği bu yeni savaşta, terörist tehditler devletlerin istikrarı etkilemeseler bile tehdit olarak algılanacaktır. Yani bu durum asayiş sorunu olmaktan çıkıp, ülkelerin birlik ve bütünlüğüyle ilgili kılınmaktadır.

ABD'nin 11 Eylül'e verdiği cevap insan odaklı değil, devlet merkezli; demokrasi, adalet ve hak eksenli değil, aksine güvenlik eksenli, birlikte yaşama vurgusu yok, aksine ayrıştırıcı ve kimlik eksenli, bugün dünya belirsizlik ve güvensizliğin giderek arttığı bir hal almıştır.¹⁴⁴ Nitekim ABD'nin terörizmle savaşı açık uçlu olduğundan, ABD'nin Irak'a Filipinler'e, Somali'ye ya da Sudan'a saldırması ihtimaller dahilindedir.¹⁴⁵

Ancak bu konuda kimi görüşlere göre, ABD dış politikasının hareket tarzı için; askeri gücü toplumsal rıza üzerine inşa etmek ve uluslararası korku yaratmak gerekmektedir. Ayrıca ABD uluslararası ilişkilerdeki dost-düşman ayrımını kültürel sınıflama içerisinde göstererek, kendi hegemonyasını askeri güvenlik ve demokrasi söylemleriyle yeniden üretmeyi amaçlamaktadır.¹⁴⁶

Klasik terör örgütleri bağlamında düşünüldüğünde, teröristlerin salt silahlı mücadele içerisinde yaşama isteğinde olan ve meslek hayatlarında başarısız kişiler oldukları ortadadır. Fakat 11 Eylül'le görülmüştür ki; Muhammed Atta gibi uçaklarla kamikaze saldırıları düzenleyebilecek eğitilmiş pilotlara ihtiyaç vardır ve eylemlerin başarıya ulaşmaları noktasında eğitim önemlidir.¹⁴⁷

11 Eylül'ün yeni bir dünya düzeni ve iktidarın paylaşıldığı bir anlama sahip olduğu yönünde yaklaşımlar oldukça fazladır. Buna rağmen 11 Eylül'ü dönüm

¹⁴³ Richard Falk, a.g.m., Abdurrahman Babacan (ed.), **11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011**, Pınar Yayınları, Eylül 2011, ss. 47-8.

¹⁴⁴ Fuat Keyman, "11 Eylül, Kimlik ve Demokratik Dünya Düzeni", Abdurrahman Babacan (ed.), **11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011**, Pınar Yayınları, Eylül 2011, s. 66.

¹⁴⁵ Barry Buzan, "Who May We Bomb?," Ken Booth and Tim Dunne (eds.), **Worlds in Collision**, Palgrave Macmillan, First Edition, 2002, p. 85.

¹⁴⁶ Fuat Keyman, 11 Eylül Sonrası Dünya, Türkiye ve Dış Politika, **Foreign Policy**, Aralık 2003.

¹⁴⁷ Talip Küçükcan, "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", Mustafa Aydın, vd., **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 107.

noktası görmeyen mutlakçı yaklaşımlar da mevcuttur. Çünkü onlar için bir olayı dönüm noktası kılan bir kopuşun yaşanmasıdır. Yani 11 Eylül her şeyin başladığı mutlak bir tarih değil, bir müdahale sonucuyla başka bir yöne gidişin tarihidir.¹⁴⁸ 11 Eylül'le birlikte küresel terörizm ve aşırı hareketler bağlamında güvenlik algılamaları şekillenmektedir.

11 Eylül, ABD tarafından terörizmle savaş çerçevesinde Afganistan ve Irak Müdahaleleri'yle dengelenmeye çalışılmıştır. Silahlı bir örgüte mal edilmek yerine, 11 Eylül daha geniş anlamdaki bir tehdit üzerine kurulmaktadır. 11 Eylül'e "Batı" nezdinde verilen cevap, uluslararası sistemde askeri gücün devamlılığının vurgulanmasına dönük olarak değerlendirilebilmektedir.

2. El Kaide ve Usame bin Ladin

Usame bin Ladin 1957'de Suudi Arabistan'da doğmuştur. Muhammed bin Ladin'in elli bir oğlundan on yedincisidir. Ladin 1980'li yıllarda Kral Abdülaziz Üniversitesi'nin Mühendislik ve Kamu Yönetimi bölümlerinden mezun olmuştur. Ladin, mücahitlerle görüşmek üzere Afganistan ve Pakistan'da bulunmuş ve mezun olduktan sonra babasının ilerlettiği inşaat işini Afganistan'a taşımıştır.¹⁴⁹

Ladin Afganistan'da SSCB'ye karşı askeri mücadele içerisine de girmiştir. 1989'da Sovyetler'in Afganistan'dan çekilmesini müteakip Afgan subaylarla birlikte Ladin, El Kaide'yi kurmuştur. El Kaide, küçük çaplı terör örgütlerini bir araya getirip bir ağ oluşturma anlamında görülmelidir. El Kaide sadece Afganistan'da değil, Pakistan'da da faaliyetlerine devam etmiştir.¹⁵⁰

El Kaide, Mekhtab al Khidemat (MAK) 1989'da ortaya çıkmıştır. El Kaide'nin temel amacı, tüm Müslümanları bir araya toplamak ve halifelik kurallarına uygun bir hükümet kurmaktır. El Kaide, askeri komite, ticari komite, dini komite, medya komitesi ve seyahat komiteleri gibi komitelere ayrılarak yönetilmektedir.¹⁵¹

¹⁴⁸ Nuh Yılmaz, "10 Yıl Sonra 11 Eylül: Dünya Siyasetinde Siyasal Temsil Krizi", Abdurrahman Babacan (ed.), **11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011**, Pınar Yayınları, Eylül 2011, s. 94.

¹⁴⁹ Michel S. Swetnam ve Yonah Alexander, Bir Terörist Ağının Profili Usame Bin Ladin, Güncel Yayıncılık, 2001, s. 16.

¹⁵⁰ Arben Qirezi, **Transformation of Al Qaida's Strategy in Light of the New Global War on Terrorism**, p. 4.

¹⁵¹ Michel S. Swetnam ve Yonah Alexander, **a.g.e.**, s. 15.

El Kaide'nin düşünce altyapısını Suudi Arabistan'da yaygın olan Vahhabi mezhebinin görüşleri oluşturmaktadır. Vahhabiler Kuran'ı tek kaynak olarak görürken, peygamberlerin ve diğer din bilginlerinin sözlerine veya yorumlarına başvurmak yerine dini hükümleri kendi anlayışlarına göre değerlendirmektedirler. Bu bağlamda Sünni dünyası içerisinde farklı bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadırlar.

El Kaide'nin belli başlı terörist saldırılarını ve dolaylı yoldan müdahil olduğu saldırıları şu şekilde sıralayabiliriz;

- 1992'de Yemen'de ABD askerlerini hedef alan otel bombalamaları,
- 26 Şubat 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması ve Somali'deki terörist grup Aidid'e verilen destek sonucu 18 Amerikan askerinin öldürülmesi,
- 13 Kasım 1995'te Suudi Arabistan Riyad'da Suudi Ulusal Savunma eğitim merkezinin önüne konan bomba sonucu 5 Amerikan askerinin ölümü, Filipinler'de papaya suikast girişimi, Cezayirli Silahlı İslami Grup'a Fransa karşısında verilen destek, Etiyopya'da Hüsnü Mübarek'e karşı suikast girişimi, Pakistan'daki Mısır büyükelçiliğinin bombalanması,
- 25 Haziran 1996'da Suudi Arabistan'da Amerikan Hava Kuvvetleri yerleşim birimi olan Kobar kulelerine düzenlenen 19 kişinin ölümüyle sonuçlanan saldırı,
- 7 Ağustos 1998'de Nairobi, Kenya ve Dar es Salam, Tanzanya'daki Birleşik Devletler elçiliklerinin önüne konulan bombalı saldırılar sonucu 257 kişinin ölmesi ve 5 bin 500 kişinin yaralanması. Bu saldırılardan sonra ABD, Sudan'daki bir fabrikayı ve Afganistan'daki El Kaide eğitim kamplarını bombalamıştır. Ayrıca Usame bin Ladin'in yakalanması için 5 milyon dolarlık ödül konulmuştur.
- 12 Ekim 2000'de Yemen Aden Limanı'ndaki Amerikan destroyerine yönelik intihar saldırısında 17 Amerikan denizcisinin ölmesi.¹⁵²

11 Eylül saldırılarını takiben yapılan araştırmada El Kaide'nin görünürde 115 milyon dolarlık para kaynağı dondurulmuş ve buna karşın El Kaide de, bankalarda var olan paralarını çekmiştir.¹⁵³ Her ne kadar El Kaide finans kaynaklarına el

¹⁵² Michel S. Swetnam ve Yonah Alexander, *a.g.e.*, s. 10; Tuba Duruoğlu, Haber Yapmada İdeoloji Etkeni: 11 Eylül Terör Olayı Örneği Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, ss. 60-1.

¹⁵³ Stefan M. Aubrey, *Combating Al-Qaeda and the Jihadist Ideology*, An In-Progress Review of the US National Counter Terrorism Strategy, August 2005, p. 12.

konularak çökertilmek istense de, bunda başarılı olunamamıştır. Buna El Kaide kendi ağını kullanarak izin vermediğini söylemek mümkündür.

El Kaide içerisinde üç kesim bulunmaktadır. Birinci kesim, müzakere ve diyaloga yanaşmayan aşırı bir kesimdir. İkinci kesim, küresel ve bölgesel olarak etkinlik kurmak isteyenlerden oluşmaktadır. Üçüncüsü, Ladin'i rol model olarak benimseyenlerdir.¹⁵⁴ Her üç kesim de düşünüldüğünde aşırılıklar ağır basmaktadır. Dolayısıyla El Kaide'nin halk tabanında benimsenmeyişi de bu sebeptendir.

Ladin'e göre ABD, İsrail'in varlığını sürdürme ve Büyük İsrail'in kurulması konusunda İsrail'e yardımcı olmaktadır. Ladin'e göre, İslam dini saldırı altındadır ve savaş inançsızlığa ve inananlara (Müslümanların dışındakiler) karşıdır. Kendi çağrılarının Hz. Muhammed'in insanlığa gösterdiği İslam çağrısı olduğunu dillendirmektedirler. 11 Eylül sonrasındaki süreçte Batılı güçler ile işbirliği içerisinde olan İslam devletleri de tutumlarını değiştirmedikleri sürece zarar göceklerini vurgularken, Amerikalılarla kendi ülkemiz içerisinde (yani Müslümanlar içerisinde) savaşmak yerine onları kendi evlerinde vurmaya istedikleri düşüncesindedirler. El Kaide'ye göre asıl terörizm; Müslümanları katlederek ABD'nin yaptığı uluslararası terörizmdir. Ladin kendisini Allahın hizmetçisi olarak görerek, İslam dini için savaştığını söyler ve bunu insanların İslam'daki mutluluğu yaşamalarını amaç edindiği söylemleriyle gösterir.¹⁵⁵

Usame bin Ladin'e göre; bir şehit ölürken çimdiklenirken hissettiği acı kadar acı duymaktadır. Şehitlik ayrıcalığı Allah tarafından garanti edilmiştir. Cennetteki yeri gösterilecek imanı mücevherleriyle donatılacak, hurilerle evlendirilecek, mezarda sorgulanmayacak, mahşer günü güvende olacak, ona tüm dünyadan ve içindekilerden daha değerli bir yakut verilecektir. Ladin: "Gençlerimiz ABD ile savaşmakla, ödülleri başkasıyla savaşmakla elde edeceklerinin iki katı olacağını biliyor. Gençler şunu bilmelidirler ki, en onurlu ölüm Allah yolunda öldürülmektir."¹⁵⁶ Ladin'in şehitlik konusundaki yaklaşımı dini hareketler içerisinde aşırılıkları arttırdığı şeklinde yorumlanabilir.

1996'daki fetvasında Ladin; eğer insan baskıcı yönetime karşı gelmezse Allah'ın onu cezalandıracağını söylüyordu. Ladin, Suudi Arabistan yönetiminin ekonomiyi kötü yönetmesinden duyduğu rahatsızlığı da dile getirmektedir. Buna

¹⁵⁴ Stefan M. Aubrey, *Ibid*, pp. 8-9.

¹⁵⁵ Usame bin Ladin'le Röportaj, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/binladen/who/interview.html>

¹⁵⁶ Michel S. Swetnam ve Yonah Alexander, *a.g.e.*, ss. 119-124.

örnek olarak, petrol sanayi konusunda Suudi yönetiminin ABD politikalarını uygulaması verilebilir. Ladin toplumlar içerisinde bireyselliğin ön plana çıktığını vurgulayarak, ümmetin zenginliğinin tehlike altında olduğunu aktarıyordu. Ona göre, Amerikalı düşmanı kutsal toprakların dışına çıkarmaktan daha önemli bir görev yoktur. İslam ümmeti kendi içerisinde bölünmeyi bir tarafa bırakmalıdır. Ayrıca bu fetvasında Ladin mücahitlere de destek verilmesi gerektiğini söylüyordu. İslam ümmetini ekonomik anlamda ABD'yi boykot etmeye çağırıyordu.¹⁵⁷

Usame bin Ladin önderliğinde 1998'de yayınlanan El Kaide'nin bir diğer fetvasında ise, Ladin'in dışında Ayman El Zevahiri, Ebu Yasir Rifa'i Ahmed Taha, Şeyh Mir Hamza ve Fazlul Rahman imzası altında tüm Amerikalıların ve müttefiklerinin öldürülmesi her Müslüman'ın görevidir, deniliyordu. Bu görevin batılı güçlerin İslam topraklarından tamamen çekilmelerine dek sürdürüleceği vurgulanıyordu.¹⁵⁸

Usame bin Ladin'e göre; Batılı güçler emperyalist dış politika takip etmektedirler ve Müslümanlar üzerinde baskı oluşturmaktadırlar. Bu baskıyı özgürlük ve demokrasi kavramlarını kullanıp ahlaksızlıkları yayarak gerçekleştirmektedirler. Batı etkinlik kurarak Müslüman liderlerin çabalarını yozlaştırmaktadır ve iyi bir Müslüman bu güçlere karşı gerekirse şiddet ve terörizmle karşı durmalıdır.¹⁵⁹

2.1. Senaryo İddiaları

11 Eylül 2001 saldırılarının Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalelerini meşrulaştırmak amacıyla ve CIA kanalı kullanılarak El Kaide'ye yaptırıldığına dönük iddialar da bulunmaktadır. Bu bağlamdaki iddiaların değerlendirilmesi, 11 Eylül'le oluşan güvenlik alanının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilecektir.

11 Eylül saldırılarında ABD'de bulunan Pakistan Askeri İstihbarat Başkanı General Mahmud Ahmed, ABD Dışişleri Bakanlığı'na görüşmeye çağrılıp kendisinden teröristleri izleme konusunda yardım istenmiştir. Oysa Mahmud Ahmed'in Taliban ve El Kaide dahil çok sayıda terörist örgütü desteklediği

¹⁵⁷ Ladin'in 1996'daki Fetvası, http://www.pbs.org/newshour/updates/military/july-dec96/fatwa_1996.html

¹⁵⁸ <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/news/osama.htm>

¹⁵⁹ Usama bin Ladin, *Declaration of War Against the Americans Occupying the Land of the Two Holy Places*, First Published in London Based Al Quds Al Arabi, 1996.

bilinmektedir. Hatta Mahmud Ahmed'in 11 Eylül'ü düzenleyen ekibin elebaşı olarak görülen Muhammed Atta'ya 100.000 dolar verdiğiine dönük iddia bulunmaktadır. Peki niçin ABD teröristleri desteklediği bilinen bir kişiyle diyalog geliştirmek istiyordu. Bu durum, ABD'nin amacına hizmet edebilecek miydi? şeklinde sorulara maruz kalmaktadır.¹⁶⁰

Usame bin Ladin'in Sovyet ve Afgan savaşında kullanılan bir CIA ürünü olduğuna yönelik iddialar da oldukça fazladır. Hatta Ladin'in daha sonra ABD'ye cephe aldığı yorumları da yapılmaktadır. Ladin, El Kaide kurulmadan önce gerilla tipi bir örgütlenmeyle Rus sınırlarının içlerine doğru bile saldırılar düzenlemişlerdir. SSCB Afganistan'dan çekildikten sonra bu saldırılar da sona ermiştir. Bu süreç sonunda El Kaide yeniden bir tehdit tanımlaması içerisine girmiştir. ABD ile El Kaide'nin yakın ilişkilerinin olduğuna yönelik, 1997'de ABD Senatosundaki Cumhuriyetçi Parti Komitesi, Bill Clinton'ı Bosna'da İslami Militan Şebeke ile işbirliği yapmakla suçlamış ve bu bağlamda Usame bin Ladin ile ilişkilerini ortaya çıkaran bir rapor yayınlamıştır. Ancak rapor kamuoyunda geniş bir yankı uyandırmamıştır. Bunun yerine Cumhuriyetçiler Clinton ve Monica Lewinsky ilişkisini kullanarak Clinton'ı itibarsızlaştırmayı seçmişlerdir¹⁶¹ Ayrıca Ladin, ABD'nin öncülük ettiği Arnavutluk'taki Kosova Kurtuluş Ordusu'nun mücadelesinde aktif rol oynamıştır.¹⁶²

Her ne kadar dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, bu saldırıların gerçekleştirilmesinden önce Ladin'in yakalanması gerektiği yönünde görüş beyan etse de, Ladin 11 Eylül saldırılarından iki ay önce Dubai'de Amerikan Hastanesi'nde kronik böbrek tedavisi görmekteyken, CIA ajanları kendisini ziyaret bile etmişlerdir. Eğer ABD Ladin'i tutuklamak isteseydi bunu yapabilirdi.¹⁶³

Sadece El Kaide değil, Defense Weekly'nin 1998 Haziran sayısında Taliban'ın Afganistan'da iktidara gelişinin ABD'nin Pakistan üzerinden yaptığı yardımlarla gerçekleştiği ortaya konulmuştur. Afganistan'da kontrolü sağladıktan sonra petrol

¹⁶⁰ Michel Chossudovsky, *a.g.e.*, s. 24-5.

¹⁶¹ Michel Chossudovsky, *a.g.e.*, ss. 21-63.

¹⁶² Michel Chossudovsky, *a.g.e.*, s. 88. Ayrıntı için; US Congress, Transcripts of the House Armed Services Committee, Washington, 5 October 1999; Jim Marrs, *CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları, 11 Eylül, Afganistan, Irak İşgali ve Uyuşturucu Ticareti*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2007. ss. 260-264; Andrew Hartman, The Red Template: US Policy in Soviet Occupied Afghanistan, *Third World Quarterly*, Vol. 23, No. 3, p. 480; Michael Powelson, U.S. Support For Anti-Soviet and Anti-Russian Guerrilla Movements and The Undermining of Democracy, *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, Vol. 11, Spring 2003; John Pilger, *What Good Friends Left Behind*, The Guardian, 20 Eylül 2003.

¹⁶³ Michel Chossudovsky, *a.g.e.*, s. 39.

borusu inşası konusunda Taliban'ın Unocal şirketiyle Texas'ta görüştüğüne yönelik iddialar mevcuttur.¹⁶⁴

11 Eylül saldırısı sonrasında, ABD'nin müdahaleleri kapsamındaki güvenlikleştirmenin örneği Woodrow Wilson'ın fikirlerinden anlaşılabilir. Wilson'a göre; üreticiler tüm dünya pazarlarında hakim olmak istemektedirler, o zaman bu devletin bayrağı her yerde dalgalanmalıdır. 1907'de Thomas Friedman tarafından da ifade edildiği gibi, Mcdonald's, Mcdonald Douglas (Amerikan Hava Kuvvetleri) olmaksızın gelişemez.¹⁶⁵ Yani 11 Eylül sonrasındaki askeri müdahaleler olmaksızın hedef ülkeler içerisinde ekonomik süreçler kurulamaz.

İddialar daha da ileri götürüldüğünde, The New York Post'un 16 Mayıs 2002'de attığı başlık Bush'un saldırıyı bildiği iddiasını taşımaktaydı. Hatta 11 Eylül'den önce saldırıların gelişim bilgisi ile ilgili Bush'a verilmiş iki çok gizli belgenin olduğunun altı çiziliyordu. Ancak o dönemde bu belgenin politik anlamda önemsenmediği aktarılmaktadır.¹⁶⁶

Ladin'in 1993'te yapılan Dünya Ticaret Merkezi saldırıları sorumlusu Remzi Yusuf'u tanımaması, bu saldırının El Kaide'ye mal edilmeye çalışıldığı düşüncelerini güçlendirmekteyken, Aralık 2001'de yayınlanan videosunda Ladin'in 11 Eylül saldırıları emrini kendisinin vermediğini belirtmesi de bu iddiayı güçlendirir niteliktedir.¹⁶⁷

11 Eylül saldırıları yapılmadan iki gün önce Afganistan'da Sovyet işgali karşısında Taliban'dan ayrı olarak Penşir Vadisi'nin korunmasında SSCB'ye karşı kaybetmemiş komutan olan Şah Ahmet Mesut'un öldürülmesi, 11 Eylül sonrasında Afganistan'a yapılacak olan müdahalede ülke içerisindeki en büyük direnci gösterecek bir gücün ortadan kaldırılması olarak mı okunmalıdır, yönünde tartışmalar sürmektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Michel Chossudovsky, **a.g.e.**, s. 40. Ayrıntı için; [http://www.csmonitor.com/1998/0903/090398.intl.intl.2.html/\(page\)/2](http://www.csmonitor.com/1998/0903/090398.intl.intl.2.html/(page)/2)

¹⁶⁵ Noam Chomsky, Amerikan Dış Politika Geleneği ve Modern Zamanlar, Abdurrahman Babacan (ed.), **11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011**, Pınar Yayınları, Eylül 2011, s. 18.

¹⁶⁶ Michel Chossudovsky, **a.g.e.**, s. 211.

¹⁶⁷ Steve Smith, "Unanswered Questions", Ken Booth and Tim Dunne (eds.), **Worlds in Collision**, Palgrave Macmillan, First Edition, 2002, p. 49; Usame bin Ladin'le Röportaj, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/binladen/who/interview.html>

¹⁶⁸ <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=173965>

Öte yandan, ikiz kulelerin çöküşünü uçakların çarpmasına değil, yangına bağlanmaktadır. Örneğin Bina 7'ye uçak çarpmamış ancak bina çökmüş ve bu çöküşün sebebi yangın olarak gösterilmiştir. Çelik iskeletli bir binanın çöküşüne yangının neden olup olamayacağı tartışma konusudur. Bir diğer tartışmayı ise, elektrik sağlamak amacıyla İkiz Kule'lerde 42.000 galonluk motorin olması yaratmaktadır. Ayrıca 11 Eylül sonrasında enkazdaki delillerin yok edilmesi, enkaz çalışmalarına gerekli özenin gösterilememesi ve binanın çöküşüne yönelik hesaplamalara dönük tartışmalar işlerlik kazanmaktadır.¹⁶⁹

1994 yılında BM'deki konuşmasında ABD'li petrol zenginlerinden David Rockefeller şöyle bir beyanda bulunuyordu; "Küresel dönüşümün eşiğindeyiz. İhtiyaç duyduğumuz tek şey, düpedüz büyük bunalımdır ve uluslar, yeni dünya düzenini kabul edeceklerdir." Dolayısıyla Rockefeller, 11 Eylül'ü daha 7 yıl önceden öngörebilme görüntüsü çizmiştir. Bahsi geçen bu kurgu senaryosunun temeli bir "Uamegate" oluşturarak, küresel toplum üzerinde bir güvenikleştirme nesnesi yaratabilmektir.¹⁷⁰

Sonuç olarak, El Kaide lideri Usame bin Ladin, 2 Mayıs 2011'de Pakistan'da ABD Navy Seals tarafından düzenlenen operasyonda öldürülmüştür. Örgütün liderliğini Ayman el Zevahiri yapmaktadır. Özellikle 2005'ten itibaren El Kaide'nin eylemlerini giderek azalttığı ve bölgedeki etkinliğini yitirdiği görülmektedir. Silahlı eylemlere yönelik anlayış içerisinde olması, El Kaide'nin halk tabanından destek bulamamasında etkindir.

3. El Kaide Uzantılı Diğer Saldırıları (İstanbul, Madrid, Londra)

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, Türkiye'nin tutumundan memnun olmayan El Kaide yönetimi, 15 Kasım 2003'te İstanbul'da Neve Şalom ve Beth Israel Sinagogları'na, 20 Kasım 2003'te İstanbul'da HSBC Bankası'na ve İngiltere Başkonsolosluğu'na yapılan saldırılarla Türkiye'ye göz dağı vermek istemiştir. İstanbul'daki saldırılar sonucunda 58 kişi ölmüş ve 700'ün üzerinde insan yaralanmıştır.¹⁷¹ İstanbul saldırıları sonrasında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yaptığı açıklamada terörizmin küresel bir kanser haline geldiğini ve ancak insanlığın

¹⁶⁹ Eric Hufschmid, **Sancılı Sorular**, Doruk Yayınevi, İstanbul 2003, ss. 17-27.

¹⁷⁰ Michel Chossudovsky, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁷¹ Elif Sabahat Uyar, Turkey's Own September 11' A Political Sociological Study of the November 2003 Istanbul Bombings As Reflected by the Turkish Press, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of the Middle East Technical University, July 2007, p. 67.

ortak kararıyla engellenebileceğini söylemiştir. Bush'la benzer biçimde Erdoğan da, "Bizim savaşımız adaletle tiranlık, iyiyle kötü ve doğruyla yanlış arasındadır." demiştir.¹⁷²

İstanbul saldırıları sonrasında El Kaide eylemlerinde hız kesmemiş, 11 Mart 2004'te yerel saatle 07.30'da Madrid metrosunda bir trenin ön, orta ve arka bölümleri olmak üzere 3 ayrı trende gerçekleştirdiği patlamalarda 190 kişi ölmüş ve bini aşkın kişi de yaralanmıştır. Bu patlamaları 7 patlama daha izlemiştir. Madrid'in merkezi, trenlere yerleştirilen 10 bombayla vurulmuş, ortalık bir anda savaş alanına dönmüştür.¹⁷³ Madrid saldırılarında El Kaide'nin yönetim kadrosunda yer alan El Zerkavi'nin olduğu belirtilmektedir. Madrid saldırılarına İspanya'daki halk kitlelerinin gösterilerle vermiş olduğu cevap; "savaşa hayır, terörizme hayır."¹⁷⁴ şeklinde hem El Kaide hem de ABD ve koalisyon güçlerinin yapmış oldukları müdahale karşıtıdır.

7 Temmuz 2005'te ise saldırıların son halkası Londra'da gerçekleşmiştir. Üç metro istasyonu ile bir otobüste peş peşe bombalar patlamış, 52 kişi ölmüş ve 700 kişi yaralanmıştır.¹⁷⁵ El Kaide açısından Londra saldırısı ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleriyle bölgede etkinlik kurmasına ve küresel terörizmle olan savaşı kazandığına yönelik yargılara bir meydan okuma niteliğindedir.

Madrid ve Londra saldırıları Avrupa'yı küresel terörizm gerçeğiyle yüzleştirmiş ve ilgili ülkelerde içerisinde yaşayan Müslümanları ötekileştirme sürecinin içerisine sokmuştur. Saldırıya verilen refleksler açısından; 2008 yerel seçimleri öncesinde Avusturya'da aşırı sağcı parti Avusturya Özgürlük Partisi adaylarından Susanne Winter Graz'daki seçim konuşmasında, Graz Müslüman göçmenlerin oluşturduğu tsunamiye maruz kaldığını söyleyerek, İslam'ın Akdeniz'in öteki tarafına ait olduğunu vurgulamıştır. Hatta daha da ileri giderek, Hz. Muhammed'in, Kuran'ı sara nöbetleri sırasında yazan bir komutan olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷⁶

Bir başka örnekte ise, Danimarka'daki aşırı sağ parti Danimarka Halk Partisi'nin bütün Müslümanların acilen sınır dışı edilmelerini savunması ve

¹⁷² *Milliyet*, "İslami Terör Söz Kanımı Donduruyor", 25 Kasım 2003.

¹⁷³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/03/12/gnd101.html>

¹⁷⁴ Richard Falk, "Terör ve Devlet Terörizmi Çağında Savaş ve Barış", Mustafa Aydın vd. (der.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 94.

¹⁷⁵ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/londrada1110/dosya_1110.html

¹⁷⁶ Erhan Akdemir, 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam'ın Avrupa'Da Algılanışı, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 8, No.1, 2009, ss.1-26.

Belçika'daki milliyetçi Vlaams Blok'nin en büyük tehlikenin göçmenler olduğunu söylemesi ve kendi değerleriyle Müslüman değerlerinin asla bağdaşamayacağını savunması bunun örnekleridir. 2006'da The Daily Telegraph gazetesinde ortaya konulan araştırmaya göre, İngilizlerin %53'ü İslam'ın Batı için bir tehdit oluşturduğuna inanmaktadırlar.¹⁷⁷ Ayrıca ABD'de var olan fişleme faaliyetlerine, İngiltere, Danimarka ve Almanya da katılarak potansiyel tehdit oluşturdıkları düşünüldükçe Müslüman öğrenciler dahi fişlenmişlerdir.¹⁷⁸

Bu saldırılarla, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalelerine Avrupa kanadından gelen yoğun eleştirilere karşı tehdidin devam ettiği etkisi uyandırılmaktadır. İstanbul, Madrid ve Londra saldırılarının mesajı; El Kaide terörist faaliyetleri bir araç olarak kullanmaktan vazgeçmezken, Batı açısından küresel terör tehdidi canlılığını korumaktadır. Ancak saldırılarına Türkiye, İspanya ve İngiltere yönetimlerinin tahriklere kapılmadan vermiş oldukları yanıt sürecin daha da sertleşmesine engel olmuştur.

Avrupa'da aşırı sağcılar tarafından tehdit ve düşman algılanmasının en büyük sebebi Avrupa'nın kendi güvenliğini büyük ölçüde kimliğe endekslemiş olmasıdır.¹⁷⁹ Yani kendi kimliğine ve değerlerine yönelik herhangi bir eyleme verilen karşılık 11 Eylül saldırılarının ABD'deki etkisinden çok daha fazla olacaktır. Nitekim 1997'de İngiliz düşünce kuruluşu Runnymede Trust'un yayınladığı raporda ortaya atılan "İslamofobi" kavramı Müslümanların yaşadıkları zorlukları ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁸⁰

4. Terörizm ve Dini Hareketler

Terör kelime anlamı itibariyle Latince'de korkudan titremedir. Diğer bir deyişle, "bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku" anlamında da kullanılabilir. Bugünkü anlamda terör literatüre 1789 Fransız İhtilali sonrasında girmiştir. Ancak daha önce kullanıldığını örneklemek açısından 12. yüzyılda Selçuklu İmparatorluğu döneminde Hasan Sabbah'ın da terörü sistemli bir araç halinde kullandığı söylenebilir.¹⁸¹

¹⁷⁷ Erhan Akdemir, *a.g.m.*, ss.12-3.

¹⁷⁸ Talip Küçükcan, *AB'de Müslümanlar ve İslamofobi*, Radikal, 11.06.2007.

¹⁷⁹ Timothy M. Savage, Europe and Islam: Crescent Waxing, Cultures Clashing, *The Washington Quarterly*, Vol. 27, No.3, 2004, ss.25-50.

¹⁸⁰ Islamophobia a Challenge For Us All, <http://www.runnymedetrust.org/publications/17/32.html>

¹⁸¹ İsmail Turan Şahin, *a.g.e.*, s. 27-30.

Terörist eylemleri bağlamında bir silahlı örgütün gerilla olarak kabul edilmesi için siyasi bir amaç gütmesi gerekmektedir. Ayrıca terör tanımlamalarında 3 ana unsur da ön plana çıkmaktadır; güç, siyasal nitelik ve psikolojik etki. Terör güçsüzün güçlüye karşı kuraldışı hareketlerinin adıdır ve hedefe aciziyet vermek amaçlanır.

Birine göre özgürlük savaşçısı olan bir örgüt, başka birisi için terörist bir örgüt olabilir. Örneğin, bir görüş Filistin’de Hamas’ın mücadelesi bir ulusun kurtuluşu için verilen bir mücadele olarak görmekteyken, diğer bir görüş için ise, Hamas terörist bir örgüttür.¹⁸² Bu sebeple, terörizm tanımlamalarında netlik problemi yaşanmaktadır. Bir diğer örnekte ise, SSCB’nin Afganistan işgalinde Afganlı militanlar SSCB tarafından terörist olarak tanımlanırken, ABD tarafından özgürlük savaşçıları olarak tanımlanmışlardır.

Terörizm konusunda üç temel strateji bulunmaktadır; uluslararası toplumla koordineli bir şekilde hareket etmek, istihbarat toplamak ve terörizmin finansmanının önüne geçmek ve saldırılar yapılmadan önlemektir.¹⁸³ Terörizmin askeri yöntemlerle değil düşüncelerin savaşı üzerinden görülmesi gerekir.

Bir terör suçunun oluşabilmesi için ideolojik boyut, örgütsel boyut ve eylemsel boyutlara sahip olunması gerekmektedir.¹⁸⁴ Terör örgütlerinin yeni eylemciler kazanmaları için grup dinamiği oldukça önemlidir. Öncelikle sağlam bir teşkilat yapısı olmalı ve terör örgütünün bütün mensupları arasında bağlılık sağlanmalıdır.¹⁸⁵ Terörün yapısını temel amaçlar, uluslararası çevre, devletler, örgüt ve liderlik meydana getirmektedir.¹⁸⁶

CIA Kontrterörist Merkezi Eski Başkanı Paul Pillar terörün dört ana faktörü olduğunu söyler; terör içgüdüsel bir şiddet eyleminden ziyade planlıdır, terör var olan düzeni değiştirmeye yöneliktir, asker ya da savaşa hazır birlikleri değil siviller hedef alır.¹⁸⁷ Terör örgütü nitelikleriyle değerlendirilen belli başlı örgütleri; El Cihat, İslami Cihat, Müslüman Kardeşler, Hizb-ut Tahrir, Allah’ın Ordusu, İslami Liberal Cephe, Taliban, Hizbullah, Hamas ve El Kaide’dir. Bu tezde, güvenlikleştirme kavramı

¹⁸² Elif Sabahat Uyar, *Ibid*, p. 19.

¹⁸³ Rashad Hussain and Al-Husein N. Madhany, *Ibid*, p. 1.

¹⁸⁴ Ömer Alper Yurtseven, *a.g.e.*, s.44.

¹⁸⁵ Hüseyin Gürtekin, Hizbullah Terör Örgütü: Yapılanması, Faaliyetleri ve Son Durumu, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2008, s. 39.

¹⁸⁶ National Strategy For Combating Terrorism, February 2003, p. 6.

¹⁸⁷ Ömer Alper Yurtseven, *a.g.e.*, s. 6.

açısından Taliban, Hizbullah, Hamas ve El Kaide gibi örgütler tartışmaya dahil edileceklerdir.

Terörizmin esas amacı seçilen kurbanlar değildir. Kurbanlar sadece araçtır. Önemli olan geniş bir kitleye korku salarak yılgınlık yaratabilmektir. Örneğin bir yetkilinin infazı diğer yetkilileri korkutmak için yapılmışsa terörizmdir. Ancak sadece o yetkiliyi makamından almak için yapılmışsa bu terörizm değildir.¹⁸⁸ Terörizmle belli amaçlara kaos yaratarak ulaşma yöntemi kullanılmaktadır. Temelde 3 tür terörizm bulunmaktadır; etnik terörizm, ideolojik terörizm ve devlet terörizmi. Devlet terörü ise, devletin kendi vatandaşlarına karşı uyguladığı terör ve dış politika aracı olarak kullandığı terör olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu tezde sivil odaklar olan dini örgütlenmelerin uyguladıkları terörizm incelenecektir.¹⁸⁹

Terörizm sosyal ve toplumsal bir olay olarak toplumdaki değişimlerden etkilenmektedir. Terörü değerlendirirken toplumun değer yargılarını, yapısını ve unsurlarını, gelenek ve göreneklerini göz önüne almak gerekir.¹⁹⁰ Terörizm siyasi şiddetle özdeşleştirilirse, terör örgütü propagandalarına karşı koyulabilir.¹⁹¹ Ayrıca 11 Eylül sonrasındaki süreçte en büyük tartışma konusu, İslam'la terörizmin ayırt edilmesi gerektiğidir. Terörizme karşı özgürlük ve demokrasinin savunulması değil, Müslüman dünyasındaki terörist örgütlenmelerle düşünce savaşına girmek gerekmektedir. Cihad kavramının terörist eylemlere indirgenip masum insanların da ölümüne neden olunması güvenlik kaygısı yaratmaktadır. Bu sebeple kişisel anlamda bir şeye savaş ilan etme cihad olarak görülemez. Hatta İslam'da en iyi cihad şeklinin doğruları konuşarak ortaya koyma olduğu belirtilmektedir.¹⁹²

Terörizmle amaçlanan, ABD'nin tavırlarına karşı bir geri tepmenin yaşanmasıdır.¹⁹³ Ayrıca İslami terörizm ya da köktendincilik gibi kavramların kullanılmaması gerekmektedir. Bunun yerine El Kaide terörizminin kullanılması daha doğrudur. İslam Hukuku'nun kullanarak terörizmin savunulamayacağı

¹⁸⁸ Rıza Işıtan, Terörizm İslamcılık ve Hizbullah, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2008, s. 7.

¹⁸⁹ Rıza Işıtan, *a.g.e.*, ss. 15-6.

¹⁹⁰ Ebru Turanlı, 11 Eylül 2001 Saldırılarına İlişkin Gazete Yazı Türlerinin İçerik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 21.

¹⁹¹ Richard Falk, *a.g.m.*, Mustafa Aydın vd. (der.), Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 89.

¹⁹² İleri Okuma için; Muhammad Said Ramadan Al-Buti, *Al-Jihad Fil İslam*, Damascus: Dar Al-Fikr, 2005.

¹⁹³ <http://www.guardian.co.uk/world/2001/sep/15/september11.afghanistan1?INTCMP=SRCH>

benimsenmelidir.¹⁹⁴ Zira bu şekilde kullanım bütün olarak bir dini düşmanlaştırmaya yol açmaktadır.

İslam'da sivilleri hedef alan terörist saldırılar haramdır. Terörist örgütlerle iş birliği içerisinde olmak da bir Müslüman için haram bir faaliyettir. Bir Müslümanın görevi, sivillerin yaşamlarını koruyarak hükümetlerle işbirliği içerisinde olmaktır.¹⁹⁵ Kuran'da belirtildiği gibi, her kim bir insanı öldürürse tüm insanlığı öldürmüş gibidir, her kim bir insanın hayatını kurtarırsa tüm insanlığın hayatını kurtarmış gibi olur.¹⁹⁶ İslami kurallar gereğince bir savaş şu şekilde olmaktadır; dini, hayatı, düşüncüyü, onuru ve varlığı korumak için. Düşmanlığı siz başlatmadan karşı taraf sizinle savaşırsa Allah adına siz de savaşın. Yani karşı taraf size nasıl saldırmışsa siz de aynı şekilde karşılık verin.¹⁹⁷

İslam'ın din anlayışı; ilahi bir kanun olup, reşit olan kimseleri maddi ve manevi hayatlarında doğru yola götüren bir delildir. Batı'da ise din, bir cemaat haline gelmiş olan fertlerin meydana getirdikleri sosyal bir kurumdur. İslam dininin hükümleri kul ile Allah arasındadır. Devlet yapısı, siyasi düzen gibi konular çok az vurgulanmaktadır. Asıl olan bireyin hem dünyada hem de ahretteki huzurudur.¹⁹⁸ İslam ve diğer dinler arasındaki tanımlar gereği, İslam'ın sekülerizme daha kapalı olması radikal hareketlerin gelişmesine neden olmaktadır.

Terörist örgütler kendilerini Allahın orduları olarak görme niyetindeyken, hedef kitlesini de Allahın düşmanı olarak göstermektedir. Onlara göre, kendilerinin görevi Allahın düşmanlarını hemen cehenneme göndererek Allahın onları cezalandırmasıdır.¹⁹⁹

Afganistan özelinde değerlendirilecek olunursa Taliban, El Kaide'ye nazaran çok daha güçlüdür. Taliban üyelerinin medreselerde yetişmeleri itibarıyla büyük bir kısmı kendilerine "talib" ismini seçmişlerdi. Taliban üyeleri kendilerini bozulmuş

¹⁹⁴ Rashad Hussain and Al-Husein N. Madhany, ***Battle of Ideas: Understanding the Role of Islam in Counterterrorism Policy***, Brookings Institute, Analysis Paper, No.13, August 2008, p. IX.

¹⁹⁵ US Muslims Religious Council Issues Fatwa Against Terrorism, July 28, 2005.

¹⁹⁶ Kuran'ı Kerim, Maide Süresi (5), 32. Ayet.

¹⁹⁷ Kuran'ı Kerim, Tevbe Süresi (9), 29. Ayet.

¹⁹⁸ Ömer Alper Yurtseven, Türkiye'de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah, Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, 2006, s. 17.

¹⁹⁹ Bernard Lewis, ***The Roots of Muslim Rage***, The Atlantic.

İslami hayat tarzının düzelticileri olarak addetmişlerdir. Taliban Molla Ömer başkanlığında 10 kişiden oluşan bir heyet tarafından yönetilmektedir.

İran ve Şiilik çerçevesinde ise Hizbullah öne çıkmaktadır. İran rejimi yanlısı Lübnan'lı Şiiler İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgaline tepki olarak Hizbullah'ı kurmuşlardır. Temel amaç Lübnan'ın bir İslam Cumhuriyeti yapılmasıdır. Örgütün liderliğinde Hasan Nasrallah bulunmaktadır. Hizbullah içerisinde Hizbullah'a karşı olan herkes hizbulşeytandır. Toplumda her kim olursa olsun imam, öğrenci, doktor, polis, fark etmez. Hizbullah dini cemaat niteliğinden çok siyasi bir örgüt niteliğindedir. Hizbullahi örgütlenmeler, Şiilik felsefesinden oldukça etkilenmişlerdir. Mevcut anayasal düzen yıkılarak yerine şer'i hükümlere dayalı bir yapı kurmak amacındadırlar.²⁰⁰ Hizbullah din ve siyasi liderliği olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmıştır. Askeri ve siyasi kanat üzerinde üst ve alt şuralar bulunmaktadır ve örgüt hiyerarşik bir yapıya sahiptir.²⁰¹

Hizbullah'ın oluşması ve buna paralel olarak Şii toplumunun radikalleşmesinde üç belirleyici unsur vardır; Lübnan'ın Şii etkinliği altına alınmak istenmesi, İsrail'in 1978 ve 1982 Lübnan İşgalleri ve İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşu. İran, Beka Vadisi'nde askeri eğitim kampları kurulmasını sağlamıştır. Lübnan'da Hizbullah'ı ne olarak görüyorsunuz sorusuna verilen cevap; %46 özgürlük savaşçısı, %38 siyasi parti, %17'si illegal örgüt, %7'si terörist örgüt, %6'sı sivil toplum kuruluşu, %3'ü ise yardım kuruluşu şeklindedir.²⁰²

2007'de Cezayir, Mısır, Pakistan ve Hindistan'daki Müslümanlar üzerinde yapılan bir ankette 4 kişiden 3'ü şeriatın uygulanması gerektiği ve Batı değerlerinin İslami devletlerde dışarıda tutulması gerektiği yönünde görüş beyan etmiştir. ABD'nin amacının terörizmle savaş anlayışı üzerinden İslam'ı zayıflatarak bölmek olduğu dile getirilmektedir.²⁰³ Hatta bazı Müslüman ülkelerde demokrasinin Batılı devletler tarafından diğer devletler üzerinde etki kurmak için kullanıldığı yönünde inanç hakimdir.²⁰⁴

²⁰⁰ Ömer Alper Yurtseven, *a.g.e.*, ss. 74-94.

²⁰¹ Ruşen Çakır, *Derin Hizbullah İslamcı Şiddetin Geleceği*, Metis Yayınları, 2001, ss. 120-1.

²⁰² Abdullah Bozkurt, Lübnan'ın Sosyal Yapısı, Siyasi Tarihi ve Hizbullah, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2010, ss. 130-52.

²⁰³ World Public Opinion, *Muslims Believe Us Seeks to Undermine Islam*, April 24, 2007.

²⁰⁴ Fawaz Gerges, *Is Democracy in The Middle East a Pipedream?*, 25 April 2005.

Amerikan Ulusal Komisyonu'nun yaptığı raporlama çalışmasında vurgulanan, İslami inanç içerisinde terörizmin reddedildiği sadece küçük bir azınlığın Usame bin Ladin'in yöntemini benimsediği yönündedir.²⁰⁵ Teröre karşı savaş yeni bir kavram doğurmuştur; dünya risk toplumu. Ayrıca 11 Eylül tehditler bağlamında geleceğin hesaplanamaz olduğunu da göstermiştir.²⁰⁶

ABD, tehdit algılamaları içerisinde bazı terör örgütlerinin kimyasal silahlara sahip olduğunu söyleyerek "özgür toplum"un saldırı altında olduğunu savunmaktadır. ABD'nin terörle mücadele stratejisine göre, terörle mücadele süreci 4D (mağlup et, inkar et, önemini azalt ve savun) diplomatik, ekonomik, bilgi, hukuk, askeri, finansal, istihbarat ve gücün diğer araçları üzerinden anlaşılmalıdır.²⁰⁷ Önleyici müdahale konusunda Bush'un yaptığı açıklamada: "Bu savaş savunma savaşı olmayacaktır. Biz onların planlarını yıkacağız bu tehlikeler ortaya çıkmadan onları önleyeceğiz. Güvenlikten geçen yol harekete geçmekten geçer ve biz harekete geçeceğiz."²⁰⁸ İslamcı hareketlerin şiddetle bastırılması iktidar alanı bulamalarına ve radikalleşmelerine sebep olmuştur.

Dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in "Ya teröristler bizim yaşam şeklimizi değiştirecekler ya da biz onlarınkini..."²⁰⁹ şeklindeki açıklaması ise katı söylemler arasında gösterilebilecek bir açıklamadır. Ayrıca ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in "ABD olarak özgürlüğümüz tehlike altında. Biz bu görevi kabul ettik ve korumak adına çaba sarf edeceğiz. Biz anladık ki milyonların ümidi bize bağlı ve biz zaferden eminiz." diyerek ABD'nin bu konudaki misyonuna dikkat çekmiştir.²¹⁰ Bush'un "küresel terörizmle savaş" söylemini ileriye taşıyarak; Kuzey Kore, İran ve Irak'ı şer eksenini olarak tanımlaması tehdidin boyutunu genişletmektedir. Bush'a göre bu devletler tehlike yaratmakta ve terörü desteklemektedirler. Hatta bu devletler kendi müttefiklerine bile saldırabilirler. Neticede bunun bedeli herkes için yıkıcı olabilir.²¹¹

²⁰⁵ Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the US, p. 375.

²⁰⁶ Claudia Aradau and Rens Van Munster, *In the Name of Politics: Governing Through Risk*, pp. 3-7.

²⁰⁷ National Strategy For Combating Terrorism, pp. 10-15.

²⁰⁸ George W. Bush, Graduation Speech at Us Military Academy, 1 June 2002.

²⁰⁹ <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/02/AR2006020202296.html>

²¹⁰ <http://www.usembassy-israel.org.il/publish/peace/archives/2002/august/080805.html>

²¹¹ George Bush, *State of The Union Address*, January 2002.

Terörün finansmanının önüne geçebilmek için tüm finansal kurumlar işbirliği içerisinde ve belli kurallara veya yaptırımlara bağlı kalarak hareket etmelidir. Terörü finanse eden devletler ise, kendi amaçlarını meşruiyetlerini terör örgütleri üzerinden kurarak gerçekleştirme amacındadırlar. Örneğin, uyuşturucu ticareti üzerinden Hizbullah gelir elde etmektedir. Beka Vadisi'ndeki uyuşturucu ekimi, sınır güvenliğinin olmaması da bu durumun önüne geçilememesinde etkilidir. Ancak burada önemli olan nokta, devlet iradelerinin bunu engelleyememesidir.²¹² Bunun yanında, terör örgütlerine doğrudan devlet destekleri de yapılmaktadır. Örneklemek gerekirse; Taliban'a yönelik ABD yardımı 1980'de 30 milyon dolar, 1985'te 250 milyon dolar ve 1987'de ise 630 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. ABD'nin yardımı 1992'ye kadar Kabil mücahitlerin kontrolüne geçene kadar devam etmiştir.²¹³ Hatta Mücahitlerin Bosna Savaşı'nda maddi anlamda desteklenip kullanıldıklarının altı çizilmektedir.²¹⁴

Geçen 15 yıla bakıldığında, terörizmin hedefleri diplomatlar, elçilikler, havaalanları, turistler, oteller, trenler, rafineriler, restoranlar, barlar, kiliseler, sinagoglar, okullar, öğrenciler olmak üzere genişlemiştir.²¹⁵

Ortodoksların haklarını savunmak için Rusya, Budistlerin temsili için Çin, Katolikler ve Vatikan'ın haklarının teminat altına alınması için Fransa, Anglikanlar ve Protestanların teminatı için İngiltere, yine Evanjelikler ve Yahudiler'in haklarını garanti altına alan ABD ön plana çıkmaktadır. Ancak İslam ve Hinduizm bu manada temsiliyet sıkıntısı yaşamaktadır.²¹⁶

Her ne kadar El Kaide'ye darbe vurduğu düşünülse de, bu savaşta zaferin ne sayılacağı konusunda belirsizlik hakimdir. Terörizme karşı savaş öyle bir şeydir ki, kazandığınızı düşünseniz bile aslında kazanılmamıştır.²¹⁷ Terörizmle mücadelede sizin karşı tarafa ne yapacağınızı bilmeniz dışında onun da size ne yapabileceğini bilmek oldukça önemlidir. Teröristlere uygulanan işkencenin, demokrasi ve insan

²¹² Matthew Levitt, *Hizbullah Narco-terrorism*, IHS Defense, Risk and Security Consulting, September 2012.

²¹³ Rubin Barnett, *Afghanistan the Forgotten Crisis*, Refugee Survey Quarterly, UNHCR, 1996.

²¹⁴ Michel Chossudovsky, *a.g.e.*, s. 84.

²¹⁵ Brian Michael Jenkins, *New Modes of Conflict*, RAND, June 1983.

²¹⁶ Nuh Yılmaz, *a.g.m.*, Abdurrahman Babacan (ed.), *11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011*, Pınar Yayınları, Eylül 2011.ss. 99-100.

²¹⁷ Ken Booth and Tim Dunne (eds.), *Worlds in Collision*, Palgrave Macmillan, First Edition, 2002, p. 11.

haklarını korumanın haklı ve meşru bir yolu olarak kabul edildiği görülmektedir.²¹⁸ Terörizmle savaş konusunda ABD'nin kalplerle ve düşüncelerle olan savaşını asla kaybetmemesi gerekmektedir.

Genel itibariyle terörist örgütlenmeler için siyasallaşma süreci önemliyken, El Kaide açısından bu durum önemli değildir. El Kaide, kendini siyasetten soyutlama içerisine girerek harekete daha fazla kutsiyet katma peşindedir. Dünya kamuoyunca dini İslamla, militan İslam arasında ayırım yapılması tehdidin anlaşılmasını olanaklı kılacaktır. Dini kimliklerden ziyade, sosyal, ekonomik ve siyasal durum yani Ortadoğu'nun geri kalmışlığının İslam'a mal edilmesi yanlış bir tutumdur.²¹⁹ Etkinlikleri açısından değerlendirildiğinde; El Kaide küresel bir tehdit doğururken, Hizbullah bölgesel nitelikte, Hamas ise, ulus devlet yapısı içerisinde belirli bir toprak parçası üzerindeki etkinlik göstermektedir.

5. Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması Tezi

Soğuk Savaş'ın bitiminde 1992 yılında yazmış olduğu makalesinde Francis Fukuyama, ideolojik anlamda insanlık son noktasına gelmiş olduğunu ve sosyalizmin çöküşü kapitalizmin zaferiyle de tarihin sonuna geldiğini iddia ediyordu. Fukuyama tanımlamasının içerisine kültür kavramını da ekleyerek bir üst kimlik ortaya koymayı amaçlamaktadır. İdeolojik yerine ekonomik temelli anlayışın yerleşmesi önemlidir. Fukuyama'nın bu şekilde düşünmesinin sebebi, en iyi toplumsal düzeni liberalizmin kuracağını savunmasıdır.²²⁰

1993'te Foreign Affairs dergisinde yayınlanan, ardından da kitaplaştırılan makalesinde Samuel Huntington, artık uluslararası politikadaki kutuplaşmaların medeniyetler bünyesinde gerçekleşeceğini savunmaktadır. Medeniyetler Batı ya da İslam medeniyeti olarak ayrılrsa da, kendi içlerinde Batı medeniyetinin Avrupalı ve Kuzey Amerikalı, İslamın ise Arap, Türk ve Malezyalı şeklinde ayrıldıkları görülmektedir. Arnold Toynbee'nin "Tarih Çalışması" adlı eserinde belirttiği gibi dünya üzerinde 21 medeniyet vardır ve bunların altısı hala varlıklarını sürdürmektedirler. Bunlar; Batılı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hint, Slav Ortodoks,

²¹⁸ Michel Chossudovsky, *a.g.e.*, s. 27.

²¹⁹ Mustafa Aydın ve Sinem Akgül Açıkmeşe, "İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri", Mustafa Aydın vd. (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 127.

²²⁰ İleri Okuma için; Francis Fukuyama, *The End of History and The Last Man*, February 28, 2006.

Latin Amerika ve Afrika medeniyetleridir. Gelecekteki çatışmalar medeniyetler arasında seyredecektir. Küreselleşme kavramının etkisinin yayılmasıyla birlikte medeniyetler daha yakın ilişkiler kuracak ve bu durum medeniyet bilincini veya farklılığını artıracaktır.²²¹

Huntington'a göre, İslam ve Konfüçyüs medeniyetleri arasındaki işbirliği batılı değerlere karşı olacak ve güç haline geleceklerdir.²²² İslam ile Batı arasındaki medeniyetler çatışması varsayımı yanlış anlaşılmalara ya da yanlış yorumlamalar üzerinden görülmelidir. George Bush ve Tony Blair yönetimleri bu savaşın, Batı ile İslam medeniyetleri arasındaki bir savaş olarak görülemeyeceğini kültürel konuların bu durumda etkili olduklarını belirtmektedirler. Huntington'a göre İslam ve Batı medeniyetleri arasındaki ilişki, jeopolitik çıkar çatışmalarının ötesinde bir değerler ve tasavvur çatışmasına doğru evrilme zorundadır. Fukuyama'nın tarihin sonu tezine göreyse, İslam tarihe direnen medeniyet olarak hizaya getirilmelidir.

Kimlik, farklılık veya öteki arasında tanımlanmaktadır. Yani kimliğin oluşabilmesi için başka kimliklerin varlığı ve farklılaşmanın var olması gerekmektedir. Bir kimliğin oluşmasında nesnel ve öznel olmak üzere iki farklı etken mevcuttur. Nesnel etkenleri, toplumsal kimlik biriminin üyeleri tarafından etnik köken, din, dil gibi paylaşılan özellikler olarak tanımlayabilirken, öznel etkenlerse nesnel etkenlerin içselleştirilmesi örneğinin ortak kültür anlayışı şeklinde tanımlanabilir.²²³

Avrupa merkezli dünya görüşünün oluşması, tarihsel anlamda karşıt kimliğini Akdenizli Müslüman doğu şekline getirmektedir. Öncelikle bu karşıtlığın kurulmasında din ön plana çıkmaktadır. Ardından coğrafi uzaklık etkili olmaktadır. Nitekim, karşıt kimlikleri meydana getiren Yunanlılar ve Barbarlar çatıştıkları zaman onların birbirleriyle savaştıkları doğal düşmanlar oldukları düşünülür ancak Yunanlılar kendi içlerinde savaştıklarında onların dost oldukları ve böyle bir çatışmanın olmasının içerideki fitnelerden kaynaklandığı söylenir.²²⁴

Brzezinski'nin belirttiği gibi, "ABD giderek artan biçimde çok kültürlü bir toplum haline geldiğinden, dış politika konularında ortak bir görüş sağlanması giderek güçleşebilir; yoğun ve yaygın olarak algılanan doğrudan dış tehdit koşullarının

²²¹ Samuel P. Huntington, Clash of Civilizations, *Foreign Affairs*, Summer 1993, p. 25.

²²² Samuel P. Huntington, *Ibid*, p. 45.

²²³ Anthony D. Smith, National Identity and the Idea of European Unity, *International Affairs*, Vol.68, No.1, 1992, p. 60.

²²⁴ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 32.

doğması, bu sürece istisna oluşturmaktadır.”²²⁵ Bu konudaki bir özeleştiri de Batılı yazarlardan Umberto Eco tarafından yapılmıştır. Eco, çoğulcu bir medeniyete sahip olduklarını ve örneğin camilerin inşasına ibadet konusunda izin verildiğini söylerken, eğer bunlar durdurulur ve Ortadoğu’da Hristiyan misyonerler gelişme gösterirlerse, kendilerinin de terörist bir örgütten farkı kalmayacağını vurgulamaktadır.²²⁶

Batı için ötekileştirme sürecinin aktörü, 15. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu iken, Soğuk Savaş döneminde SSCB ve 11 Eylül sonrasında ise İslam’dır. Her üç örnekte de, düşman devlet merkezci anlayış içerisinde kültürel sistem üzerinde inşa edilmiştir. Öteki olanı yok etmek yerine, öteki olanla eleştirel sorumluluk ilişkisine girmek, yani medeniyetler arasındaki diyalogu geliştirmek gerekmektedir.²²⁷ Yani ben ve öteki yaklaşımı taşımak yerine ortak güvenlik ve özgürlük anlayışı geliştirmek medeniyetler arasında bir köprü kurabilecektir.

2004’te Madrid’te gerçekleştirilen saldırıların ardından dönemin İspanya Başbakanı Rodriguez Zapatero Medeniyetler İttifakı önerisini ortaya atmıştır. Bu öneri sonra BM’ce Medeniyetler İttifakı Projesi şeklini almıştır. Bunun yanı sıra, ekonomik bağımlılık medeniyetlerin bütünleşmesini de etkilemektedir ve kültürel anlamdaki ilişkilerin gelişmesine de yardımcı olmaktadır.²²⁸ Tabii bu ekonomik süreç içerisinde kültürlerin homojenleştiğine dönük algılara sahip olan gruplar, tepkilerini şiddet yoluyla göstermektedirler.²²⁹ ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, her ne kadar İslam’la özgürlük ve demokrasinin bağdaşmayacağını söyleseler de, bu düşüncelerinde yanlış yaptıklarını dile getirmiştir. Cheney, İnsanların tiranlığı değil, sadece demokrasiyi seçmeleri gerektiğini söylemektedir.²³⁰

Sonuç olarak 11 Eylül’den önce yabancı ülkelerde yaşayan göçmen statüsündeki Müslümanlar, dini değil, etnik kimlikleriyle ön plana çıkmaktaydılar. Ancak 11 Eylül’le bunun değişmeye başlaması böyle bir algının yaratılmasıyla mümkün olmuştur. Yani, 10 Eylül’de terörist olmayan bir Müslüman bir gecede mi terörist olmuştur? Ayrıca Batı dünyasında büyük bir çoğunlukça benimsenen İslami

²²⁵ Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chess Book*, 18 September 1998.

²²⁶ Umberto Eco, *The Roots of Conflict*, Guardian, 13 October 2001.

²²⁷ Richard Falk, *a.g.m.*, Abdurrahman Babacan (ed.), *11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011*, Pınar Yayınları, Eylül 2011, ss. 69-80.

²²⁸ Samuel P. Huntington, *Ibid*, p. 27.

²²⁹ Catarina Kinnvall, Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search For Ontological Security, *Political Psychology*, Vol. 25, No.5, October 2004, p. 741.

²³⁰ Dick Cheney, *The Greater Middle East*, the Bush Administration’s Perspective, 6 February 2004.

bir tehdidin varlığına ilişkin iddialar doğru değildir, “Müslümanlar geliyor”²³¹ “Müslüman Öfkesinin kökenleri”,²³² “saldırgan İslam gerçek tehdit”²³³ gibi eserler, İslamofobi eleştirilerinin tezahürleridir.

6. 11 Eylül ve Medya

Medya kelimesi araç anlamında kullanılan ‘medius’ kelimesinden türetilmiştir. Bu doğrultuda, bilginin saklanması, iletilmesi ve güncellenmesini sağlayan bütün iletişim sistemlerini karşılamak anlamında kullanılabilir. Bu iletişim sistemlerine basılı, görsel ve işitsel tüm alt sistemler dahildir.²³⁴ Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, siyasal iktidarları etkileme gücünün de arttığı bir gerçektir. Kitle iletişim araçları toplum nezdinde statü sağlamakta ve meşruiyeti güçlendirmektedir. Medyanın rahatlatma ve eğlendirme fonksiyonu medyanın önemini artırmaktadır. Medya gerçeği değiştirmez, yönlendirmez, gerçeği yapar.²³⁵

Herhangi bir gelişme karşısında medyanın daha fazla sürecin içerisine dahil edilerek kamuoyunu etki altına alabilme aracı olarak da kullanıldığı görülmektedir. Toplumdaki demokratik kuralların ve politikaların yerleşmesi minvalinde, medyanın kamu görevi ifa ettiğine yönelik düşüncelerin haklılık payı bulunmaktadır. Zira televizyonun etkisi küresel biçimde hissedilmekte ve bu duruma siyasal iletişim de dahil olmaktadır.²³⁶

Gazete, televizyon, radyo, haber siteleri ve sosyal ağlar medya unsurları arasında gösterilebilirler. Medya her ne kadar haber hakkı olduğunu dile getirse, haberleri belirli algı içerisinde yansıtmaması medyanın tarafsızlığını sorguluyor ve bu durumdan kazanç sağladığı hissi uyandırıyor. Nitekim uydurma haberler ortaya

²³¹ Daniel Pipe, The Muslims are Coming! The Muslims are Coming!, *National Review*, Vol.42, No.22, November 1990, pp. 28-31.

²³² Bernard Lewis, *The Roots of Muslim Rage*, Policy, Vol.17, No.4 Yaz 2001/02, pp. 17-26.

²³³ Daniel Pipes, Militant İslam Real Threat, Human Events, Vol. 58, no. 44, December 2002, p. 12.

²³⁴ Haldun Yalçınkaya, “Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik”, Mustafa Aydın vd. (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 132.

²³⁵ Abdurrahman Babacan, “Zihinsel Bir Hegemonya Yaratmak”, Abdurrahman Babacan (ed.), *11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011*, Pınar Yayınları, Eylül 2011, ss. 226-8.

²³⁶ Bezen Balamir Coşkun, *Ibid*, p. 42.

koyarak, gerçekleri çarpıtarak küresel bankalar ve mali kuruluşlar, askeri-sınai ittifak, enerji devleri medyayı kullanmaktadır.²³⁷

Medya aracılığıyla tanınma imkanı elde eden terör örgütleri toplum içerisindeki korkuyu da bu yolla yaratıp tutmaktadırlar. Terör örgütleri açısından yaptıkları eylemler medyada ne kadar fazla ve şaşıaalı biçimde yer bulursa, o kadar başarılı oldukları anlamına gelir. Medya unsurları ile küresel terörist organizasyonlara ve ayrılıkçı hareketlere destekler olmaktadır. Diğer yandan medya, küresel sermaye odaklarının yönlendirmesiyle kamuoyu oluşturma konusunda en etkili yöntemlerdendir. Medya ve propagandanın önemi konusunda şu görüş ön plana çıkmaktadır; tarih galiplerce yazılır kuralının günümüze uyarlanmış şekli tarih galiplerin propaganda gücüyle yazılır olmalıdır.²³⁸

Küresel medyanın kontrolü birkaç uluslararası kuruluşun elindedir.²³⁹ Hollywood yıldızları ve senaryo yazarları, CIA ile görüşerek ve askerlerle beyin fırtınası gerçekleştirerek korku yaratmak ve vatanseverlik duygusunu artırma görüntüsü çizmişlerdir.²⁴⁰ El Kaide video kayıtlarını, Arap kanallarındaki programları kullanarak mesajlarını medyayı etkin bir biçimde kullanarak yaymaktadır. El Cezire Kanalı'nın El Kaide'nin açıklamalarını tüm dünyaya duyurması hatta adeta El Kaide'nin medya mecrası haline gelmesi, bu doğrultuda medyanın daha fazla esnekleştiğini göstermektedir.

Örneğin İstanbul saldırıları konusunda Cumhuriyet ve Vakit gazeteleri farklı yaklaşım içerisine girmişlerdir. Cumhuriyet için bu saldırıyı düzenleyenler Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Uğur Mumcu ve Gaffar Okkan gibi kişilerin ölümüne sebep olan Hizbullahken, Vakit 28 Şubat kararlarını laik elitlerle İslamcılar arasında terörizmin bir örneği olarak aktararak farklı bir güvenlik gündemi yaratmıştır.²⁴¹

Özellikle medyanın etkisinin derecesi ile bireylerin toplumsal statüleri arasında doğrudan ve ters bir ilişki vardır: Yüksek toplumsal statüye sahip olan bireyler, medyadan daha az oranda etkilenirken; düşük sosyal-ekonomik

²³⁷ Michel Chossudovsky, *a.g.e.*, s. 43.

²³⁸ Abdulgani Bozkurt, *a.g.e.*, s. 143.

²³⁹ Tomasz Pludowski, *How the Worlds News Media Reacted to 9/11*, Marquette Books LLC Spokane, Washington, 2007, p. 21.

²⁴⁰ Ros Davidson, *Stars Earn Their Stripes*, The Sunday Herald, 11 November 2001.

²⁴¹ **Cumhuriyet** 11 Kasım 2003, s. 11; **Vakit** 2 Aralık 2003.

düzeydeki bireyler daha yüksek derecede etkilenmektedirler.²⁴² Çünkü haberin ne için yapıldığını bilmek haberi şekillendirmektedir.

Medya organlarının objektifliği de doğru habere ulaşmayı etkilemektedir. 1996'da BBC'nin desteği ve Katar Şeyhi Hamid bin Halife El Tani'nin yatırımlarıyla kurulmuş olan El Cezire Arap dünyasından küresel boyutta televizyon haberciliği yapmayı amaçlamaktadır. Usame Bin Ladin'in görüntü ve mesajlarını taşıyan kasetleri yayınlaması üzerine uluslararası kamuoyunca daha fazla dikkatleri üzerine çekmiştir.²⁴³

Bunun yanı sıra, Irak Savaşı'nda ilâştirilmiş gazetecilik kavramı da öne çıkmaktadır. İlâştirilmiş gazetecilik, savaş dönemlerinde askerlerle koordineli biçimde gazetecilik faaliyetlerini yürütmek olarak adlandırılmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasında Brookings Institute'da bu konuyla ilgili yapılan panellerde ortaya çıkan, askeri operasyonların gizlilik esasıyla medya yayımcılığının şeffaflığı arasındaki dengenin nasıl sağlanabileceğidir. Hatta devam eden süreçte Amerikan Savunma Bakanlığınca "ilâştirilmiş medya hakkında halkla ilişkiler rehberi" yayınlanmış, toplumun bu yönde bilgi edinmesi amaçlanmıştır.²⁴⁴ İlâştirilmiş gazetecilikte tarafsızlık tartışması da söz konusudur.

Öte yandan medyanın etkilenme isteğindeki temel neden kendi ekonomik kazançlarıdır. Ekonomik nedenler işi ticarete dökerek, medyayı ticarete soyundurmaktadır. Sermaye ve medya arasındaki ilişki bağlamında Robert Murdoch'un sahip olduğu Fox TV kanalının Irak savaşına vermiş olduğu destek, haberlerine yansımıştır.²⁴⁵ Yasama, yürütme ve yargı yönetim ve etki mekanizmalarının içerisinde medyanın da dahil olduğu yargısı kabul edilmektedir.

²⁴² Oliver Boyd-Barrett and Peter Braham, Media, Knowledge and Power, Routledge, London, 1995, p. 59.

²⁴³ Haldun Yalçinkaya, *a.g.m.*, Mustafa Aydın vd. (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 144.

²⁴⁴ Haldun Yalçinkaya, *a.g.m.*, Mustafa Aydın vd. (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 144; rehberin tam metni için; www.defenselink.mil/news/feb2003/d20030228pag.pdf

²⁴⁵ Haldun Yalçinkaya, *a.g.m.*, Mustafa Aydın vd. (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, s. 148.

3. BÖLÜM: 11 EYLÜL SONRASI ORTADOĞU'YA YÖNELİK TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1. 11 Eylül Öncesi Türk Dış Politikası Tarihsel Akışı

Türkiye'nin Soğuk Savaş süresinde, statükocu bir anlayışla, Batıcı bir yaklaşım sergilediği ve küresel güçler arasındaki dengeyi önemseyen politikalar izlediği görülmektedir.²⁴⁶ Türkiye'nin Batı'ya katılma kararı, aslında Türk modernizasyonunun bir projesidir. Türk dış politikası “Yurtta barış, dünyada barış” ilkesi çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerine baktığımızda, Yunanistan, Kıbrıs, Suriye, İran ve Ermenistan gibi ülkelerle belli konularda anlaşmazlıklar yaşanmış ve Türkiye bu devletler kaynaklanan tehdit algılaması içerisine girmiştir. Halbuki, komşularla iyi ilişkiler kurmayı ve geliştirmeyi kendisine ilke edinmiş bir devlet için böyle bir durum istenmemektedir.²⁴⁷ Türkiye'nin güvenlik kültürü, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme dönemini sonlandıran 1699 Karlofça Anlaşmasına kadar saldırgan, 1699'dan sonra ise savunmacı ve dengelere dönük bir hal almıştır.²⁴⁸

Soğuk Savaş ABD ve kapitalist ideolojinin galibiyeti ile sonuçlanmış SSCB ve kurmuş olduğu komünist sistem, iç sorunlar ve başarısızlıklar sebebiyle yıkılmış ve SSCB dağılarak ortaya farklı devletler çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminde dünya iki kutuplu sisteme bölünmüş Türkiye tarafsız kalmamış NATO'ya dahil olmuş, Sovyet tehdidini önlemek için Batı nezdinde stratejik rol oynamıştır. Türkiye sadece NATO'nun yüksek derecede güvenlik garantisi vermesi sebebiyle değil, aynı zamanda Batı'da yer aldığı için açık bir göstergesi olduğu için ittifakta bulunmalıydı. Uluslararası ortamda, Türkiye'nin politikasının üzerine dayandığı dengeler değişmiş, Türkiye'nin uluslararası ortamda etkinliğinin azalacağı ileri sürülmüştür.

Soğuk Savaş'ın ardından birçok kavram eski önemini kaybetmiş ve yerine yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Artık uluslararası sistemde çift kutuplu yapının sonuna gelinmiş, çok kutuplu yapılar öne çıkmıştır. Soğuk Savaş dönemi ve öncesinde devletin temel aktör olduğu düşüncesi giderek zayıflamış, buna karşın

²⁴⁶ Baskın Oran, “TDP'nin Temel İlkeleri”, Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İletişim Yayınları, 2001, ss. 46-53.

²⁴⁷ Haluk Özdemir, “Türkiye'nin Sınır Ülke Niteliği”, Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efeğil (der.), *Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları: Temel Faktörler, Kavramlar, Aktörler, Süreç ve Gelişmeler*, Barış Platin Yayınları, 2012, s. 69.

²⁴⁸ Ali L. Karaosmanoğlu, The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey, *Journal of International Affairs*, Vol.54, No.1, Autumn 2000, pp. 200-202.

birçok Sivil Toplum Kuruluş'ların aktör olarak uluslararası sistemde önemi artmıştır. Savaş-barış veya egemenlik-hegemonya gibi kavramlar önemlerini yitirmiş yerine adalet, insan hakları, çevre sorunları gibi kavramlar güncellik kazanmıştır. Devletler ise bu kavramlara tam olarak adapte olamadığı için oluşan boşluğu STK'lar doldurmuştur.

Komünizmin ortadan kalkmasıyla Batı Avrupa'nın Türkiye'ye güvenlik açısından gereksinimine ve Rusya ile Avrupa arasındaki "çifte tampon" kurulmasıyla birlikte azaldığını söyleyebiliriz. Fakat 1991 Körfez Krizi sonrasında Türkiye Ortadoğu ölçeğinde stratejik bir öneme kavuşmuştur. 1991'de Roma'da düzenlenen NATO Zirvesi'nde ittifakın mevcut şartlarında bir saldırıyla karşı karşıya olmadığı ama NATO dışında kalan Orta Avrupa, SSCB, Ortadoğu ve Güney Akdeniz bölgelerinde meydana gelen istikrarsızlıkları ele alması gerektiği kararına varılmıştır.²⁴⁹ Bu karardan yola çıkarak Türkiye'nin coğrafi konumu ve NATO içerisindeki rolü dikkate alındığında, Türkiye hayati önem taşıyacaktı. Dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Halbrook; eskiden Almanya'nın oluşturduğu Avrupa sınır çizgisini şimdi Türkiye'nin oluşturduğunu savunmuş ve Türkiye'yi ABD'nin yeni Avrupa cephesi olarak belirtmiştir. Halbrook'un bu açıklamasından da anlaşılacağı gibi 1990 sonrası dönemde Türkiye'nin Ortadoğu güvenliği kapsamında önemi belirtilmiştir.

1983-1993 Özal dönemi Türk dış politikasında geleneksel yaklaşımdan farklı olarak karşılıklı bağımlılık ve çıkar ilişkisine dayanan yönünü sadece batıya dönerek değil, İslam ülkeleriyle de sıkı bir ilişki kuran politika benimsemiştir. 1991'de Türk bürokrasisi daha etkin bir biçimde Ortadoğu'yla ilişkiler geliştirmek için Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan ziyaretlerinde bulunmuştur. Bu ziyaretlerde Irak'ın geleceği, bölgesel suların ortak kullanımı ve sınır güvenliği konuları görüşülmüştür. Sınır güvenliği ve Irak'ın durumu üzerine hem fikir olan Türkiye ve Suriye arasındaki su meselesiyle ilintili olarak; Suriye suyun kotalara göre paylaşımını gündeme getirmiş, Türkiye ise suyun paylaşımı değil, ortak projeler vasıtasıyla gerçekleştirilebileceği üzerinde durmuştur. Turgut Özal bu dönemde Suriye ile ilişkiler geliştirerek Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği desteği kesmek istemiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Batı'nın hem askeri hem ekonomik hem de siyasal açıdan rakipsiz ve tehditsiz kaldığı bu dönemde, küreselleşmenin yanı sıra adeta bir ideolojik söylem olarak algılanan "Yeni Dünya Düzeni" kavramı önem

²⁴⁹ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 202-4.

kazanmıştır. Bu kavram, ABD Başkanı H. George Bush'un Körfez Savaşı sırasında Kongre'de kullandığı YDD kavramının iki temel taşını, yani insan haklarını ve piyasa veya pazar ekonomisini silahla müdahale edip koruyacağını kanıtlamıştır. Bush'un uygulamadaki YDD'si bu iki temel taşın ebedi olduğunu ileri süren kurumsal temellere de dayanıyordu. Diğer yandan da ABD Körfez Savaşı'yla söz konusu "yeni müdahale hukuku"nun ilk taşını da koymuş oldu. NATO'nun 1999 Washington Zirvesi kararlarında, örgütün yeni "stratejik konsepti"nin "barışı koruma ve insani yardım" amaçlarıyla kendi alanı dışında da müdahale edebileceğine karar vermesiyle bir anlam kazanacaktır.²⁵⁰

Öte yandan Soğuk Savaş sonrası Türk hükümetlerine baktığımızda 1991-95-99 yılları seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidar olamamış, ülkenin iç siyasetteki sorunları dış politika yönetimine de sirayet etmiştir. Nitekim "Nisan 1920-Şubat 1990 tarihleri arasında 838 ay içerisinde 28 kez dışişleri bakanı değişmiş ve bakan başına düşen görev süresi 29.9 ay olmuştur. Oysa Şubat 1990-Haziran 1997 arasındaki 87 ay içerisinde 11 defa dışişleri bakanı değişmiş ve bakan başına düşen görev süresi 7.9 ay olmuştur."²⁵¹

Ayrıca Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin tehdit algılaması da değişmiştir. Komünizm tehdidi kaybolmuş yerine Avrupa kamuoyunu etkileyen ve Türkiye üzerinde baskılara neden olacak insan hakları, Ermeni tasarıları ve "Kürt sorunu" gibi konular ortaya çıkmıştır. Yine SSCB gibi bir temel öğenin yok olduğu ve dolayısıyla Türkiye'nin Batı açısından değer kaybının ülkede hissedildiği bu yıllarda bölgesel hareketliliğin fazlasıyla artması da Türkiye'yi endişelendiren bir diğer öğe olmuştur. Yunanistan ve PKK terör örgütü sorunu kapsamında Suriye'yi tehdit olarak kabul edip Türkiye, 2,5 savaş stratejisine dönük eylemde bulunmuştur. Buna ek olarak, Türkiye kendini o sıralarda gerçekten parçalanmak istenen bir ülke olarak algılamakta, içten rejimini dışta da toprak bütünlüğünü tehdit eden kuvvetlerin kışkacında hissetmekteydi. İşte bu psikolojik ortamdır ki, Türkiye ABD'ye ve özellikle de İsrail'e ciddi biçimde yakınlaşmıştır. Ocak 1995 başından itibaren de İsrail'in F4'lerin modernizasyonu, PKK ile mücadele ve ekonomi konularında Türkiye'ye yardım edeceği açıklamıştır. Türkiye Şubat 1999'da PKK terör örgütü ele başı

²⁵⁰ Baskın Oran, a.g.m., Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2001, ss. 210-1.

²⁵¹ Baskın Oran, a.g.m., Baskın Oran (der.), *a.g.e.*, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2001, s. 239.

Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla PKK terör örgütünden kaynaklanan iç güvenlik tehdidinden büyük ölçüde sıyrılmıştır.²⁵²

Geniş anlamıyla Orta Doğu; Marakeş'ten Bangladeş'e, Gürcistan'dan Sudan'a uzanan bölgeyi kapsamaktadır. Bu bölge içerisinde İranlı, Afgan, Pakistanlı, Türk, Arap Afrikalı, Yahudi ve Kafkasyalı gibi kimlikler ön plana çıkmaktadır.²⁵³ Orta Doğu Güney Batı Asya ve Kuzey Afrika'yı kapsayan bölgeyi göstermektedir. Ancak tüm bölgenin Orta Doğu kelimesi altında addedilmesi Batılı güçlerin askeri çıkarlarıyla ilgili olduğu görüşü hakimdir. Orta Doğu tanımlamasında bölge içerisinde yer alan daha az ortak özelliklere sahip grupların bir araya getirildikleri görülmektedir.²⁵⁴ Bu durum da, oryantalist bakış açısını yansıtmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD dikkatini Orta Doğu'ya yöneltmiş, bölgenin zengin petrol kaynaklarını denetleyerek, bunların kesintisiz ve sabit fiyatlarla Batı'ya akışını sağlamayı temel politika olarak belirlemiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Körfez Savaşı sonrasında bölgede meydana gelen istikrarsız ve güvensiz ortam "Kürt ve irtica sorunları"yla birleşince, Türkiye Soğuk Savaş boyunca ileri sürdüğü kuzeyden ve 1974 sonrasında batıdan tehdit algılama iddiasını terk ederek artık tehdidin güneyden geldiğini vurgulamaya başlamıştır. Türkiye 1990'lar boyunca Orta Doğu devletleriyle ilişkilerini kendi iç sorunlarıyla birleştirip bölgesel güvenlik gündemi belirlemiştir. Bu dönemde Türkiye'nin stratejik önemini hala koruduğunu 2 Ağustos 1990'da Körfez Savaşı'nda Özal'ın uyguladığı politika ile ortaya koymuştur. Özal Körfez Krizi'nin yarattığı olanaklardan yararlanarak, Körfez Savaşı'na Türkiye fiili olarak katılmasa da Irak sınırına asker yığdırıp Türkiye İncirlik Hava Üssü'nü Irak'a yönelik hava saldırıları için ABD uçaklarının kullanılmasına müsaade etmiştir. Özal'ın amacı sadece kriz sırasında Türkiye'nin Batı'nın yanında yer alarak stratejik önemini kaybetmediğini göstermek ve bölgedeki istikrarın elde edilmesiyle ulusal güvenliğin sağlam temellere kavuşturmasını sağlamakla sınırlı değildi. Bunun ötesinde, Musul ve Kerkük'ün alınmasından, bölgedeki Arap devletleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirip kurulacak yeni güvenlik sisteminin etkili bir üyesi olmaya kadar uzanan geniş bir planı vardır.²⁵⁵

²⁵² Baskın Oran, a.g.m., Baskın Oran (der.), **a.g.e.**, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2001, s. 236.

²⁵³ Güner Öztekin, **Türkiye-Ortadoğu İlişkileri**, Bilgesam, Rapor No.13, s. 6.

²⁵⁴ Hatice Pınar Bilgin, Regional Security in the Middle East: A Critical Security Studies Perspective, Department of International Politics, University of Wales, Aberystwyth, January 2000, pp. 59-73.

²⁵⁵ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler", Baskın Oran (der.), **a.g.e.**, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2001, ss. 551-2.

Bu dönem İsrail ve Türkiye arasında imzalanan askeri anlaşmayla Türkiye'nin Orta Doğu'yla olan ilişkileri bozulmuştur. 1996'da Refah-Yol iktidarıyla Türkiye'nin Orta Doğu'daki ilişkilerinin düzeleceği umut edilirken ilişkilerde ilerleme kaydedilememiştir. Necmettin Erbakan'ın Libya ziyaretinde; Kaddafi'nin yaptığı açıklamalara Erbakan'ın sessiz kalması geniş yankı uyandırmıştır. 29 Nisan 1996 Genelkurmay Başkanlığı tarafından düzenlenen bilgilendirme toplantısında milli askeri stratejik konsept kamuoyuna açıklanmıştır. Konseptte irtica ve bölücü terör tehdidi birinci öncelik olarak nitelendirilerek dış tehdidin önüne geçilmiş ve bu tehdidi destekleyen ülkeler olarak İran ve Suriye'ye karşı siyasal ekonomik ve hatta askeri güç kullanma ihtiyacının doğabileceğine işaret edilmiştir.²⁵⁶ Bu dönemde Arap devletleriyle ilişkiler bozulurken İsrail'le ilişkiler düzelmiştir. İsrail'le Türkiye arasındaki çok yönlü "stratejik ortaklık" söylemi, o dönemdeki politik atmosfer göz önüne alındığında oldukça önemlidir.

Avrupa'da ekonomi, hukuk ve işbirliği çerçevesinde bütünleşme gözükürken, Orta Doğu'da güvenlik ve siyasal kaygılar bölge ülkelerinin dış politikalarını belirlemektedir. Türkiye ise, her iki yaklaşıma karşı dış politika gündemi oluşturma niyetindedir. Bu sebeple Türkiye'nin "sınır ülke" niteliği ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin sınır ülke özelliğine binaen, "köprü" olduğu konusu kimliksiz bir coğrafyada farklı kimlikler arasındaki iletişim sağlayan bir ülke olarak onu pasif kılmaktadır. Bunun yanı sıra köprü niteliği, başkalarının amaçlarına yardımcı veya hizmet eden bir ülke imajı da doğurmaktadır.²⁵⁷

Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu'na göre milli güvenlik, "devletin anayasal düzeninin, milli varlığının ve bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunması" biçiminde tanımlanmaktadır.²⁵⁸ Türkiye'nin güvenlik kültürü, Osmanlı'dan ders alınarak ulus-devlet ve askeri tehdit odaklı reflekslerle tanımlanabilir. Soğuk Savaş sonrası güvenlik kültürü ise, toplumsal yapı ile ülkenin siyasi ve ekonomik gücüyle orantılı bir biçimde pro aktif politikalarla tanımlanır. 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'nin kaygıları siyasi ve ekonomik çıkarlar

²⁵⁶ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla ilişkiler", Baskın Oran (der.), **a.g.e.**, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2001, s. 563.

²⁵⁷ Haluk Özdemir, a.g.m., Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil (der.), **a.g.e.**, Barış Platin Yayınları, 2012, ss. 70-95.

²⁵⁸ Esra Pakin Albayrakoğlu, "Güvenlik Kültürü ve Dış Politika: Türkiye'nin Güvenlik Kültüründeki Dönüşüm ve Türk Dış Politikasına Yansıması", Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil (der.), **a.g.e.**, Barış Platin Yayınları, 2012, s. 116.

üzerinden kurgulanmıştır.²⁵⁹ Güvenlik kültürü statik olmayıp, iç ve dış dinamiklerden etkilenebilmekte ve değişime uğrayabilmektedir.

2. Karşılaştırma: DSP Koalisyonu ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası

2.1. DSP- MHP-ANAP Koalisyonu Dönemi Türk Dış Politikası

1999 Genel Seçimleri'nden birinci parti olarak çıkan DSP, ANAP ve MHP ile koalisyon kurarak göreve başlamıştır. PKK terör örgütü ele başı Abdullah Öcalan'ın seçimlerin hemen öncesinde yakalanması, Türkiye'deki iç politik dengeleri oldukça etkilerken, siyasi iradenin baskı altında olduğu bir süreç ön plana çıkmıştır. Koalisyon'un olması karar alma aşamalarını olumsuz biçimde şekillendirmiştir.

DSP Koalisyon hükümeti dış politikasında ise, 17 Ağustos 1999 depreminin ardından insani refleksler gereği Yunanistan'ın Türkiye'ye yardımda bulunması sonucu düzeltilen ilişkiler, 1990'lı yıllarda Yunanistan'la Türkiye'nin adeta savaşın eşiğine geldikleri düşünüldüğünde büyük öneme haizdir. Tabii devam eden süreçte, Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in kişisel anlamdaki "komşularla iyi ilişkiler kurma" vizyonu Türk dış politikasında etkinlik kazanmıştır. Ayrıca, PKK terör örgütünün faaliyetlerine destek olması bakımından Suriye'yle yaşanan kriz, öncesinde Adana Protokolü imzalanıp Suriye'nin PKK terör örgütü kamplarını kendi ülkesinde barındırmayacağına yönelik sözü ve PKK terör örgütü ele başı Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla Suriye'yle ilişkiler de olumlu bir havaya bürünmüştür.

İsmail Cem'in "komşularla iyi ilişkiler kurma" amacına matuf olarak Türkiye'nin bölgeyle ilgili ekonomik ilişkilerinin etkilendiği görülmektedir. Örneğin, 1999'a kadar Türkiye ve Rusya arasındaki ithalat 2.374.000 ve ihracat 589.000 dolarken, 2004'e gelindiğinde, ithalat 9.033.000 ve ihracat 1.859.000 dolara yükselmiştir. Bu durumda İsmail Cem'in 1999-2002 yılları arasında komşularla geliştirmeye çalıştığı ilişkiler ön plana çıkmaktadır.²⁶⁰

Orta Doğu ve Orta Asya bölgesini referans alarak İsmail Cem'in Türkiye'nin ortak tarih ve kaderi paylaştığımız 26 ülke olduğu ve bu ülkelerle ilişkilerimizin çok daha iyi noktalara gelmesi gerektiği görüşü, çok boyutlu diplomasi geliştirmek

²⁵⁹ Esra Pakin Albayrakoglu, a.g.m., Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efeçil (der.), **a.g.e.**, Barış Platin Yayınları, 2012, s. 111.

²⁶⁰ Melis Tuncay, AKP Döneminde Türk Dış Politikası: Süreklilikler ve Değişimler, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan 2011, s. 91.

niyetinde olunduğunun da izlerini taşımaktadır.²⁶¹ Buna ek olarak, AB ve İslam Konferansı Örgütü'nün yakınlaşarak ilişkilerini geliştirmeleri gerektiği fikrini de ilk olarak İsmail Cem ortaya koymuştur. Yine Türkiye'nin Ortadoğu'da daha aktif olması ve Afrika'yı da ihmal etmemesi, Latin Amerika'ya açılım ve Rusya ile stratejik anlamda yakınlaşmanın sağlanmasının elzem olduğu, İsmail Cem'in çok boyutlu diplomasi anlayışının önemli göstergeleridir.²⁶²

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in ilk açıklaması; gelişmeleri "teyakkuz halinde izleyeceğiz."²⁶³ olmuştur. ABD'nin savaşa gireceği yönündeki açıklaması karşındaysa Bülent Ecevit, "Dostumuz ve müttefikimiz ABD yönetiminin ve halkının acısını yürekten paylaşıyoruz. Her konuda ve bu mücadelesinde, ABD'nin yanında olacağız. Eğer gereksinimi varsa, sivil savunma örgütümüzden bir birimi de göndermeye hazırız." İncirlik Üssü'nün kullanılıp kullanılamayacağına dönük soruya, Ecevit; "İncirlik Üssü ile bu olayın arasında bir bağlantı olduğunu görmüyorum" diye yanıt vermiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ise, bu durumu Türkiye'nin PKK terör örgütüyle mücadele konusunda batıdan istediği desteği göremediği sitemini yaparak şöyle demiştir; "Umarım Batılı ülkelerin de terörizme karşı bakış açıları dünden itibaren değişmiştir."²⁶⁴

15 Eylül 2001'de basına yansıyan açıklamalarda dönemin Başbakan Bülent Ecevit; NATO'nun 5. Maddesinin işletileceğine binaen üslerin kullanımı da dahil olmak üzere ABD'ye tam destek sözü vermiştir. CNN'e yaptığı açıklamada Ecevit; "komşumuz bile olsa tavrımız aynı olacaktır" demiştir.²⁶⁵ Hükümetin ABD'ye bu denli destek sağlamasının sebebi; PKK terör örgütüyle mücadelesinde destek bağlamındaki beklentisinde haklı olduğunu uluslararası kamuoyuna göstererek terörizmin karşısında yer aldığını vurgulamaktır. Ancak, Türk dışişlerinden yapılan açıklamada öne sürdüğü bu saldırıların "İslami terör" olarak görülmemesi gerektiği, çünkü terörün dini olamayacağı yaklaşımı, dolayısıyla Batı'da terörün İslam'la

²⁶¹ Heinz Kramer, *AKP's New Foreign Policy*, SWP Berlin, June 2010, p. 5.

²⁶² Ahmet Bilici, *AKP'nin Dış Politikasında İsmail Cem İzleri*, 2007, www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=494303 - 73k 31.01.2007.

²⁶³ *Sabah*, "Teyakkuz Halinde İzleyeceğiz", 12 Eylül 2001,

²⁶⁴ *Sabah*, "Dostumuzun Yanındayız", 13 Eylül 2001.

²⁶⁵ *Sabah*, "Komşumuz Bile Olsa Gereken Neyse Yaparız", 15 Eylül 2001.

bağdaştırılmasıyla Türkiye açısından süreç sıkışacaktır. Özellikle bu hususta İsmail Cem'in çabaları İslam ve terörü ayırtmak gerektiği üzerinedir.²⁶⁶

Dönemin ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın "Türkiye bölgesel ve uluslararası siyasetteki konumuna uygun olmayan sürekli bir güvensizlik sendromu veya ulusal güvenlik sendromu ile yaşamaktadır."²⁶⁷ düşüncesinden hareketle 11 Eylül saldırıları değerlendirilebilir. Türkiye'nin güvenlikleştirme algısı, dışsal gelişmelerin büyük oranda etkisi altındadır. Tehdit analizi yapılmadan doğruluk değeri tartışılır söylemlerden etkilenebilen bir Türk dış politikası "esneklik" sergilemektedir. Nitekim saldırılardan 1 gün sonra üslerin kullanımını gerektiren bir şeyin olmadığına inanan dönemin Başbakan Ecevit, bu açıklamasından 1 gün sonrası üslerin kullanımı da dahil olmak üzere ne gerekiyorsa yapılacağı ve ABD'nin yanında yer alınacağını belirtmesi bu "esnekliğin" göstergesidir.

Türkiye ölçeğinde 11 Eylül sonrasında paradigma değişiklikleri de görülmüştür. İslam ve terör kavramlarının yan yana getirilmeleri ve 11 Eylül saldırılarından İslam dininin sorumlu olarak gösterilmesi medeniyetler ölçeğinde Doğu ve Batı ayrımını da körüklemiştir. Örneğin, Türkiye'deki dini gruplar AB'nin demokratikleşme ve insan hakları konusunda Türkiye'ye baskı yaparken bir süre AB karşıtı bir duruş sergilemişlerdir. Nitekim devam eden süreçte paradigma tartışmaları altında, AB yanlısı AK Parti aynı zeminden doğmuştur. Bu durum Türkiye'deki kırılmalarda uluslararası gelişmelerin ne denli etkili olduğunun çok açık bir göstergesidir.²⁶⁸

Türkiye'nin çok tanımlı kimliği, güvenlikleştirilmiş Türk toplumu ve yaygın güvensizlik anlayışlarına da yansımıştır. Türkiye siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda belirli bir kategoriye yerleştirilmesi zor bir ülkedir. Türkiye'nin laik bir ülke olması ve dini eğilim ise diğer İslam ülkelerinden farklı bir çizgiye sahip oluşundandır. Türkiye bölgedeki gelişmelerden çok fazla etkilenmekte hem de bölgesel dinamikler üzerinde etkiye sahiptir.²⁶⁹ Arap-İsrail Sorunu, Lübnan iç çekişmeleri, İran Devrimi veya İran'ın durumu, Körfez Savaşı, Afganistan

²⁶⁶ *Sabah*, "İslam ve Terör", 16 Eylül 2001.

²⁶⁷ *Milliyet*, "Yılmaz Bunu Hep Yapıyor", 7 Ağustos 2001.

²⁶⁸ Gökhan Bacık, Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 10, (Yaz 2006), s. 77.

²⁶⁹ Mustafa Aydın vd. *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012, ss. 492-3.

Müdahalesi, Irak Müdahalesi gibi bölge istikrarını etkileyen herhangi bir gelişme Türkiye için güvenlik sorunları doğuracaktır.

Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, Türkiye'nin daha etkin olabileceği bölgesel bazlı dış politikanın önemini vurgulamıştır. Bunun anlamı Türkiye'nin yakın coğrafyasındaki gelişmelerde aktif rol alabilmesidir.²⁷⁰ 11 Eylül saldırılarının Türkiye'nin özellikle Ortadoğu'yla olan ilişkileri çok daha önem kazanmıştır. Zira bu bölgede aşırı hareketlerin terörü kullanarak etkinlik kurma istekleri, bölge yönetimleri açısından demokratik altyapının kurulmasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda da, Türkiye bölgedeki diğer ülkeler açısından bir rol model olabilirdi. Nitekim, Türkiye'nin Ecevit'in liderliğindeki hükümette arabulucu rolü artmaya başlarken, bu durum AK Parti döneminde tam anlamıyla oluşmuştur.²⁷¹ Hatta çok boyutlu diplomasinin örneği olarak görülebilecek bir eylem de dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'den gelmiştir. Sezer'in ABD tarafından şer ekseni ülkeleri içerisinde gösterilen İran'a ziyarette bulunması, bölgede oluşturulmaya çalışılan güvenikleştirme niyetinin dışarısında kalma politikasının benimsenmesindendir.²⁷²

Konuya ekonomik tabanlı bir örnek vermek gerekirse de, dönemin Dış Ticaret Müsteşarı olan Kürşat Tüzmen'in Irak'a yaptığı ziyaret sayısı gösterilebilir. Tüzmen Şubat 2000-2003 arasında 8 kez Irak ziyareti gerçekleştirmiştir.²⁷³ Bir diğer örnek ise, Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in çatışmalar sürerken 2000-2002 yılları arasında Filistin ve İsrail'e en az beş kez ziyarette bulunmasıdır. Ayrıca bu süreçte FKÖ lideri Yaser Arafat'ın Türkiye'yi ziyaret ederek destek talebinde bulunması ve Ecevit ile Arafat arasındaki telefon ve mektup trafiği Türkiye'nin krizin aşılması noktasında büyük bir çaba içerisinde olduğunun göstergeleridir. İkinci intifada süresince çatışmaların çok daha fazla şiddetlenmesi karşısında, Ecevit'in İsrail'in soykırım yaptığını söyleyebilmiştir.²⁷⁴

Daha sonra DSP koalisyon dönemi referans verilerek, AK Parti'nin her şeyi ilk defa yapmış gibi göstermesi eleştirilere konu edilerek, öncelikle Ecevit'in Türkiye'nin "merkez ülke" olması gerektiğini söylediği vurgulanmaktadır. Ayrıca İsmail Cem'in de

²⁷⁰ Mehmet Seyfettin Erol, 11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve "Dört Tarz-ı Siyaset", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, s. 35.

²⁷¹ Sami Kohen, *Kolaylaştırıcı Rolü Zorlaşıyor*, Milliyet, 16 Şubat 2001.

²⁷² Melis Tuncay, *a.g.e.*, s.108.

²⁷³ *Hürriyet*, 16.03.2001.

²⁷⁴ Nuri Yeşilyurt, "Ortadoğu'yla İlişkiler", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3, İletişim Yayınları, 2013, ss. 403-4.

bu yönde görüş beyan ettiğini ileri sürülerek, ancak o dönem Türkiye'nin iç ve dış gelişmeler bağlamında içerisinde bulunduğu durum nedeniyle ve zamana ihtiyaç olduğundan bunda başarılı olunamadığı ortaya konulmaktadır.²⁷⁵

2.2. AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası

Adalet ve Kalkınma Partisi 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri'nden %34'lük oy oranıyla birinci parti olarak çıkarak iktidar olmuştur. Kendisini “muhafazakar – demokrat” olarak tanımlamıştır. İçerisinde liberal kanadında olduğu AK Parti, insani hak ve hürriyetler temelinde politikalar geliştirmeye çalışmış ve ülke içerisindeki farklı kesimler arasında diyalog kanallarını kurmayı amaçlayarak cepheleşmenin önüne geçme temayülündedir.

AK Parti dış politika programında Türkiye'nin jeopolitik konumunun ürettiği potansiyellere vurgu yapılarak, jeopolitiğin akıllıca kullanılması gerektiğinin altı çizilmektedir. Ayrıca Türkiye'nin uluslararası sistemdeki güç merkezleri ile olan ilişkileri de çok eksenli olması gerektiği belirtilmektedir. Dış politikada karar verme ve kararları uygulama süreci salt bürokrasinin etkisi altında olmamalı, toplumun diğer kesimleri de bu süreçteki etkisini arttırmalıdır. AK Parti dış politika anlayışında krizlerin çözümünde aktif rol oynama isteği yer almaktadır. Türkiye'nin NATO'yla tarihsel süreç içerisinde geliştirilen ilişkilerinin önemi tekrar vurgulanırken, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin de önemi yadsınmamaktadır. AK Parti yönetimi açısından ABD ve Rusya'yla olan işbirliği devam ettirilmeli ve artırılmalıdır. Ortadoğu özelinde ise, AK Parti bölgede din ve ırk ayrımı yapmaksızın dökülen kanın karşısındadır ve bölgedeki barış sürecine daha fazla önem verilmesini savunmaktadır.²⁷⁶

AKP dönemi Türk dış politikasının genel çerçevesini büyük ölçüde Ahmet Davutoğlu'nun “Stratejik Derinlik” kitabında belirtilen politikalar şekillendirmektedir. Kitapta Türkiye bölgesel bir güç olarak gösterilmiş, Atatürk'ün “Yurtta sulh cihanda sulh” anlayışıyla benzer biçimde “komşularla sıfır sorun” politikası geliştirilmiştir.²⁷⁷ Komşularla sıfır sorun politikası gereği, Türkiye sorunlar minimize ederken, işbirliğini maksimize etmelidir fikri ön plandadır.

²⁷⁵ Türkiye ve Ortadoğu: Yüksek Hedefler ve Kısıtlayıcı Unsurlar, 7 Nisan 2010, International Crisis Group.

²⁷⁶ www.akparti.org.tr

²⁷⁷ Volker Perthes, Turkey's Role in the Middle East, *Insight Turkey*, Vol. 12, No 4, 2010, p. 2.

Ahmet Davutoğlu'nun demokrasi ve güvenlik arasında bir denge kurulmasına dönük söylemiyle, farklı ülkelerle geliştirilen ilişkiler birbirlerine alternatif teşkil ederler ve birbirlerini tamamlarlar. Bu stratejiyi dengeli bir şekilde uygulayabilmek adına Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik etki alanları yakın kara havzası (Balkanlar-Ortadoğu, Hazar), yakın deniz havzası (Karadeniz, Adriyatik, Doğu Akdeniz, Kızıldeniz, Körfez, Hazar Denizi) ve yakın kıta havzası (Avrupa, Kuzey Afrika, Güney Asya, Orta ve Doğu Asya) olarak üçe ayrılmaktadır.²⁷⁸

Ahmet Davutoğlu'na göre; Türkiye "düzen kurucu ülke"dir.²⁷⁹ Ayrıca Türkiye'nin hem çatışan taraflarca hem de uluslararası kamuoyunca Ortadoğu'da kolaylaştırıcı bir rolü olduğu yönünde algı vardır.²⁸⁰ Bu politikalarla birlikte, Türkiye salt Ortadoğu'yu keşfetmek amacıyla değil, Ortadoğu'nun da Türkiye'yi yeniden keşfettiği yönünde düşünceler yaygınlaşmaktadır.²⁸¹

Pro aktif diplomasi ve çok boyutlu dış politikanın başarısı; çevreye, kapasiteye ve stratejiye göre değişmektedir. Türkiye'nin model bir ülke olarak telakki edilmesi kapasitenin geliştirilmesinde oldukça etkilidir.²⁸² Ancak Türkiye'nin herhangi bir kriz durumunda bir tarafı seçmeye zorlanması Türkiye'nin çok boyutlu dış politika anlayışıyla uyumlayacaktır ve bu Türkiye açısından güvenlikleştirme yaratacaktır.

21. yüzyıl dış politikasında sadece coğrafya belirleyici değildir. Küreselleşmenin de etkisiyle daha kolay biçimde mobil olabilen toplumlarla birlikte, kültürlerin ve kimliklerin de ön plana çıkması bu soyut etkenlerin de hesaba katılması gerektiğini göstermektedir. Böylelikle, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay Türk dış politikasını etkilemekte ve gelişmelere yönelik tavır olarak müdahil olmasını sağlamaktadır.²⁸³

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e göre; Türkiye barışçıl bir uluslararası sistem için inşacı (*constructive*) role sahiptir.²⁸⁴ Türkiye'nin inşacı rolünün başarılı

²⁷⁸ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, 2009, s. 118.

²⁷⁹ William Hale, Turkey and the Middle East in the New Era, *Insight Turkey*, Vol. 11, No 3, 2009, p. 150.

²⁸⁰ *Turkey Seeks to Boost East West Role*, Kuwait Times.

²⁸¹ *A Tale of Two Cultures*, Al-Ahram Weekly, 10-16 January 2008.

²⁸² Fuat Keyman, *Turkish Foreign Policy in the Era of Global Turmoil*, SETA Policy Brief, No.39, December 2009, pp. 9-12.

²⁸³ Speaker: Recep Tayyip Erdoğan, *Turkish Foreign Policy For the 21st Century*, Council On Foreign Relations, 26 January 2004.

²⁸⁴ A Conversation with Abdullah Gül, Council On Foreign Relations, 24 September 2010.

olabilmesinde AB üyeliğinin payı büyüktür.²⁸⁵ Çünkü batıyla siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkilerini düzene sokabilmiş olan bir Müslüman ülke olarak Türkiye, “rol model” olarak kabul edilebilir.²⁸⁶ Serbest seçimlerle iktidara gelebilen muhafazakar – demokrat referanslara sahip bir partiyle Türkiye’nin demokratik bir ülke olabilirliğini koruması, ekonomik başarı ve Türkiye İslam dünyasının batıdaki önemli temsilcilerindendir.²⁸⁷ Ancak Ortadoğu’da El Kaide, PKK, Hizbullah ve Hamas gibi örgütler etnik-dini-mezhep çatışmalarını körüklemektedirler.

AK Parti karar alıcıları dış politika konusunda; normları teorilerin merkezine yerleştirerek ve sistemin aktörleriyle normlar arasında karşılıklı inşa sürecine giderek kurgulamaktadırlar. Bunun en açık göstergesi Filistin–İsrail Sorunu’na karşı AK Parti döneminde izlenen politikadır.²⁸⁸ Diğer yandan Türkiye bölgede arabulucu rolü oynayacaksa, bölgedeki tüm devletlerle ilişkisini geliştirmek zorundadır. İsrail’le bozulan ilişkiler kapsamında düşünüldüğünde İran’la ilişkilerde gelişme görülmüştür. Türkiye’nin arabulucu olarak bir denge kurmak yönünde amacı vardır. Dışişleri Bakanlığı nezdinde, beklentileri arttırmamak açısından Türkiye’nin yaptığının arabuluculuk olmaktan ziyade kolaylaştırıcılık olduğu yönünde görüş hakimdir.²⁸⁹ Türkiye bölgede arabuluculuktan ziyade “aracı” rolünde görülmektedir. AK Parti dış politika anlayışı içerisinde coğrafi konum tehdit olarak değil, aksine diğer devletler üzerinde güç unsuru olarak kabul edilerek güvenlik dışılaştırılmıştır.²⁹⁰

Dış politikadaki başarı iç istikrara bağlı olduğu gerçeğinden hareketle AK Parti yönetimi, ülke içerisinde ilk olarak ekonomik, bilimsel ve teknik gelişmelere önem verdikten sonra demokrasinin genişlemesi için çaba göstermiştir.²⁹¹ Türkiye’nin yoğun diplomatik çabalarına bakılacak olursa; 2009 yılı içerisinde Cumhurbaşkanı

²⁸⁵ İleri Okuma için Bknz; Ziya Öniş, Turkey and the Middle East After September 11: The Importance of EU Dimension, *Turkish Policy Quarterly*, 2003.

²⁸⁶ Meliha Benli Altunışık, The Possibilities and Limits of Turkey’s Soft Power in the Middle East, *Insight Turkey*, Vol.10, No. 2, 2008, p. 48.

²⁸⁷ Nuri Yeşilyurt ve Atay Akdevelioğlu, Turkey’s Middle East Policy Under The JDP Rule, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 40, 2009, p. 68.

²⁸⁸ Levent Ünal, Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Filistin Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, Kadirhas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 79.

²⁸⁹ Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints, No. 203, International Crisis Group, 7 April 2010, p.15.

²⁹⁰ Esra Pakin Albayrakoglu, a.g.m., s.115, Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil (der.), *a.g.e.*, Barış Platin Yayınları, 2012.

²⁹¹ Mounir Shafiq, Turkey’s Justice and Development Party Through Arab Eyes, *Insight Turkey*, Vol.11, No 1, 2009, p. 36.

Abdullah Gül 29 ülkeyi ziyaret etmiştir. Başbakan Erdoğan 23 ziyaret gerçekleştirirken, 2009'un Mayıs ayına kadar Dışişleri Bakanı olan Ali Babacan ve Mayıs 2009'da göreve başlayan Ahmet Davutoğlu bir yıl içerisinde 93 resmi ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Dışişleri Bakanlığı'nca yapılan 93 ziyaretin 47'si Avrupa'ya, 15'i Asya'ya, 23'ü Orta Doğu'ya ve 9'u ABD'yedir. Bu süreçte Türkiye Orta Doğu'da neden ekonomik forumlardan çok güvenlik konularıyla ilgili olarak devrede tutulduğunu anlamaya başlamıştır.²⁹²

Türkiye'nin yumuşak güç araçlarını kullanması Orta Doğu'daki etkinliğinin gelişimini sağlamıştır. Bunun ekonomik anlamdaki göstergesiye söz konusu dönemde, Türkiye'nin toplam ihracatı 1996-2009 yılları arasında 4 kat artarken, 57 İKÖ üyelerine yaptığı ihracat 7'ye katlanmış, 2009'da toplam ihracatının %28'ine tekabül ederken 2012'de Türkiye'nin toplam ihracatı içerisinde İKÖ'nün payı %31,3'e gelmiş olmasıdır.²⁹³ Nitekim o dönem AK Parti üyesi olan Abdullah Gül'ün Türkiye'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında Körfez sermayesinin merkezi olacağı söylemi haklı çıkmıştır.²⁹⁴ Özellikle ticaret, iki ülke arasındaki güvenlik sorunlarının güvenlik dışına çıkarılması için oldukça önemlidir.

Türk Dış Politikası'nın 2007'den sonra odak noktasının Orta Doğu'ya kaymasının temel sebebi AK Parti'nin ideolojik duruşundan çok pragmatik nedenlerledir. Henri Barkey'in sınıflandırmasına göre, Türk Dış Politikası, 2002-2007 yılları arasında arabulucu (*conciliator*), 2007-2011 yılları arasında dengeleyici (*balancer*), 2011'den bu yana ise bölgesel hegemon görüntüsü taşımaktadır.²⁹⁵

Genel itibarıyla Araplar, "yeni Osmanlı" söyleminden rahatsız olmaktadır. Örneğin, "Bosna'dan Abhazya'ya, Çeçenistan'dan Suriye ve Irak'a kadar birçok halkın, Türkiye'den çok büyük beklentileri var." ve "Türkiye'nin coğrafyası ve tarihi Türkiye'ye özel sorumluluklar yüklemiştir." düşünceleri "yeni Osmanlı" söylemleri olarak algılanmaktadır.²⁹⁶ Ömer Taşpınar'a göre "Yeni Osmanlılık" söyleminden

²⁹² Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 423.

²⁹³ Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints, No. 203, International Crisis Group, 7 April 2010, p. 10; <http://turkey.setimes.com/tr/articles/ses/articles/features/departments/economy/2012/05/25/feature-01>

²⁹⁴ Abdullah Gül, www.ntvmsnbc.com/news/247622.asp

²⁹⁵ Henri J. Barkey, *The Evolution of Turkish Foreign Policy in the Middle East*, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı.

²⁹⁶ Ahmet Davutoğlu, Saraybosna, Anadolu Ajansı, 17 Ekim 2009; Ahmet Davutoğlu, CNN Türk, 25 Kasım 2009; Neo Osmanlılık konusunda ileri okuma için; Ömer Taşpınar, *The Three Strategic Visions of Turkey*, Brookings, 8 March 2011.

kasıt; sadece İslam dünyasıyla bağın kurulması değil, Batı'nın da bu bağlara katılarak, Ortadoğu'nun dünyayla olan entegrasyonunu sağlamaktır.²⁹⁷

Sonuç olarak Türkiye'nin yeni dış politikasının üç metodolojik, beş operasyonel ilkesi ve beş amacı mevcuttur. Metodolojik olarak; vizyon sahibi dış politika, tutarlı ve sistematik bir çerçeve ve Türk Yumuşak gücünün bölgede genişlemesini sağlayacak söylem. Operasyonel ilkeler olarak ise; güvenlik ile demokrasi dengesi, komşularla sıfır sorun politikası, proaktif ve önalıcı diplomasi, çok yönlü dış politika ve ritmik diplomasi. Ulaşılmaması gereken hedefler ise şunlardır; 2023'te AB üyeliği, güvenlik ve ekonomik işbirliği kurarak bölgesel entegrasyon sağlamak, bölgesel çatışmalarda etkin rol oynamak, uluslararası örgütlerde etkin bir şekilde çaba göstermektir.²⁹⁸

3. Afganistan Müdahalesi ve Türkiye

11 Eylül 2001 saldırılarının sorumlusu olarak görülen El Kaide'ye ve ülkede aşırı eğilimlerin destekçisi olarak addedilen Taliban örgütlerine karşı ABD liderliğindeki Batı koalisyonu 7 Ekim 2001'de Afganistan'a kalıcı özgürlük operasyonunu başlatmıştır. ABD açısından Afganistan'a müdahale etmede tek geçerli dayanak 11 Eylül'ün yarattığı güvenlik tehdidine meşru müdafaa ile karşılık vermektir. BM Anlaşması 2/4. Maddesine göre, "teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide ya da kuvvet kullanmasına başvurmaktan kaçınırlar."²⁹⁹ Ayrıca meşru müdafaa hakkına başvurabilmek için ani, karşı konulmaz bir durum gerekmektedir. Ancak BM Anlaşması'nın 2. Maddesi'nin 7. paragrafı gereği BM Güvenlik Konseyi barış ve güvenlikten sorumludur ve güvenlik tehlikede olduğunda karar verme yetkisine sahiptir.³⁰⁰

²⁹⁷ Ömer Taşpınar, Turkey's Strategic Vision and Syria, *The Washington Quarterly*, Summer 2012, p. 130.

²⁹⁸ Baskın Oran, Dönemin Bilançosu, Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3, İletişim Yayınları, 2013, s. 140.

²⁹⁹ Ülkü Halatçı, 11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No 7, 2006, s. 91.

³⁰⁰ Murat Büyükbaş, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 77.

ABD 11 Eylül saldırılarıyla BM Antlaşması'nın 51. Maddesini etkilemiş, meşru müdafaa hakkını devlet dışındaki aktörlere de uygulanabileceği bir hak olarak görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte ABD ortak güvenlik sistemi kapsamında eylemde bulunmuştur. Meşru müdafaa hakkı devletlere yönelik saldırıları bertaraf etmeyi amaçlarken, ortak güvenlik sistemi daha geniş çaplı bir savaşın çıkmasını engellemek üzerine kuruludur. Herhangi bir müdahaleden önce barışçıl yollar denenmelidir. Taliban ABD ile görüşmelere açık olduğunu belirterek uzlaşma yolunda adım atmışken, ABD hiçbir şekilde pazarlık kabul etmeyeceğini beyan ederek müdahale konusundaki kararlı tavrını göstermiştir.³⁰¹

Kitle imha silahlarına sahip olanlar veya terörizme yataklık eden devletlere karşı tehditler tam oluşmaksızın operasyon düzenleme hakkının varlığı ve ABD Başkanı George W. Bush'un ön vuruş doktrini içerisinde önleyici savaş ya da müdahale bu amaçla değerlendirilebilir. Önleyici savaş stratejisi, Amerika'nın kuruluş mücadelesinde büyük stratejist olarak görülen John Quincy Adams'ın Florida'yı İspanyolların elinden almasında etkili olmuştur. Ayrıca Adams'a göre, güvenliğe yönelik araçlar bağlamında genişlemek güvenlik için oldukça önemlidir.³⁰²

Aralık 2001 sonuna kadar ABD ve İngiliz kuvvetleri ile NATO, Afganistan'ın genelinde kontrolü sağlamıştır. Taliban yönetimi devrilmiş ve Hamid Karzai başkanlığında oluşturulan hükümet göreve başlamıştır. Aslında 1979 İran devrimi sonrasında Sovyetlerin Afganistan işgali ABD'nin dikkatlerinin Afganistan'a kaymasına sebep olmuştur. Stratejik önemine binaen Afganistan'daki mücahit hareketini destekleyerek komünizme karşı bir tampon oluşturma amacıyla Taliban yönetimi desteklenmiştir. Hatta bu dönem Hizbi İslami Gulbiddin ABD yardımlarına bağlı biçimde Sovyetlerle mücadele etmişlerdir.³⁰³

Afganistan'ın etnik dağılımında Peştunlar, nüfusun büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Afganistan'ı önemli kılan petrol ve doğalgaz konusunda Hazar Havzası'nda geçiş hattının üzerinde yer alması ve Rusya, Hindistan ve Pakistan gibi nükleer güçlere coğrafi yakınlığıdır. Afganistan'ın, İslami, Hindu ve Çin kültürlerinin içerisinde yer alması bu durumda da etkilidir. Afganistan, beş nükleer gücün (Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan ve Kazakistan) merkezindedir.

³⁰¹ Ülkü Halatçı, *a.g.m.*, ss. 81-95.

³⁰² Noam Chomsky, "Amerikan Dış Politika Geleneği ve Modern Zamanlar", Abdurrahman Babacan (ed.), *11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011*, Pınar Yayınları, 1. Baskı, Eylül 2011, s. 15.

³⁰³ Casey L. Addis and Christopher M. Blanchard, *Hezbollah: Background and Issues For Congress*, Congressional Research Service, p. 26.

ABD'nin 1990'ların sonuna kadar Sovyet etkisine karşı Taliban'ı desteklemesinin sebebi enerji rezervlerinin dağıtımı açısından en kilit ülkenin Afganistan olmasıdır. 1990'ların başında Ulusal Güvenlik Konseyi Enerji ve Ticaret Bürosu'ndan destek alınarak Türkmen doğalgazını Afganistan, Pakistan ve Hindistan güzergahı ile önce Basra Körfezi'ne ardından dış pazarlara taşıyacak hat konusunda ısrarcı olunmuş ve Unocal şirketinin üstlendiği bir konsorsiyum oluşturulmuştur. 1997'de ise, Amaco şirketinin danışmanı Zbigniew Brzezinski, Unocal'ın danışmanı Kissinger ve Halliburton'un danışmanı Dick Cheney'in çabalarıyla Orta Asya Doğalgaz Boru hattı olarak tanımlanan Türkmenistan-Afganistan-Pakistan doğalgaz hattı projesi hayata geçirilmiştir. 1998'de anlaşmazlıklar sonucunda konsorsiyum bozulmuş ve tüm faaliyetler durmuştur. Afganistan'a NATO müdahalesi sonrasında anlaşma yeniden imzalanarak hat aktif edilmiştir.³⁰⁴ Buradan çıkan sonuç; ABD'nin Taliban'ı kendi stratejik amaçları için koz olarak kullanarak, Taliban'ın politikalarına eleştiriler geliştirmiş olmasıdır.³⁰⁵ Dolayısıyla bu konuda bilinçli bir güvenlikleştirme yapılmaktadır.

Demografik, sosyal ve etnik anlamda uygun olarak çizilemeyen Afganistan ve Pakistan sınırı (Durand Hattı) Afganistan'ın güvenliği hususunda büyük bir problem teşkil etmektedir. Durand Hattı'nın Peştunları ikiye bölünmesi bölgenin denetimini zayıflatmaktadır.³⁰⁶ Pakistan içerisinde yaşayan büyük orandaki Peştun nüfusu Pakistan açısından iç istikrarsızlık yaratmaktadır. Bu sebeple, Pakistan Afganistan yönetimiyle arasını iyi tutma amacıyla hareket etmektedir.

Dünya Bankası verilerine göre, Afganistan ekonomik sektöründeki en büyük pay, afyon ekimindedir. Afganistan'da nüfusun % 6,4'ünü oluşturan 1.6 milyon insan (245.000 aile) afyon üretimi yapmaktadır. Her yıl 375 ton saf eroin Afganistan'dan Pakistan'a 150 ton İran'a 112.5 ton Orta Asya'ya 93.75 ton taşınmaktadır. Bu piyasada dönen eroinin toplam değeri 65 milyar dolardır. Özellikle 1979 Sovyet işgalinden bu yana geçen süre içerisinde uyuşturucu ticareti Afganistan ekonomisinde temel taşıyıcı konuma gelmiştir. Bu süreçte Afganistan'da savaş ekonomisinin de büyük oranda olumsuz etkisi olmuş ve silah ticareti yaygınlaşmıştır.³⁰⁷ Ülkenin demokratikleşme, uyuşturucu ticaretiyle mücadele ve

³⁰⁴ Hilal Önal, **a.g.m.**, s. 57.

³⁰⁵ Murat Büyükbaş, **a.g.e.**, s. 66.

³⁰⁶ R. Kutay Karaca, A Historical Glance at the Problems of Afghanistan and Future Foresights, **Akademik Bakış**, Vol. 4, No. 8, Summer 2011, p. 42.

³⁰⁷ R. Kutay Karaca, **a.g.e.**, ss. 44-5.

ekonomik anlamda gelişmesi Taliban'ı sıkıştıracaktır. NATO'nun Lizbon Zirvesi'nde Afganistan'ın güvenliği ve istikrarı küresel güvenlikle ilişkilendirilmiş, Temmuz 2011'de başlayan çekilme sürecinin 2014'te son bulacağı vurgulanmıştır.³⁰⁸

Afganistan'ın geleceği konusunda üç farklı senaryodan bahsedilebilir; şimdiki durumun devamı, federal yapı ve bölünmüş Afganistan. Federal veya bölünmüş Afganistan senaryosunda Taliban ayrı bir cepheyi temsil edecektir. Şimdiki durumun devamı sürecinde de Taliban ya yönetimde yer alacaktır ya da yönetim karşıtı bir tutum ortaya koyacaktır.³⁰⁹ Federasyon hususunda temel faktörler; güvenlik, ekonomik çıkar ve siyasal birliktelik konuları üzerinedir.

ABD'nin Afganistan işgaliyle iki hedefi bulunmaktadır; İran'ı zor durumda bırakarak, Afganistan'da İran rejimine ters düşen bir rejim oluşturmak ve enerji kaynaklarına erişebilmek için Taliban rejiminin Afganistan'da istikrarı sağlamasına yardım sağlamaktır. Taliban'ın Afganistan'daki uyuşturucu ticaretinden gelir elde etme çabası ABD'nin de ilgisini çekmiş, Taliban'la olan ilişkilerini etkilemiştir. Türkiye açısından ise, Afganistan – İran – Türkiye hattı üzerindeki uyuşturucu ticaretinin engellenmesi Türkiye'nin uyuşturucu ile mücadelesinde önemlidir.

11 Eylül sonrasında ABD politikasında radikal değişikliğe giderek, bölgenin demokratikleşmesi yönünde, enerji kaynaklarının Rus kontrolüne girmemesi ve Amerikan şirketlerine bölgede destek verilmesi şeklinde formüle edilmiştir.³¹⁰ Nitekim Ladin ailesi gibi Suudi Arabistan'ın petrol zengini aileleri, Bush'un bu girişiminde taraftılar. Petrol konusunda Bush'un girişimleri ve en tepedeki 10 isimden 6'sının petrol işlerinden gelmesi veya bu kişilerle bağlantı halinde olması Bush ve El Kaide bağlantılarını doğrular niteliktedir.³¹¹ Enerji konusunda Türkiye'nin Afganistan üzerinden geliştirilmek istenen sürece doğrudan müdahil olamayışı Türkiye açısından güvenlik kaygısı meydana getirmemiştir.

Afganistan'a maddi yardım Afganistan'ın ekonomik sorunlarını çözemeyecektir. Afganistan halkının düşünceleri ve istekleri hesaba katılmalı ve yolsuzlukların önüne geçilmelidir.³¹² Afganistan'daki terör odaklarıyla mücadele

³⁰⁸ R. Kutay Karaca, **a.g.e.**, s. 55.

³⁰⁹ R. Kutay Karaca, **a.g.e.**, s. 56.

³¹⁰ Murat Büyükbaş, **a.g.e.**, ss. 70-3.

³¹¹ Damien Caveli, **The Us of Oil**, www.salon.com, 19 Kasım 2001.

³¹² R. Kutay Karaca, **a.g.m.**, s. 47.

konusunda Türkiye, ABD ile aynı düşünceleri paylaşmış, terörizme karşı uluslararası kampanyaya destek vermiştir.

Türkiye'nin ABD'nin öncülük ettiği terörizmle savaş konusundaki uluslararası çabalara NATO kapsamında yapmakta olduğu katkıları, ulusal çıkarları gözetken, terörizme karşı savaşta öteden beri savuna geldiği uluslararası işbirliğinin önemine ilişkin tutumuyla uyumlu, Afganistan'da istikrarı sağlayıp, Afgan halkının problemlerinin önüne geçebilmek için atılacak adımları destekleyecek bir yaklaşımla sürdürmesi kararlaştırılmıştır.³¹³ Ayrıca Türkiye'nin tutumu PKK terör örgütüyle olan kendi mücadelesini bu bağlamda dünya kamuoyuna haklı gösterebilmek amacını taşımaktaydı.

Afganistan müdahalesi sürecinde Türkiye'de Afganistan'a tezkere çıkması konusunda siyasi kanatla askeri kanat arasında görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. Siyasi kanat tezkere yanlısı görüş beyan ederken, askeri kanatsa kara hareketinin problemli olacağına altını çiziyordu. Bülent Ecevit kendi askerinin gerilla mücadelesi konusunda uzmanlaştığını belirterek, ABD'ye askeri eğitim dahil her konuda destek olunabileceğine değinmiştir.³¹⁴

İnşacı perspektif eksenindeki kimlik tanımlamalarıyla gelişen Afganistan'ın uluslararası sistem açısından tehdit oluşturduğu söylemi, terörist örgütlenmeler üzerinden tüm ülkeye mal edilmiştir. Böyle bir durum tehdidin genişleyip farklılaşmasına sebep olmaktadır. Sonuç olarak Türkiye Afganistan içerisindeki şiddete meyilli gruplar haricinde tüm kesimlerler kurulacak iş birliğine hem Afganistan'ın kendi geleceği hem de Türkiye ve Afganistan ilişkileri bağlamında önem göstermektedir.

Baskın Oran'a göre Afganistan müdahalesiyle öne çıkarılan Büyük Orta Doğu Projesi'nin amacı, ABD'nin koyacağı kurallar çerçevesinde Orta Doğu'yu Batı ekonomisine ve demokrasisine uygun hale getirmektir. Uygulama açısından ise, Türkiye'yi eksen veya model ülke olarak kullanmak yatmaktadır. Netice itibarıyla ABD açısından Ortadoğu'da tabandan gelen tepkinin denetimi mümkün değildi ve bölgede tepkileri denetlemek ve sistemle uyumlu hale getirmek için ise, "demokrasiyi götürmek" gerekmekteydi.³¹⁵

³¹³ *Sabah*, 9 Ekim 2001.

³¹⁴ *Sabah*, 11-13 Ekim 2001.

³¹⁵ Baskın Oran, a.g.m., Baskın Oran (der.), *a.g.e.*, Cilt 3, İletişim Yayınları, 2013, s. 31.

4. Irak Müdahalesi ve Türkiye

Irak Müdahalesi'ni gerekli kılan dönemin ABD Başkanı Bush'un Irak'ta kitle imha silahlarının olduğuna yönelik iddiası ve Irak lideri Saddam Hüseyin'in Usame Bin Ladin ile yakın ilişkilere sahip olduğu ve El Kaide'ye destek sağladığına yönelik ABD iddialarıdır. Bu iddialara karşılık 18 Kasım 2002'de BM silah denetçileri Irak'a geldiler ve Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olup olmadığı konusunda bir rapor hazırladılar; raporda Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmadığına altı çizilmiştir. Böylelikle Irak'ta kimyasal silahların varlığı argümanı asılsız kalmıştır. Zaten 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra devam eden yaptırımlarla gittikçe zayıflayan Irak'ın kimyasal silahlara sahip olması da mümkün değildir.

Ancak Irak'a 20 Mart 2003'te ABD ve İngiltere önderliğinde Koalisyon Kuvvetleri'nin harekatiyle Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu başlatılmıştır. 9 Nisan 2003'te ABD ve koalisyon güçleri Bağdat'a girdiler, Kerkük ve Musul'un kontrolünü de sağladılar. 22 Mayıs 2003'te Irak'ta yeni bir yönetim oluşturuldu ve 14 Aralık 2003'te ise Saddam Hüseyin yakalanmıştır. 2007'de yapılan araştırmalara göre 1 milyon sivil yurttaş hayatını kaybederken, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Nisan 2008 verilerine göre, 4.7 milyon Irak'lı yer değiştirmiştir. Bunların yarıya yakını komşu ülkelere sığınırken, işgalin maddi bedeli ise 3 trilyon doların üstüne çıkmıştır.³¹⁶

Liderlik özellikleri söylemler üzerinde çok büyük etki uyandırmaktadır. Bush yapmış olduğu 24 Haziran 2003'te Haaretz'de yayınlanan açıklamasında; "Tanrı bana El Kaide'yi vurmamı söyledi ve ben de onları vurdum. Sonrasında Saddam'ı da vurmamı emretti ve ben onu da vurdum. Ortadoğu'daki sorunları çözmekte kararlıyım." Bu açıklama ABD yönetiminin nasıl bir psikolojik etki altında olduğunun açık bir göstergesidir.³¹⁷ Ayrıca siyasal önemi itibarıyla bir Amerikan başkanın söylem bazında güvenlik kaygısı yaratabildiği görülmektedir.

Irak resmi verilerine göre %97'si Müslüman ve %3'ü Hristiyan olan Irak'ın %65'i Şiiken %35 Sünnidir.³¹⁸ Irak'ta Saddam Hüseyin döneminde azınlığın çoğunluğa hükmü olarak Sünnilerin etkinliği bulunmaktayken, ABD'nin çekilmesi sonrası Irak'taki etkinlik Şiilerin eline geçmiştir. Irak'taki çatışma alanlarını; Şii

³¹⁶ Baskın Oran, a.g.m., Baskın Oran (der.), *a.g.e.*, 2013, s. 30.

³¹⁷ *Haaretz*, 24 Haziran 2003.

³¹⁸ Anıl Türken, *Iraq Conflict and Its Security Implications For Turkey (2003-07)*, A Master's Thesis, Bilkent University, October 2007, p. 42.

gruplar arasındaki mücadeleler, Dava partisi ve Sadr grubu arasındaki üstünlük yarışları, Kerkük'ün sorunlu bölge olması, Sünni ve Şii milis örgütler ve El kaide'nin varlığı Irak'taki ayrılıkçılığı körüklemektedir.

Irak'ta Kürdistan Demokratik Partisi'nin Başkanı Mustafa Barzani'nin 1977'de dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'a yazdığı mektupta, Sevr Anlaşması'nın Kürtlere kendi kaderlerini tayin hakkı verdiğini belirtirken, uluslararası çıkarların Kürtler'in amaçlarını gerçekleştirmeleri önünde engel teşkil etmiş olduğunun da altını çizmekteydi.³¹⁹ Diğer yandan Kerkük üzerinde Kürt ve Kürt olmayan gruplar arasında çatışmalar mevcuttur. Sünni – ABD çatışması Irak'ın merkezinde ve kuzeyindeyken, Şii Sadrist – ABD çatışması Irak'ın merkezinde ve güneyinde hala sürmektedir. Sünni grupların çatışması Anbar, Nineva ve Diyala eyaletlerinde sürmektedir.³²⁰ Şii gruplar içerisinde Sadr grubunun önemi büyüktür. Ayrıca Ayetullah Ali Sistani de, Şiilerin gözünde oldukça itibarlı bir konumdadır. Ancak Sistani siyasete müdahil olmak istememektedir. Sünni ve Şiiler homojen değilken, dil farklılıkları da olsa Kürtler homojen bir grup görüntüsü çizmektedirler. Şii grupların kontrolündeki bölünmüş bir Irak, Bush yönetimi için büyük kayıptır. Ülkenin istikrarı ve demokratikleşmesi önünde en büyük engelken, realist perspektiften bakıldığında sivil savaştan daha iyidir.³²¹

Irak dış politikasında Şii etkisi giderek artmaktadır. Irak müdahalesi sonrasında; Irak, İran, Suriye ve Lübnan arasında Şii eksenin oluştuğu görülmektedir. Irak'ın toprak bütünlüğü ve PKK konusu bölgedeki güçler dengesini bozmayacak biçimde halledilmelidir. Bölgesel Kürt yönetimi ile Türkiye'nin ilişkisi, Türkiye ulusal menfaatleri için oldukça elzemdir. Kuzey Irak'a yönelik Türk şirketlerinin yatırımları ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik strateji açısından önemlidir. Irak kanıtlanmış 150 milyar varil petrol kaynaklara sahip olarak dünyanın ikinci büyük petrol rezervine sahipken, bu durum Irak'taki dengeleri oldukça kırılgan yapmaktadır.³²² Parçalanmış bir Irak senaryosu; Sünni Araplar ve Türkmenler, Şiiler ve Kürtler. Kürt devletinin kurulması İsrail için önemliyken, İran ise Şiiler kanalıyla etkinliğini artırma peşindedir.

³¹⁹ Anıl Türken, *Ibid*, p. 13.

³²⁰ Anıl Türken, *Ibid*, p. 48.

³²¹ Anthony Cordesman, *New Strategy in Iraq: Uncertain Process Towards an Unknown Goal*, Center for Strategic and International Studies, 14 March 2007, p. 6.

³²² Anıl Türken, *Ibid*, p. 103.

ABD açısından işgal sonrası geçiş dönemi hayati çıkarlar doğurmaktadır; kimyasal silahların yok edilmesi, uluslararası terör örgütleriyle sınırlı ilişkiler, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı sürdürmek bölgesel istikrar sağlayacaktır.³²³ 2007 Haziran'ında bölgede Amerikan askeri kuvvetlerinin sayısı 168000 ulaşarak en yüksek noktasına ulaşmıştır. 2008'de imzalanan kuvvetlerin statüsü anlaşması gereği ABD'nin çekilme sürecinde ülkedeki siyasal, ekonomik ve sosyal alanlardaki istikrarın devamı oldukça önemlidir.

Saddam Hüseyin'in ABD'yi vuracak olması, CIA raporu³²⁴ gibi iddialar işgal konusundaki güvenlikleştirmenin boyutunu daha da genişletmiştir. Nasıl ki, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulus devletlerin inşası için Batı Almanya siyasal, ekonomik ve sosyal anlamda bir test alanı olmuş, 11 Eylül sonrasında da tam anlamıyla Irak bir test alanı yaratmış terörist hareketler düşman ilan edilerek, siyasal, ekonomik ve sosyal süreçlere önem verilmiştir.

ABD Kongre Heyeti'nin 2006'da Türkiye'ye yaptıkları ziyarette, Heyet Başkanı John Warner'in "Ben Kore'de askerlik yaptım. Türk askeri varsa biz rahat uyurduk" sözlerine karşılık CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen, "Bizim yanı başımızda, Irak'ta 150 bin ABD askeri var ve biz rahat uyuyamıyoruz".³²⁵ diyerek Türkiye'nin Irak'tan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Irak'ta "değişim mühendisliği" anlayışı içerisinde hareket edilmesi, eskiyi onarmaktan ziyade devleti sıfırdan teşkilatlandırmak.³²⁶ ABD Irak'ta insanların kalplerini ve düşüncelerini kazanıp Irak'ın güvenliğini sağlama açısından başarısız olmuştur.

Terör iddiası geliştirmek adına, eylemcilerin kullandıkları gerilla tipi vur kaç eylemlerinin terör kavramı altında değerlendirilmektedir. Direnişçiler için önemli olan eylemlerinin halk gözünde politik ve psikolojik etki yaratıp yaratmadığıdır. Bu bağlamda işgalciler de kamuoyu gözünde zor durumda bırakılmalıdır.³²⁷ Gerilla tarzı eylemler, işgalcilerin zayıf noktalarına düzenledikleri saldırılar nedeniyle etkili ve

³²³ Thomas R. Pickering and James R. Schlesinger, *Iraq: the Day After*, Council on Foreign Relations, 2003, p. 8.

³²⁴ Michel Chossudovsky, *a.g.e.*, ss.268-9-272 alıntıya bak <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2003/02/23/anatomy-of-the-threat.html>

³²⁵ Fikret Bila, *ABD Heyetine Verilen Mesajlar*, Milliyet, 28 Mart 2006.

³²⁶ Nihat Ali Özcan, *İşgal Sonrası Irak'ta Olanlar Sıradan Bir Güvenlik Sorunu mu?*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1, (Bahar 2004), s. 96; İleri Okuma İçin; Michael Hammer ve James Champy, *Değişim Mühendisliği*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1994.

³²⁷ Nihat Ali Özcan, *a.g.m.*, ss. 104-5.

başarılı olabilmektedirler. Ayrıca direnişçilerin başarılı olmaları, ABD yönetimini kendi kamuoyundan gelen baskılar altında bırakacaktır.

Irak'ta demokrasinin yaygınlaştırılma çabası ABD'nin realist çıkarlarla idealleri bağdaştırma yöntemi olarak gösterilebilir. Irak'ı özgürleştirmek, sadece bu ülkede demokrasinin yerleşmesine neden olmayacak, Ortadoğu'daki demokrasinin gelişmesi için bir model teşkil edecektir. Otoriter rejimlerin artık sonunun gelmesi gerekmektedir.³²⁸ Türkiye yeni Irak Hükümeti'ni tanıdı.³²⁹ AK Parti Irak'la ilişkilerin geliştirilmesi için güvenlik konularından ziyade, işbirliği kurmaya çalışmıştır.³³⁰

Irak'ta etnik ve mezhebi ayrışmayı körüklemek yerine, üniter yapının kurulması için bütünlük vurgusu yapılmalıdır. Şiilerin ayrı bir federe yapıyı oluşturduğu ve ayrışan bir Irak, İran ve İsrail'in yararlarına olacaktır. İsrail'in Kürtlerle işbirliğine gitmesi ülke içerisindeki kutuplaşmayı arttıracaktır. Türkiye'nin tüm gruplar arasındaki mesafesini koruması gerekmektedir. Bölünmüş bir Irak, ülke içerisindeki istikrarsızlığı körükler ve demokrasinin rafa kaldırılmasına sebep olur ki, bu da ABD'nin 2003 Irak işgaliyle olmasını istemediği şeylerin olmasına yol açar.³³¹

Her ne kadar diğer gruplara nazaran Irak'taki Kürtler arasında bir bütünlük söz konusu olsa da, Kürtler arasında kültür ve dil gibi konularda ayrılıklar da mevcuttur.³³² Ebu Musa El Zerkavi liderliğinde, El Kaide Kum, Irak'ta yapılanan örgüt, Irak işgali sonrasında ABD güçleri çekilene kadar silahlı mücadelede bulunmaktadır.³³³ Sünni aşırı kesimin bu örgüt çatısı altında birleşeceğine yönelik ihtimaller doğmaktadır.

TBMM'deki 1 Mart Tezkeresi oylamasına 533 milletvekili katılmıştır. Oylamada 250 ret, 264 kabul ve 19 çekimser oy kullanılmıştır. Anayasanın 96. Maddesi'nde öngörülen oylamaya katılanların salt çoğunlukları sağlanamadığı için Tezkere meclisten geçmemiştir. Eğer 3 oy daha olsaydı Tezkere geçecekti. 1 Mart Tezkeresi'nin reddinden sonra Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı açıklamada;

³²⁸ Robert Jervis, Understanding the Bush Doctrine, *Political Science Quarterly*, Vol. 118, No.3, 2003, p. 367.

³²⁹ Recep Tayyip Erdoğan, *Turkey is Committed to the New Iraq*, The Wall Street Journal. 30 August 2006.

³³⁰ Meliha Benli Altunışık, Turkey's Security Culture and Policy Towards Iraq, *Perceptions*, Spring 2007, p. 71.

³³¹ Anthony Cordesman, *Ibid.*, p. 6.

³³² Anıl Türken, *Ibid.*, p. 48.

³³³ Mohammed Mahmoud Ould Mohamedou, *The Rise and Fall of Al Qaeda*, Pluto Press, 2007, p. 26.

“tezkereye ret oyu kullanan arkadaşlar gelecek ay maaşlarını nasıl ödeyeceğimizi düşünmemişlerdir.”³³⁴ demiştir. Daha sonra CNN Türk’te Taha Akyol’un programında Recep Tayyip Erdoğan, tezkerenin geçmemesi konusundaki pişmanlığını dile getirerek, pişmanlığını ortaya koymuştur.³³⁵

Dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt 1 Mart Tezkeresi’yle ilgili olarak; 1 Mart Tezkeresi geçseydi, silahlı kuvvetler Irak’ın kuzeyinde belli bir bölgeye kadar girip tampon bölge oluşturacaklardı.³³⁶ Tezkerenin geçmemesinde ana aktör olarak dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ön plana çıkmıştır. Zira ordu Kuzey Irak’a girmekten yanaydı ve tezkerenin geçmesini istiyordu.³³⁷ Dönemin ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz, bu süreci şöyle değerlendirmektedir; ordu liderlik yapamadı ve AK Parti durumu yönetememiştir. Böylelikle Cumhurbaşkanı ön plana çıkarak inisiyatif gösterdi.³³⁸ Buna ek olarak Wolfowitz; “ABD’yi desteklemek Türkiye’nin çıkarıdır. Biz bir hata yaptık diyen bir Türkiye görmek istiyoruz.” demiştir.³³⁹

1 Mart Tezkeresi’nin meclisten geçmemesi sonrasında dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld yaptığı açıklamada, bunu bir siyasi utanç olarak görmüştür. Onlar seçilebilirler ama özgür iradeleri ile hareket etmeleri gerekiyor demesi, 20. yüzyılda Suudi Arabistan ile ilgili Suudi Arabistan’ın nasıl yönetileceği değil, parlamentonun olup olmayacağı değil, kararların nasıl alınacağı önemli anlayışı bu düşüncedeki vurguyla paralel nitelik taşımaktadır.³⁴⁰ 1 Mart Tezkeresi’nin reddedilmesi, sadece ABD ve Türkiye ilişkilerini bozmadı, Türkiye’nin denklemin dışında kaldığına yönelik iddiaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle Kuzey Irak’taki Kürtler açısından, 5 Kasım 2007 Erdoğan - Bush görüşmesine kadar Türkiye geri plandaydı.³⁴¹ Diğer yandan, kendi milletvekillerinin verecekleri oyları bile

³³⁴ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/yg/yazargoster.php?haber=16204>

³³⁵ Nevval Sevindi, *Keşke 1 Mart Tezkeresi Geçseymiş*, www.zaman.com.tr, 6 Mart 2007.

³³⁶ *Milliyet*, 29 Aralık 2002.

³³⁷ Sedat Ergin, *1 Mart Tezkeresinde İbretlik Sonuç Hangisiydi?*, *Milliyet*, 3 Mart 2007.

³³⁸ Mustafa Balbay, *Gerilimli Yıllar*, Cumhuriyet.

³³⁹ Mehmet Ali Birand, *Hürriyet*, 7 Mayıs 2003.

³⁴⁰ Mete Çubukçu, “İnsanlık Adına Karanlık Bir Dönem”, Abdurrahman Babacan (ed.), *a.g.e.*, s. 198.

³⁴¹ Ahmet Davutoğlu, Turkey’s Foreign Policy Vision, *Insight Turkey*, Vol. 10, No 1, 2008, p. 89.

tahmin edemez oluşu AK Parti'nin güvenilir bir dış politika kurma imajını zedelemiştir.³⁴²

Başbakan Bülent Ecevit, 2002'de Başbakanlık görevini Abdullah Gül'e devretmeden önce Irak sorununa dahil olmamak yönünde görüş bildirmiştir.³⁴³ Irak'taki siyasi, askeri ve ekonomik gelişmeler üzerinde etkinlik kurabilmek için 10000 askerin gönderilmesine yönelik 7 Ekim 2003'te kabul edilen Tezkere ise, 1 Mart Tezkeresi'nden duyulan pişmanlıkların giderilmesi içindir. ABD, Kürt gruplar bölgede Türk askeri istemiyorlar diye, Ankara'ya Türk askerine ihtiyaç duyulmadığını bildirmiştir. İkinci tezkere 7 Ekim 2003; Türkiye'nin Irak'a asker göndermesine ilişkin Başbakanlık izin tezkeresi, Meclis'te kapalı oturumda yapılan oylamada 183 'ret' oyuna karşı 358 'evet' oyla kabul edilmiştir. Böylece 1 yıl süreyle Irak'a asker gönderilmesinin yolu açılmıştır. Meclis, Irak'a asker göndermeye vize verirken, uzun süren tartışmalardan sonra TBMM'ye sevk edilen Irak'a asker gönderme tezkeresi 183'e karşı, 358 oyla kabul edilmiştir.³⁴⁴

4 Temmuz 2003'de Süleymaniye'de Türk askerlerinin başlarına çuval geçirilip gözaltına alınmaları dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırırken, kamuoyunun ABD'ye nota verilmesi düşüncesine karşın Başbakan Erdoğan “notanın müzik notası olmadığını ve öyle kolay verilemeyeceğini” söylemesi Türkiye'nin bu süreçte tavrını net bir biçimde koyamadığına işaret etmektedir.³⁴⁵

Kamuoyu ve yönetim düzeyinde de ABD'nin Irak işgaline Türkiye'nin vermiş olduğu yanıt; ilk olarak kimlik, kültür ve dini bağlar temelinde çatışmanın her türlü karşısında olunmasıydı. Ancak sonrasında kimlik anlayışı içerisindeki yaklaşımın güvenikleştirme yaratması, reel politik ilkelere dönük dış politikanın yürütülmesi gerektiğini göstermiştir. Nitekim, Kuzey Irak'taki süreçlere etki edilememesi, PKK terör örgütünün tekrar güç kazanmasını sağlamıştır.³⁴⁶

2005 yılında Irak'ta yapılan gayri resmi bir araştırmada, Iraklı Kürtlerinin %95'i gibi çok büyük bir kısmının bağımsızlıktan yana olduğunu ortaya koymuştur. Bu

³⁴² Sedat Laçiner, “11 Eylül Sonrası Türkiye'nin Ortadoğu'yla Değişen İlişkileri”, Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinci (der.), **11 Eylül Sonrası Ortadoğu**, USAK Yayınları, 2011, s. 47.

³⁴³ Hatice Sultan Gezgin, Türkiye'nin 2003-10 yılları Arasında Kuzey Irak Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2011, s. 43.

³⁴⁴ **Sabah**, 8 Ekim 2003.

³⁴⁵ Ümit Özdağ, **Kerkük, Irak ve Ortadoğu**, Bilgeoğuz Yayınları, Nisan 2007, s. 219.

³⁴⁶ Haluk Özdemir, **a.g.m.**, Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil (der.), **a.g.e.**, Barış Platin Yayınları, 2012, s. 103.

çerçeve de Kürt liderlerin uzun dönem hedefleri (Bağımsız Kürt Devleti) ile mevcut politik gerçekler arasındaki ayrımı korumakta oldukça başarılı oldukları görülmektedir.³⁴⁷ Türkiye'nin Irak Kürdistan bölgesel yönetimi başkenti Erbil'de konsolosluk açması, Kürdistan Bölgesel Hükümeti ile olan ilişkilerin geliştirilmeye çalışıldığına örnektir. Irak'ta coğrafi anlamda bir federalizm olmayacak, etnik anlamda bir federalizm olacaktır. Türkiye Irak'la alakadar gelişmelere etkili ve sonuç alıcı biçimde müdahil olamazsa, bu durum Türkiye açısından güvenlik kaygısı doğuracaktır.

5. Türkiye – İsrail İlişkileri

Türkiye İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülkedir. İsrail'in 1948'de kuruluşundan 1990'a kadar Türkiye'yle ilişkileri kırılğan bir şekilde seyretmiştir. Bu durumda İsrail'in Arap devletleriyle olan savaşları ve Filistin meselesi etkilidir. SSCB'nin yıkılmasıyla ve İsrail – Filistin arasındaki 1993 Oslo Anlaşması'yla İsrail ve Türkiye ilişkileri gelişme göstermiştir. 1996'da imzalanan askeri işbirliği anlaşmasıyla ikili ilişkiler daha da ilerletilmiştir. Ancak bu dönemde İsrail nezdinde Türkiye'yle olan ilişkiler askerlerle olduğu kadar önemli olmamıştır. Ortak tehdit algısı üzerine inşa edilen ilişkiler, tehdidin azalmasıyla tehdit merkezli olmasından çıkar merkezli olmasına kaymıştır.³⁴⁸

1996 sonrasında Refah Partisi'nin iktidara gelmesiyle, iki devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesinde her iki ülke içerisindeki askeri kanat rol oynamıştır. Askeri konular ön plandayken, askeri kanat daha fazla proaktif olmayı düşünüyordu.³⁴⁹ Fakat 2000'li yıllara gelindiğinde, hem Bülent Ecevit'in FKÖ lideri Yaser Arafat'a desteği ve 2002'deki Jenin saldırılarını “soykırım” olarak görmesi ilişkiler üzerinde olumsuz bir hava estirmiştir. AK Parti iktidarıyla birlikte ise İsrail'in BM kararıyla kınanmasına katılmış, Hamas lideri Şeyh Ahmed Yasin'in öldürülmesi terörist bir eylem olarak görülmüş ve Lübnan ve Filistin topraklarında İsrail ordusunun eylemleri protesto edilmiştir. AK Parti iktidarından önce de dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze saldırılarını eleştirmiş ve Ekim 2000'de İsrail'in aşırı güç kullandığına dair BMGK kararını desteklemiştir. Bülent Ecevit'in 4

³⁴⁷ H. İker Avcı, İsrail'in Irak Politikasının Türkiye Güvenliğine Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2008, s. 149.

³⁴⁸ Serhat Erkmen, 1990'lardan Günümüze Türkiye-İsrail Stratejik İşbirliği, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 7, (Güz 2005), s. 159.

³⁴⁹ Çevik Bir, *Reflections on Turkish-Israeli Relations and Turkish Security*, Policy-Watch, 5 November 1999.

Nisan 2002’de Batı Şeria’ya düzenlenen İsrail saldırılarını soykırım olarak nitelemesi de, Filistin ve İsrail Sorunu’nun Türkiye’nin güvenlik gündeminde yer bulmaya devam ettiğini göstermektedir.³⁵⁰

Ocak 2004’te Amerikan Yahudi Kongresi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’a cesaret ödülü vermiştir. Ödül töreninde AYK Başkanı tarafından Türkiye model bir demokratik ülke ve ABD ile İsrail’in Türkiye’nin dostluğuna verdikleri önemin bir nişanesi olarak gösterilmiştir.³⁵¹ Mayıs 2004’te İsrail’in Filistin’i bombalaması karşısında ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan İsrail’in “devlet terörü” yaptığını söylemiştir.³⁵²

11 Eylül sonrası Filistin ve İsrail sorunun çözümü daha da önemli bir hale gelmiştir.³⁵³ Çünkü El Kaide ve diğer terör örgütleri Filistin’i kullanarak kendilerine güvenlik alanı yaratmaktaydılar. Hamas’ın 2006 seçimlerini kazanması sonucu Erdoğan’ın demokratik yollarla seçilmiş bir yönetime destek göstermesi, İsrail’le olan ilişkileri de etkilemiştir. Nitekim, 2006 seçimleri sonrasında Halit Meşal’in Türkiye ziyareti, tartışmaları daha da alevlendirmiştir.

Özellikle 2005 ve 2008 yılları arasında Türkiye ve İsrail ilişkilerinde gelişmeler kaydedilmiştir. Dönemin Başbakanı Ehud Olmert’in ziyareti sonrasında Filistin ve İsrail Sorunu’nun çözümüne dair garantiler verilmesine rağmen, İsrail’in 27 Aralık 2008’deki Gazze saldırısı tepki toplamış ve 29 Ocak 2009 Davos Zirvesi’nde Başbakan Erdoğan’ın İsrail’in insanlık suçu işlediğini söyleyerek Şimon Peres’e tepki göstermesi 2009’daki kopuşun Türkiye tarafından başlatıldığına dönük algı oluşturmuştur.³⁵⁴ Ayrıca bu saldırılar döneminde Suriye ve İsrail arasında arabuluculuk rolü üstlenen Türkiye zor duruma düşmüştür.

Türkiye ve İsrail arasında bir diğer tartışma konusunu da İsrail’in Lübnan saldırıları oluşturmaktadır. Hizbullah’ın Lübnan’ı İslamileştirmek gibi gündemini değişen koşullarla uyumlu hale getirmek gerekmektedir. Ayrıca İran ve Suriye’nin İsrail üzerindeki etkinliklerini artırmak için Hizbullah’ı kullanıyor olmaları da göz önüne alınmalıdır. İsrail’in Lübnan’daki Hizbullah etkinliğini kırmak adına düzenlediği

³⁵⁰ Umut Uzer, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, s. 152.

³⁵¹ Umut Uzer, *a.g.m.*, s.151.

³⁵² *Erdoğan’dan İsrail ve ABD’ye Kınama*, Hürriyet, 20 Mayıs 2005.

³⁵³ Meliha Benli Altunışık, The Middle East in the Aftermath of September 11 Attacks, *Foreign Policy*, 2009/1, p. 456.

³⁵⁴ Ufuk Ulutaş, *Turkey-Israel: A Fluctuating Alliance*, SETA Policy Brief, January 2010, pp. 5-6.

saldırıları Lübnan'daki yapının istikrarını da etkilemektedir. Bu minvalde böyle bir durum Türkiye, Lübnan ve İsrail ilişkilerinde güvenlik kaygısı meydana getirebilecektir.

İsrail'in argümanına göre, İsrail'in Hamas'a dönük operasyonları Türkiye'nin PKK terör örgütüne yönelik operasyonları gibidir. Bu noktada, güvenliğin algı boyutu ön plana çıkarak, bazıları için özgürlük savaşçıları olarak görülen grupların bazıları içinse terörist olarak görülmeleri ön plana çıkmaktadır. Bu durum da Türkiye ve İsrail arasında problem doğurmaktadır.

Filistinlilerin FKÖ'den ziyade Hamas'a verdikleri desteğin sebepleri; temsil hakkı olmadığı halde liyakatsiz yöneticilerin haksız bir şekilde iş başına getirilmeleri ve sosyal problemler altında Filistin'in geleceği konusundaki endişelere FKÖ'nün cevap verebilecek düzeyde olamayışı da bu süreçte Hamas'ı öne çıkarmaktadır.³⁵⁵ Hamas'ın öncelikli hedefleri arasında okulların açılması ve halka sağlık ve sosyal hizmetler götürülmesi gibi çalışmalar gösterilebilir. Bu politikayla yani yumuşak gücünü kullanarak Hamas halk nezdinde destek görebilmiştir.³⁵⁶ Hamas'ın El Fetih'e nazaran daha ön plana çıkmasının nedeni; halkın problemleriyle ilgilenmesi ve halkla arasında bir dürüstlük kurmasıdır.³⁵⁷

Türkiye Hamas ve El Fetih bölünmesini istemezken, Filistin ve İsrail olarak iki ayrı devlet kurulmasını istemektedir. Bu minvalde, Lübnan ve Suriye üzerinden geliştirilecek süreçlerin önemine inanmaktadır. Filistin'deki Hamas ve El Fetih ayrışması İsrail'in ise işine yaramaktadır; çünkü onlar bölünerek ayrı ayrı anlaşmaya oturacaklar ve kendi içlerinde daha fazla bölüneceklerdir.³⁵⁸

İsrail için bölgede Arap olmayan devletler ve yapılar oldukça önemlidir; Türkiye, İran ve Kürtler. Türkiye ve İsrail ilişkilerinin bir diğer önemli yanı da İran'ı dengelemek için iyi bir zemin oluşturmalarıdır.³⁵⁹ Ayrıca İsrail güvenlikle ilgili, hem Türkiye ile ilişkilerini geliştirirken hem de Rum kesimiyle silah ticareti yapmaktadır.

³⁵⁵ O. Bahadır Dinçer, "11 Eylül Sonrası Terör ve Demokrasi: Hamas Örneği", Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinci (der.), **a.g.e.**, s. 252.

³⁵⁶ O. Bahadır Dinçer, a.g.m., Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinci (der.), **a.g.e.**, s. 253.

³⁵⁷ Efraim Inbar, **Israel's National Security**, Routledge, 2008, p. 192.

³⁵⁸ H. İlker Avcı, **a.g.e.**, s. 74.

³⁵⁹ Mustafa Kibaroglu, Turkey and Israel Strategize, **Middle East Quarterly**, Vol.9, Sayı.1, (Winter 2002), pp. 61-65.

Yani İsrail kendi manevra alanını açık tutma amacındadır.³⁶⁰ Tarihsel süreç itibariyle değerlendirildiğinde İsrail ve Türkiye ilişkileri ideolojik temele dayalı değil, pragmatiktir. Bu bağlamda İsrail'in Arap olmayan bir devlet olan Türkiye'yle olan ilişkileri oldukça önemlidir.

İsrail için bölgede varlığının üç temel şartı bulunmaktadır; uluslararası güvenlik ve hukuki meşruiyet desteğinin sağlanması, Arap olmayan Ortadoğu unsurlarının aktif desteğinin sağlanması ve Arap ülkelerinin bir ittifak haline bürünmelerinin engellenerek Araplar arasındaki dengenin korunması temel amaçlarıydı.³⁶¹ Bu bağlamda İsrail'in Türkiye ile olan ilişkilerindeki güvenlik kaygılarının önüne geçilmesi, İsrail'in bölgedeki varlığına yönelik tehditlerin diyalog zeminine taşınmasına yardımcı olacaktır.

İsrail'in 2008 Gazze Saldırıları sonrasında ve Başbakan Erdoğan'ın Davos çıkışıyla birlikte İsrail ve Türkiye ilişkileri büyük oranda etkilenmiştir. 2010 yılı başında alçak koltuk krizinin yaşanması sonucu Büyükelçisini İsrail'den çeken Türkiye, 31 Mayıs 2010'da Gazze'ye insani yardım götüren Mavi Marmara gemisine İsrail tarafından operasyon yapılarak 9 Türkün öldürülmesi karşısında İsrail'le ilişkileri en kötü seviyeye ulaşarak kopma noktasına gelmiştir. Bu gelişmeler karşısında Türkiye, İsrail'den her fırsatta özür ve tazminat talebini dile getirmektedir. Türkiye ve İsrail arasında ilişkiler çerçevesinde 2009 ve 2010 yılları, kriz yılları olarak adlandırılmaktadır.

Sonuç olarak, İsrail'in 1967 sınırlarına dönmesi tartışması devam ederken, Filistinlilerin öncelikli derdi istikrarlı bir ortam oluşturarak karınlarını doyurabilmektir. İşsizliğin %30'larda ve yoksulluk oranının da %70'lerde olduğu bir ortamda halkın durumunun mevzu bahis edilmesi gerekmektedir.³⁶² Türkiye ve İsrail ilişkileri'nde güvenlik dışılaştırmanın sağlanabilmesi, Filistin sorununun çözümüne yönelik aktörlerin iradeleriyle mümkündür. Ancak bu sorunun söz edimi yoluyla bile güvenlikleştirilebilmesi çözüm için aktörlerin söylemlerine çok fazla dikkat etmelerini gerektirmektedir.

³⁶⁰ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 424.

³⁶¹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 420.

³⁶² The Humanitarian Monitoring Report, *UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs in Occupied Palestinian Territory*, June 2006.

6. Türkiye – İran İlişkileri

1639 Kasr-ı Şirin anlaşmasından beri Türkiye İran sınırı çizilmiş ve savaşlar sona ermiştir. Ortadoğu bölgesinde Arap olmayan iki devlet İran ve Türkiye'nin ilişkileri bölge dengeleri açısından kritiktir. 1979 İran Devrimi'nden beri Türkiye İran ilişkileri beklenilenin aksine işbirliğine dayalıydı. İran İslam Devrimi bölgede siyasallaşma dalgası yaratmıştır. İran'ın coğrafi ve mezhebi farklılıkları aşamaması İslam dünyasını etkileme kapasitesini sınırlamıştır.³⁶³ Türkiye ve İran'ın en önemli özellikleri kıtalararası geçiş niteliklerine sahip olmalarıdır. Radikal İslamcı İran ve seküler demokratik Türkiye arasındaki ilişkiler hem batı hem de doğu açısından dikkatle izlenmektedir.

Humeyni'nin "Biz devrimi tüm dünyaya yayacağız. İdeolojimizle tüm dünyayla mücadele edeceğiz. İran'ın Anayasası'nda da belirtildiği gibi, askeri gücümüzle Allah'ın hükümrانlığını tüm dünyaya yaymalıyız."³⁶⁴ sözü revizyonist bir dış politika anlayışına işaret etmektedir.

İran dış politikası, otoriter bir rejim niteliğinden dolayı İran'da yönetime gelen liderlerin tavırlarına göre dış politika yaklaşımları şekillendiğinden çok büyük oranda değişim gözlenebilmektedir. Her ne kadar İran dış politikasında süreklilik önemliyse de, uluslararası politik atmosfer paralelinde kırılmalar yaşanabilir. Örneğin, Hatemi diyalog sürecini savunan bir cumhurbaşkanı olarak öne çıksa da, İsrail karşıtı siyaseti İran siyasal yapısındaki sürekliliğe işaret etmektedir.³⁶⁵

Rafsanjani iktidarı ile Şii rejimi bölge devletlere ihraç etme politikasından vazgeçen İran, 11 Eylül sonrasında ABD'nin desteğiyle hareket eden Ortaasya'daki Müslüman devletlerin otoriter rejimleri İran'ın bölgesel çıkarları ile çatışmaktadır.³⁶⁶ 11 Eylül sonrası İran dış politikası güç kazanmıştır. Bu süreçte İran'ın terörist gruplarla daha çok işbirliği halinde olduğuna yönelik iddialar bulunmaktadır. Demokrasi söylemi Sünni gruplar yönetimi altında yaşayan Şiilere daha fazla siyasal temsil yolu sağlamıştır. İran'ın Şiiler aracılığıyla Ortadoğu politikalarına müdahil olma yolu açılmıştır.

³⁶³ Nuh Yılmaz, "10 Yıl Sonra 11 Eylül: Dünya Siyasetinde Siyasal Temsil Krizi", Abdurrahman Babacan (ed.), **a.g.e.**, ss.97-8.

³⁶⁴ Daniel Byman, **Iran, Terrorism, and Weapons of Mass Destruction**, Routledge, 15 June 2007, p. 170.

³⁶⁵ Atilla Sandıklı ve Emin Salihi, **İran, Şii Hilali ve Arap Baharı**, Bilgesam, İstanbul, 2011, ss. 2-3.

³⁶⁶ Hilal Önal, **a.g.m.**, s. 62.

11 Eylül sonrasında Orta Doğu özelinde İran'ın ABD tarafından hedef olarak görülmesi, İran rejiminin aşırılıkları beslediği iddiası, güvenlikleştirme oluşturmaktadır. ABD Başkanı Bush İran'a rejim değişikliği önererek; "kendi özgürlüğünüz için ayağa kalktığınızda Amerika sizin yanınızda olacaktır." demektedir.³⁶⁷ ABD'nin İran özelinde Bill Clinton döneminde başlattığı çifte çevreleme politikasını Irak'tan sonra da İran'da uygulama isteği izlenmektedir. Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (PJAK) ve Beluci hareketi Jundullah gibi Sünni grupların istikrarsızlık yaratıyor oluşları da İran'ın güvenliğine etki ederek, ülke içerisinde istikrarsız bir zemin oluşturmak istemektedir. Hizbullah'ı kullanarak terörizm yoluyla ABD ve İsrail'i yıldırma amacındadır. 1983'te Beyrut'taki Amerikan elçiliğinin bombalanması ve 63 kişinin ölmesi Hizbullah'ın terörist faaliyetlerindendir. Eylül 2000'deki İkinci İntifada'da İran'ın Lübnan Hizbullah'ı üzerinden Filistinlilere olan desteği, İsrail ve İran arasında güvenlik sorunu doğurmuştur. İran'ın Hizbullah aracılığıyla Lübnan'da etkinlik kurması ve bu bağlantı üzerinden Hamas'ın desteklendiğine dönük iddialar İsrail'i kaygılandırmaktadır. İran, özellikle 2006 sonrasında Lübnan'daki Hizbullah'a ve Gazze'deki Hamas'a askeri ve finansal desteğini arttırmaktadır.³⁶⁸

Pakistan Taliban ve El Kaide'ye destek vermektedir. İran, Taliban ve El Kaide'yi desteklemek istemez, çünkü bu grupların Şiilerin çıkarlarını koruyamayacaklarını düşünür. Hatta İran Afganistan konusunda politikasını Ahmet Şah Mesud üzerinden geliştirmek istemiştir. Ancak Ahmet Şah Mesud'un suikasta uğraması ülke içerisindeki dengeleri değiştirmiştir.³⁶⁹

İran'da Haziran 2009 tartışmalı seçimlerinden sonra Erdoğan, Ahmedinejad'ı kutlayarak, İran'la hiçbir problemlerinin olmadıklarını ve dostluklarının sürdüğünü söylemiştir.³⁷⁰ Bu açıklama İran'la ilgili Türkiye'nin doğrudan güvenlik kaygısı taşımadığı yönünde değerlendirilebilir. Ancak bu durum İran üzerindeki uluslararası baskıdan Türkiye'nin etkilenmeyeceği anlamına gelmez.

Türkiye ve İran arasındaki ticari gelişmeye paralel olarak TÜİK verilerine göre; 2002-2009 yılları arasında Türkiye'nin İran'a olan ihracatı 300 milyon dolardan 2 milyar dolara çıkmıştır. 2002'de 2 milyar dolar olan iki ülke arasındaki ticaret 2008

³⁶⁷ *Hürriyet*, "Bush, İran ve Suriye'yi açıkça hedef aldı", 03.02.2005.

³⁶⁸ Alon Ben Meir, a.g.m., Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinci (der.), *a.g.e.*, ss. 27-8.

³⁶⁹ Zalmay Khalilzad, *Afghanistan: The Next Phase*, RAND.

³⁷⁰ *Guardian*, 26 Ekim 2009.

itibariyle 10 milyar dolara kadar çıkararak 2012'nin sonuna kadar da geçerliliğini korumaktadır.³⁷¹

İran, bu süreçte Türkiye'nin en önemli ticari ortaklarından biri haline gelmiştir. 2000'de iki ülke arasındaki ticaret 1 milyar dolarken, 2008'de bu oran 10.2 milyar dolara çıkmıştır.³⁷² 2013 itibariyle bu rakamın 20 milyar doların üzerine çıkabileceği söylenmektedir. İran'ın ekonomik ambargo altında olması Türkiye'nin buna rağmen ticari ilişkilerini sürdürmek istemesi arabulucu olma rolüyle de ilgilidir. Türkiye, ABD'nin İran'la olan diyalogunu iyileştirip arttırmasından yana tavır koymaktadır.³⁷³

İran'ın 2002'de başladığı nükleer enerji geliştirme faaliyetleri de bu süreçte güvenlik kaygısı veya gündemi oluşturmaktadır. Nükleer silahların gelişimi konusunda Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu şartlarına vurgu yaparak, Hiroşima ve Nagazaki örnekleri düşünüldüğünde Türkiye bu nükleer yarışın içerisinde yer almak istememiştir. Davutoğlu: "Biz nükleer silahlardan arınmış bir Orta Doğu istiyoruz ve biz bu konuda İran yönetimine nükleer silahlanmasına karşı olduğunu söyledik."³⁷⁴ diyerek nükleer silahlanma karşıtı bir görüntü çizmektedir. Batı'nın güven konusundaki eksikliği çatışmanın devam edeceğine işaret etmektedir. Her an ne yapacağı belli olmayan bir devletin nükleer silaha sahip olması istenmemektedir. Bu doğrultuda Türkiye İran'ın nükleer faaliyetlerinin Batı nezdinde güvenikleştirilmesine karşı çıkararak bu konuda güvenlik dışılaştırılmanın sağlanmasından yana tavır almaktadır.

İran'ın Türkiye Büyükelçisi; "Türkiye ve İran sınırındaki 400 yıllık barış ve istikrar, iki ülke arasında politik, ekonomik ve kültürel alanda pozitif ve ilerlemeci ilişkileri gösterdiğini söylemektedir."³⁷⁵ İran'la enerji konusunda yapılan anlaşmanın önemine değinen Davutoğlu, enerji konusunun Türkiye'nin diğer devletlerle olan ilişkisine bağlı olamayacağını dile getirmiştir.³⁷⁶ Türkiye'nin ikinci doğalgaz ithalatçısı

³⁷¹ Serdar Poyraz, *Turkish-Iranian Relations: A Wider Perspective*, SETA Policy Brief, November 2009; <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-2012-ihracat-verileri/12>.

³⁷² William Hale, *a.g.e.*, s.153.

³⁷³ Aslı Aydıntaşbaş, *Kırmızı Kitapta Köklü Değişim*, Milliyet, 23 Ağustos 2010.

³⁷⁴ A Conversation with Ahmet Davutoğlu, Council on Foreign Relations, 14 April 2010.

³⁷⁵ Gallia Lindenstrauss and Yoel Guzansky, *The Rise and (Future) Fall of A Turkish – Iranian Axis*, Foreign Policy Research Institute, April 2011.

³⁷⁶ Ahmet Davutoğlu, *a.g.m.*, p. 91.

konumunda olması eğer bu yönde güvenlikleştirilme artırılırsa, Türkiye doğalgazdan feragat etmeye başlayacaktır.³⁷⁷

Eğer Türkiye küresel tercihlerin bölgesel politikalar üzerindeki baskısını dengeleyemezse, İran hep rekabet alanı olarak kalacaktır. Türkiye ve İran ilişkilerindeki küresel tercihlere dayalı rekabeti, bölgesel dinamiklere dayalı rasyonel veya pragmatik politikaların önüne geçirilmesi iki ülkenin de zararınadır. İran ve Türkiye ilişkilerini küresel parametrelerle İran'ın tecrit edilmesi etkilemektedir. Yumuşama açısından Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri de İran ilişkileri üzerinde etkili olmaktadır.³⁷⁸ Günümüzde dahi olmak üzere, bahsi geçen küresel tercihlerle ve bölgesel zorunluluklar arasındaki uyum kurma çabaları ile sürmektedir.

Ayrıca Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na göre, İran ve Türkiye arasındaki karşılaşma hattı bugünkü Irak coğrafyasını oluşturan ve Doğu Anadolu'ya içerisine alan Bağdat-Diyarbakır hattıdır. Bu hat üzerinde iki güç arasındaki dengeli egemenlik ilişkileri iyi yönde etkilerken, jeopolitik bölünme ise iki gücün rekabetini kızıştırmaktadır.³⁷⁹ Sonuç olarak, 11 Eylül sonrasında İran'ın aşırı hareketlenmelere verdiği desteklere yönelik iddialar ve İran yönetiminin benimsediği katı söylemler Türk dış politikası açısından güvenlikleştirme yaratmaktadır. İran'la ilgili uluslararası kamuoyunca siyasal süreçlerin geliştirilmesi güvenlik dışılaştırılmanın sağlanabilmesi açısından gerekmektedir.

7. Arap Hareketlenmeleri ve Türkiye

17 Aralık 2010'da 26 yaşındaki Muhammed Buazizi isimli seyyar satıcının kendisini yakmasıyla Tunus'ta başlayan isyan dalgası 14 Ocak 2011'de 23 yıllık Bin Ali iktidarını sona erdirirken, Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasını saran bir isyan dalgasının da fitilini ateşlemiştir. Tunus'u, Yemen, Mısır, Libya ve Suriye izlemiş, Suudi Arabistan, Bahreyn, Ürdün, Fas ve Cezayir'de ise isyan kıvılcımları şimdilik baskı altına alınmıştır.³⁸⁰ Ekonomik gelişmemişlik, işsizlik, diktatörlük yönetimi, yoksulluk ve fiyat artışları hareketlenmelerin oluşma faktörleri arasında sayılabilir. Bu gidişata dur demek isteyen ve internet üzerinden kanalize olmuş insanlar bulunmaktadır. 1968'deki Prag Baharı'ndan esinlenerek Arap Baharı denilmektedir.

³⁷⁷ Daniel Byman, *Ibid*, pp. 171-4.

³⁷⁸ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, ss. 433-35.

³⁷⁹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 429.

³⁸⁰ Taha Özhan vd. (eds.), *2011'de Türkiye*, SETA Analiz, No.48, Aralık 2011, Ankara

Prag Baharı'yla Doğu Avrupa'daki komünist yönetimlerin yerini reformların etkisiyle Batı'yla diyalog kurabilen hükümetler almaya başlamıştır.³⁸¹

Tunus'ta 23 yıllık Zeynel Bin Abidin, Mısır'da 30 yıllık Hüsnü Mübarek ve Libya'da 42 yıllık Muammer Kaddafi rejimleri yıkılırken, 33 yıldır iktidarda olan Yemen Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih çekilerek yetkilerini devretmiştir. Tunus, Mısır'daki hareketler kısa sürede etkili olurken, Libya ve Suriye (hala devam ediyor) rejim yanlılarının oluşu, hareketlerin başarıya ulaşması sürecini daha gerilimli hale getirmiştir. Tunus'ta salt yönetim bazlı düşünüldüğünden hareketler başarılı olmuştur. Mısır'da rejim ve sivil hareket ayrışması yaşanırken, Libya kabileler arasındaki çatışmalar ortaya çıkmıştır. Suriye de ise, hala devam eden mezhep çatışmaları mevcuttur. Suriye konusundaki İran, Rusya ve Çin etkisi de bu süreçte oldukça önemlidir.³⁸²

Bu hareketlenmelerde, Arapların yıllardır özlem duydukları demokratik rejimlere sahip olma istekleri söz konusuysa, hareketlenmelerin sadece demokratik rejimlere sahip olma niyetini taşımadığına yönelik bir durumla da karşı karşıya kalınmaktadır. Arap hareketlenmeleri, yönetimin laik asker/rejim tabakasının tekeline çıkarak, "ılımlı İslamcılara" geçme süreci olarak da görülmektedir. Hatta çıkar odaklarının süreci sabote ve provoke ettiklerini düşünenler de oldukça fazladır. Batı referansla özgürlük ve demokrasi söylemlerinin kullanılması, bu hareketlenmelerin batı karşıtı bir görüntü almasını engelleyecektir. Arap hareketlenmelerini yaşayan devletlerin her ne kadar farklı farklı kültür ve sosyal yapılara sahip oldukları ortadaysa da, bu devletler otoriter rejimlere sahip oluşlarıyla ön plana çıkmaktadırlar.

İlk dönemde İran, Arap hareketlenmelerini desteklemiştir. Ancak hareketlenmeler Suriye'ye sıçrayınca İran tutum değişikliğine gitmiştir. Zira stratejik açıdan Suriye'deki rejim değişimi İran'ı etkileyecektir. Demokratikleşme sadece bu ülkelere çözüm olmayacaktır. Daha önceki yönetimlerden kalan sorunlar için reformlar yapılmalı ve halkın isteklerine cevap verilmelidir. ABD'nin Arap hareketlenmeleri sürecinde çıkarlarla idealler arasında denge kurması, Suudi Arabistan'a mesaj niteliğindedir. Arap hareketlenmelerinde ABD'nin geri planda kalarak Türkiye'yi ön plana çıkarması, ABD'nin "geriden liderlik" yaptığı şeklinde değerlendirmeler doğurmuştur.

³⁸¹ Paul Rogers, *Al Qaida and Arab Awakening*, International Security Monthly Briefing, June 2011.

³⁸² Hakan Aydın, *Arap Hareketlenmeleri Kompleksi*, Süreç Analiz, Kasım – Aralık 2012, s. 69.

El Kaide lideri Ayman El Zevahiri'nin Suriye'deki örgüt mensuplarını Suriye rejimine karşı savaşa çağırması, El Kaide'nin Batı'yla aynı safta yer aldığını göstermiş olmuş ve şaşkınlık yaratmıştır.³⁸³ Arap hareketlenmeleri El Kaide'nin amaçlarına hizmet ediyor gözükabilir. Ancak amaç aynı olsa da, iki hareket arasındaki çıkış noktaları farklıdır. Arap hareketlenmeleri sosyal reformları öncellerken, El Kaide silahlı yöntemleri kullanarak hareket etmektedir. Ancak Arap hareketlenmelerinin etki uyandırdığı ülkelerde silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Suriye'deki durum hala belirsizliğini korumaktadır. Bu sebeple, bu hareketlenmeler sirayet ettikleri ülkelerde iç istikrarsızlıklar yaratarak güvenlikleştirme oluşturmaktadırlar.

Türkiye'nin demokratikleşme ve ekonomik kalkınma modeli sunması, Arap halkları açısından bir model niteliğindedir. 2011 yılı Arap Kamuoyu Anketi'nde, Arap Baharı'ndan en kazançlı çıkan ve en yapıcı görünüm sergileyen ülke Türkiye iken en fazla hayran olunan dünya lideri ve aranılan Başbakan ise Recep Tayyip Erdoğan olarak çıkmıştır.³⁸⁴ Bu durum Türkiye'yi imaj bakımından Orta Doğu kamuoyu için önemli kılmaktadır.

Arap hareketlenmelerinde Türkiye'nin demokratikleşme kaygısını dillendirmesi ve uzlaşmazlıklar karşısında arabulucu rolü oynamaya çalışması Avrupa kültürünün de Ortadoğu'ya taşınabilmesine olanak tanıyacaktır. Ancak Türkiye'nin tek başına inisiyatif alıp hareket etmesi ve özellikle AB ve ABD'den ayrı bunu yapması Türkiye'yi zor duruma sokabilir.³⁸⁵ Suriye örneğinde de görüldüğü gibi, Türkiye'nin komşularla sıfır sorun politikası işlerliğini yitirmiştir. Yine de, Türkiye'ye göre Arap Baharı, Türkiye'nin kendi yumuşak güç potansiyelini Orta Doğu'da kullanabilme olanağı sağlamaktadır. Libya'daki gelişmeler karşısında Erdoğan, erken bir çıkış yaparak, olası Batı müdahalesine karşı çıksa da, daha sonrasında Libya'yı denizden denetleyecek NATO gücüne 5 savaş gemisi ve 1 denizaltıyla katılması, Türkiye'nin tavır değişikliği içerisinde olduğuna örnektir.

Orta Doğu'da şu an güç mücadelesine taraf iki siyasal kanattan bahsedilebilir; birincisi AK Parti modelinde politikalar geliştirmek isteyen Müslüman kardeşler ve ikincisi ise, İslami çevrelerle ortak amaçlara sahip laik reformistlerdir. Ortadoğu'daki demokratik dönüşümün sağlanabilmesi için diyalog ve telkin haricinde, mevzu bahis

³⁸³ Craig Cohen and Josiane Gabel, *2012 Global Forecast*, CSIS, p. 73.

³⁸⁴ *Arapların Lideri Türkiye ve Erdoğan*, Akşam, 22.11.2011.

³⁸⁵ Ziya Öniş, Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self Interest, *Insight Turkey*, Vol. 14, No 3.

bu ülkelerdeki çıkar gruplarının da sürece dahil edilebilmeleri için maddi çıkarlar anlamında ikna edilmeleri gerekmektedir.³⁸⁶

Gelinen süreç itibarıyla, Türkiye Ortadoğu'da oluşan güç boşluğunu doldurmaya çalışan bir görüntü çizmektedir. Arap hareketlenmelerinde Türkiye, mezhepsel anlamda yakınlık içerisinde olmayan politika sürdürmeme anlayışını devam ettirmelidir. Nitekim, Suriye'deki politik ve ekonomik reformlar önemlidir. Suriye'de Sünni Araplar ve Kürtlerin başını çektikleri ittifak karşısında Alevi veya Esad yanlıları yer almaktadır.³⁸⁷ Arap dünyasındaki gelişmeler Türkiye ve İran ilişkilerinin testini de sağlamıştır.

Sonuç olarak, İslamî eğilimli gruplar gerçek manada iktidarı elde ettiklerinde, reel politik onları davranış ve siyasetlerini yumuşatacak ve bu durumun Batı ile olan ilişkilerini de etkileyeceği görüşü hakimdir.³⁸⁸ Ancak hareketlenmeler siyasal olanın güvenlikleştirilmesiyle, ülke içerisindeki siyasal ve sosyal nitelikteki grupların askeri çatışmalarına dönüşmektedir. Halkın taleplerinin konu edinmesi ve bu süreçte askeri yöntemlerden ziyade siyasal yolların tercih edilerek geçişin sağlanması, etkilenen ülkelerin geleceklerini her yönden şekillendirecektir. Özellikle Suriye'deki gelişmelerin seyri örnek olarak kabul edildiğinde, askeri yöntemlerin öne çıkartılarak durumun iki tarafın savaşına indirgenmesi Suriye'deki iç istikrarsızlığı daha fazla arttıracaktır. Arap hareketlenmeleri sürecinde yaşanan çatışmalar sona erdiğinde ülkede oluşan maddi ve manevi zararların boyutu öngörülememektedir. Bu süreç sonunda Suriye'de iktidara elde edip kazandığı düşünülen taraf aslında kaybedecektir.

³⁸⁶ Oğuz Dilek ve Emre İşeri, "Dönüşen Ortadoğu'da Türkiye: Akıllı Gücün Sınırları ve Olanakları", Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efeğil (der.), **Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları, Barış Platin Yayınları**, 2012, ss.307-9.

³⁸⁷ *Inside and Out, Divisions Keep Syria in Stalmate*, Reuters, 22 February 2012.

³⁸⁸ Shibley Telhami, *In the Mideast, the Third Way is a Myth*, Washington Post, 17 February 2006.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Güvenliğin en temel tanımı, bireyin varlığını koruyabilmesi durumudur. Genel tanımı bireye vurgu yapsa da, güvenlik kavramı devletle özdeşleşmiştir. Ancak Soğuk Savaş süresince iki kutup arasında yumuşama dönemine geçildikten sonra uluslararası ilişkiler ve siyaset biliminde teorilere dönük çalışmaların artması güvenlik kavramına yönelik tartışmaların aktör bazındaki önemini etkilemiştir. Özellikle güvenliğe etki eden normatif faktörlerin de devreye girmesi ve inşacı teorinin etkisiyle güvenlik devletle özdeşleşen anlamından uzaklaşarak global ya da birey düzeyinde oluşturduğu anlamıyla değerlendirilmeye tutulmuştur. Bu minvalde uluslararası ilişkiler literatüründe gelişme gösteren post modernist ve eleştirel çalışmalar kapsamındaki Kopenhag Ekolü tarafından söylemlere dayalı olarak güvenlikleştirme kavramı ortaya çıkmıştır. Güvenlikleştirme kavramıyla güvenliğin sadece askeri boyutunun değil, politik, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarının ve yumuşak güç unsurlarının da hesaba katılması gerektiği vurgulanmıştır.

11 Eylül 2001 terörist saldırıları, uluslararası sistem ve kamuoyunda tarihi etkisi bulunduğu yönelik düşünce hakimdir. 11 Eylül’le birlikte verilen mesaj; devlet dışındaki bir aktörün, dünyanın en büyük hegemonik gücünün simgelerine saldırı düzenleyerek, ona zarar verilebileceğidir. Bu sebeple, daha önce güvenlik tanımlamalarındaki etkisi hesaba katılmayan ulus altı gruplar ve bireylerin de güvenlik gündemine dahil edilmeleri gereği ortaya çıkmıştır. Maddi olmayan olgular, kimlik ve düşünceler gibi unsurlar terörist ve aşırı hareketlerin güvenlik gündemi üzerinde etki uyandırmaktadır.

Tezin teorik altyapısını teşkil eden inşacı teori, doğası gereği okuyucuya açık bir bilgi vermez. Bu durum inşacı teoride algılar üzerinden değerlendirme yapıldığı için, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki üzerinde somutlaşma noktasında problem doğurmaktadır. Algılarla birlikte, inşacı yaklaşımda konuşmak (söz edimi) bile yapmaktır. Yani söylem fiile eşittir ve fiil kadar önemlidir. Bu sebeple inşacı teori olayların değerlendirilmesinde özneler arası niteliği öne koymaktadır. 11 Eylül ve 11 Eylül sonrası olaylar bağlamındaki karşıtlıklar, olaylardaki aktörler arasındaki özneler arası niteliğin kurulmasıyla gelişme göstermiştir. Örneğin akademik çalışmalar açısından “Tarihin Sonu” ve “Madeniyetler Çatışması” tezleri, özneler arası niteliğin benimsenmesi ve karşıtlıklar kurulmasıyla mümkün olabilmektedir. Aynı şekilde 11 Eylül’le teröristler ve terör karşıtları olarak iki kutup

bulunmakta ve nötr anlayış ortadan kalkmaktadır. Bu durum kimlik tartışmalarını da öne çıkarmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası ve 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında da, Türk dış politikasının temel ilkeleri olan; batıcılık ve statükoculuk muhafaza edilmiştir. Türk dış politikasının Batı'yla uyumlu hale gelebilmesinin, yaşamış olduğu “modernizasyon” süreciyle de oldukça ilişkisi bulunmaktadır. Bu durumda tarihsel süreç itibarıyla savunmacı kimlik altında Türkiye'nin revizyonist bir politika izlemesi beklenemezdi. Bu minvalde Türkiye yakın coğrafyasında denge istemektedir. Bu denge, yakın coğrafyasında her hangi bir devletin öne çıkarak uluslararası sistem üzerinde gerilim doğurucu bir politika izlemesini istememesi olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda Orta Doğu kapsamında da ne İsrail'in ne de İran ya da Mısır gibi devletlerin ön plana çıkarak dengeyi bozdukları bir bölge Türkiye'nin istediği bir durumdur. Böylelikle Türkiye çatışmalarda dahi uzlaşmacı bir tutum içerisinde.

Ayrıca Türkiye'nin Orta Doğu'da aşırıcı hareketleri desteklemesi, demokrasiye verdiği önem ve kendi siyasal yapısı açısından da mümkün değildir. 11 Eylül saldırıları sonrasında Türkiye saldırıları kınarken PKK terör örgütü ile mücadelesi hususunda da Batı'dan bir empati süreci içerisine girmesini istemiştir. Terör ile İslam'ın bağdaştırılmaması gerektiği yönünde politika izleyen Türkiye, terörle mücadele konusunda Batı'ya olan açık desteğini göstermiştir. Ancak bunun Batı ve Doğu arasındaki ideolojik ve dini ekseninde gelişen karşıtlıklar savaşına dönüşmesini istememiştir.

Öte yandan Orta Doğu'da 11 Eylül saldırılarıyla birlikte aşırıcı hareketlerin kötü addedilmesiyle, ılımlı hareketlerin önemi daha da artmıştır. Bu sebeple, bölgede muhafazakar nitelikte ancak aşırılıkları savunmayan “ılımlı yönetimler” Batı nezdinde daha makbul olmuştur. Yani, kimliklerin ideolojik yapılarına aşırı derecede bağlı kalınması medeniyetler arası çatışmalara dönmektedir ve devletler arasında da güvensizlik ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durum temel olarak siyasal ve ekonomik konularda çıkar farklılıkları doğurmaktadır.

Medeniyetler arasındaki diyalog ve işbirliği için, “demokrasi ve insan hakları” söylemleri ön plana çıkmaktadır. Bu minvalde 1999'da Helsinki Zirvesi'nde ortaya konulan reform sürecinin devam ettirilmesi, aşırıcı hareketler karşısında demokratik yolların kullanımına ve insan haklarına verdiği önem noktasında Türkiye'nin konumunu netleştirmektedir. Ayrıca, Batı'nın aşırıcı hareketlere yönelik ılımlı hareketleri desteklemesi siyasal, ekonomik ve sosyal anlamda uluslararası sistemin çatışmalardan uzaklaşabilmesine imkan tanıyabilecektir.

Türkiye’de AK Parti’nin kurulması, iktidara gelmesi ve 10 yılı aşkın bir süredir iktidarını sürdürebilmesiyle muhafazakar - demokrat bir partinin Batıyla entegre olabilme niteliği devam ettirilmiştir. Aslında 1923 cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye’nin İslami kimliğe dönük politikalar izlenmesine rağmen, bu durum ön plana çıkarılmamıştır. Balkanlar’dan yapılan göçler gibi örnekler Türkiye açısından vatandaşlık inşasında Müslümanlığın önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye’de her ne kadar “İslami kesim”in Batı’ya ve Batı’yla geliştirilen ilişkilere dini farklılıklarla karşı olduğu düşünülse de, “İslami kesim” Batılı değerlerle uyum içerisinde gözükmektedir.

1990’larda Orta Asya’da “ağabeylik” rolü sergileyen politikalar içerisindeki Türkiye, bu yaklaşımıyla yanlış yaptığını geç de olsa anlamıştır. Bu sebeple, Orta Doğu’da “yeni Osmanlılık” söylemine yönelik algılamalar, son dönem Arap ve Osmanlı ilişkileri düşünüldüğünde tehlikeli bir durum yaratacaktır. Türkiye açısından tarihsel atıflardan ziyade Orta Doğu’yla ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yapılacak vurgular çok daha önemlidir. Nitekim Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun açıklamalarında Osmanlı mirasını sahiplenir söylemler bulunurken, bu tehlikenin farkına varılıp Yeni Osmanlılık söylemi kullanılmamış ve Orta Doğu’ya yönelik tavırlarının halklar arasındaki kültürel diyalogu geliştirmeye dönük olduğu vurgulanmıştır.

AK Parti hükümetinin Orta Doğu’da muhafazakar – demokrat kimliği çerçevesinde, inisiyatif alıcı biçimde öne çıkması ve komşularla iyi ilişkiler içerisinde olabilmesi, AK Parti dönemi Türk dış politikasında yumuşak güç araçlarının daha fazla kullanılmasıyla ilgilidir. Ayrıca çok boyutlu diplomasi, ritmik diplomasi, merkez ülke, kamu diplomasisi, komşularla sıfır sorun gibi kavramlar üzerinden söylemler çeşitlendirilmektedir. Bu durum siyasal anlamda pro aktifliği ön plana çıkarmaktadır. Özellikle kamu diplomasisi faaliyetleriyle bu tarz söylemlere halk tabanında katılım sağlanmaktadır.

Bu süreçte “söz edimi” yoluyla bile herhangi bir konu kapsamında güvensizliğin yaratılabilmesi, global kamuoyu düzeyinde güvenlik endişelerinin ve güvenlik dışılaştırma tartışmalarının artmasına nedendir. Örneğin El Kaide’nin silahlı gücüne yönelik kapasite analizi yapılmaksızın küresel bir terörist örgüt ilan edilmesi, sansasyonel bir eylem düzenlemesinin söylem bazında yarattığı etkiyle mümkün olabilmektedir. Uluslararası kamuoyunun El Kaide konusundaki gerçeklikten uzak algılamaları da bu yönde şekillenmektedir.

Türkiye'nin Orta Doğu'yla olan ilişkilerini geliştirme isteği AB ile ilişkilerinde olumlu anlamda yansıyacaktır. Demokrasi ve İslam'ın bağdaştırılması ve uyum içerisinde olabileceğinin gösterilmesi, bölge üzerinde Türkiye'nin rol modeli açısından etkilidir. Türkiye bu süreçte pro aktif diplomasiyi öne çıkarsa da, bir partinin tek başına iktidar olması koalisyon yönetimleri açısından değerlendirildiğinde daha rahat tavır almasına imkan tanımaktadır. Bu durum iktidar hükümetlerinin koalisyon hükümetlerine göre avantajlı bir durum yaratacaktır.

Afganistan müdahalesine doğrudan destek gösteren Türkiye, komşusu Irak'a yapılan müdahaledeki tavrını daha tedbirli bir şekilde ortaya koymuştur. Afganistan'da El Kaide'nin etkinliğine son vermeye binaen düzenlenen saldırılar kabul edilebilirken, "aşırıcı bir yönetime" sahip olduğu gerekçesiyle Irak'ın bu savaşın içerisine çekilmek istenmesi, hem dünya hem de Türkiye kamuoyu açısından pek inandırıcı olmamıştır. Afganistan'daki terör odaklarıyla mücadele konusunda Türkiye, ABD ile aynı düşünceleri paylaşmaktan imtina etmemiş, terörizme karşı uluslararası kampanyaya destek vermiştir. Ayrıca Türkiye kendi toprak bütünlüğüyle ilgili olan terörizmle mücadelesini, El Kaide üzerinden desteklendirmeye çalışmıştır.

Irak konusunda Türk kamuoyu 1 Mart Tezkeresi sürecinde tezkere yanlısı olanlar ve olmayanlar olarak ikiye bölünmüştür. Tezkere yanlılarının amacı, işgal sonrasında Irak'taki toplumsal bölünmenin yarattığı istikrarsızlıkta Türkiye'nin etkin rol alabilmesinin sağlanmasıdır. Tezkere karşıtlarıysa, işgale katılmayı Batı koalisyonunun amaçlarına hizmet etmek olarak düşündüklerinden, bu doğrultuda "oyun"un bir parçası olmak istememişlerdir. Tezkerenin kabul edilmeyişi, Türk dış politikasında söylem anlamında Irak'ın geleceğinde söz sahibi olunması amacındaki tezkere yanlıları ve Batılı güçlerin savaşında yer almak istemeyen tezkere karşıtları şeklinde kutuplaşmalara sebebiyet vermiştir.

Türkiye, Irak'ın müdahale sonrasındaki yapılanma sürecinden uzakta kalmıştır. Kimlik ve normlar temelinde Irak müdahalesine karşı olunabilir ancak Irak müdahalesinin bölge ve özelde Türkiye açısından da güvenlikleştirme yarattığı bir gerçektir. Müdahale sonrası süreçte Irak'taki siyasal yapılanmanın ortaya çıkardığı güvenlik kaygılarının dinamiklerini tutarlı bir şekilde tahlil edip, bu kaygıların güvenlik gündeminin dışına çıkarılması gerekir ve bu durum yakın coğrafyasında Türkiye'nin ulusal güvenlik yaklaşımları temelinde oldukça önemlidir.

Orta Doğu'da Arap olmayan devletler Türkiye, İsrail ve İran ilişkilerinin Arap dünyasındaki etkileri her zaman tartışma konusu olmuştur. Filistin bağlamında

Hamas, Türkiye ve İsrail arasında güvenlik sorunu yaratmaktadır. İsrail, İran'ı Hizbullah'a gerçekleştirdiği yardımlar üzerinden sorumlu tutmaktadır. Dolayısıyla İsrail ve İran arasında gerilim tırmanmaktadır. Türkiye'nin de İran'la ilişkilerini geliştirme isteği, İsrail açısından eleştiri konusudur. Türkiye Filistin'de FKÖ ve Hamas arasında birliktelik istemektedir. 2008 Gazze Saldırıları sonrasında Türkiye ve İsrail ilişkileri kopma noktasına gelmiş, Davos ve Mavi Marmara olayları ile de ikili ilişkiler tarihin en alt seviyesine inmiştir. Mavi Marmara olayında silahlı operasyon düzenlenmesi ve can kaybının yaşanması Türkiye ve İsrail'i karşı karşıya getirmiştir. Temel olarak Türkiye ve İsrail ilişkilerinde güvenliikleştirmeyi dini kimlik tanımlamaları ve Filistin Sorunu ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar bu sorunun güvenlik dışılaştırılması gerektiğine yönelik söylemler kullanılsa da, sonuç alınamamaktadır ve bu durum Türk dış politikasında güvenlik kaygısı olarak algılanmaya devam etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan beri Türkiye ve İran ilişkileri dengeye dayalı bir şekilde seyretmektedir. Özellikle 1979 İran Devrimi sonrasında yeni İran rejimiyle Türkiye'nin ilişkileri dış faktörlerin etkisi altına girmiştir. Temel anlamda İran ve Türkiye ilişkilerinde kimliğin rolü yadsınamaz bir gerçektir. 1979 sonrasında dini referanslı bir anlayışa sahip olan İran'la laik bir yönetim anlayışına sahip Türkiye'nin kimlik farklılığı ortadadır.

İran rejiminin 11 Eylül'den sonra Hizbullah gibi aşırı örgütlenmelerle ilişkilerini arttırması ve nükleer enerji geliştirme faaliyetleri, İran'ın dünya kamuoyundaki imajını olumsuz etkilemiş ve İran bu yönde yaptırımlara maruz bırakılmıştır. Türkiye bölgede oynadığı "arabulucu" rolüyle İran'ın Batı'yla uzlaşısı içerisine girmesini amaçlamış ve bu yönde pro aktif bir politika izlemiştir. Ancak Türkiye üzerindeki uluslararası baskı ve gelişmeler, bu arabuluculuk sürecinden fayda sağlanamamasına neden olmuştur.

Türkiye Orta Doğu'da dengeden yana tavır benimsemekte, İran'ın ne çok fazla güçlenmesini ne de baskılar veya yaptırımlar sonucunda zayıflamasını istemektedir. Bu minvalde Türkiye, uluslararası kamuoyunda İran'la ilgili hem filli hem de söylem (söz edimi) bazında "güvenliikleştirme" oluşturulmasına karşıdır. Türkiye siyasal sorunların tartışılarak güvenlik gündeminin dışına çıkartılması taraftarıdır. AK Parti dönemi Türk dış politikasında Türkiye; İran'la olan ekonomik, enerji ve kültürel faaliyetlerini geliştirerek, yumuşak güç araçları üzerinden iyi ilişkilerini sürdürmek istemektedir. Son dönem Türkiye'nin İran konusunda daha "koruyucu" bir kimliğe bürünmesi, İsrail'le kötü giden ilişkiler bağlamında

düşünüldüğünde “eksen kayması” tartışmalarına sebep olmuştur. Ancak Türkiye pragmatik politikalar izleyip, bölgede çatışmaların önüne geçmek istemekte ve sorunların diyalogla çözülmesinden taraf olduğunu göstermektedir. Böylelikle Türkiye, İran konusunda güvenlik kaygılarının önüne geçilmesini ve sorunların siyasal zeminde tartışılmasını savunarak güvenlik dışılaştırılmanın sağlanmasından yana tutum sergilemektedir. İran’ın güvenlik kaygısı doğurduğuna dayalı algılamaların gelişmesi güvenlik tanımının bir devletten başka bir devlete değiştiğinin göstergesidir.

Tunus’ta başlayan Arap hareketlenmeleri Yemen, Mısır, Libya’da yönetim değişikliklerine neden olmuşken, Suudi Arabistan, Bahreyn, Ürdün, Fas ve Cezayir’de isyan kıvılcımları baskı altına alınmıştır. Suriye’de ise sorun mezhep çatışmalarına dönüşmüştür. 2010 Aralık’ta başlayan bu sürecin başında Tunus’taki olaylar Türkiye için güvenlik kaygısı yaratmamıştır. Çünkü Türkiye Tunus’ta çıkar mücadelesi içerisinde değildir. Ancak olaylar Libya’da gelişme gösterince ekonomik çıkarları gereği Libya operasyonuna aktif bir biçimde destekte bulunmuştur. Bu anlamda Libya’da yaşanan gelişmeler, Türkiye’nin güvenlik kaygıları üzerinde etki uyandırmıştır. Mısır örneğinde de Türkiye, Hüsnü Mübarek yönetiminin gitmesi yönünde politika izleyerek Mısır’da demokratik sürecin kurulmasına vurgu yapmıştır. Türkiye özellikle Suriye’nin de bu sürece girmesiyle birlikte daha aktif ve taraflı bir tavır ortaya koymuştur. Türkiye’nin bu dönemdeki rolü itibarıyla önemi; bu süreçte yönetim ve rejim değişiklikleri yaşayan ülkelerin Türkiye’yi model olarak görmeleri ve yeni siyasal yapıyı Batı’yla entegre bir şekilde kurmak istemeleridir.

Arap hareketlenmeleri sürecinde, başka devletlerin içişlerine müdahil olmama ilkesi büyük ölçüde çiğnenmiştir. İnsan haklarına yönelik politikaların etkinlik göstermeleriyle bu algının değişime uğradığı söylenebilir. Bu hareketlenmelerin etkin olduğu ülkelerde rejim yanlıları ve karşıtları arasında kutuplaşmalar yaşanarak bu kutuplaşmaların önüne geçebilecek tarafsız kesimlerin önemi daha fazla artmıştır. Bu bağlamda diğer devletler de sürecin içerisine dahil olmuşlardır.

Diğer yandan, yumuşak güç unsurlarının daha fazla kullanılmaya çalışıldığı AK Parti dönemi Türk dış politikasının “komşularla sıfır sorun” stratejisinin sürdürülemezliği olumsuzluk yaratmaktadır. Türkiye’nin jeopolitik durumu gereği komşularıyla hiçbir sorun yaşamaması mümkün değildir. Ancak sorunların minimize edilme çabaları doğru bir yaklaşımdır. Arap hareketlenmeleri sürecinin sabote edilmesinin önüne geçilerek, Arap halklarının taleplerine yer verileceği yeni bir yönetim kurabilmek oldukça önemlidir.

Sonuç olarak, 11 Eylül sonrasında Türk dış politikası söyleme dayalı oluşturulan yeni güvenlik anlayışından oldukça etkilenmiştir. Tek partinin iktidar olmasının da dış politikada daha rahat manevra alanına sahip olduğunu göstermektedir. Uluslararası sistemde meydana gelen olaylar karşısında Türk dış politikası temel aldığı olgulardan uzaklaşmamıştır. Ancak 11 Eylül sonrasındaki süreçte yumuşak güç araçlarının kullanımına ynelikabalar da görülmektedir. Her ne kadaratışmaların güvenlik gündeminin dışınaıkarılmak istendiği söylense de, güvenliğe etki eden diğer dinamikler bunu mümkün kılmamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin jeostratejik konumu nedeniyle milli güvenliğine yönelik olarak kendiıkarları iinok boyutlu riskler içerisine girmesini gerekli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar;

AL-BUTI Muhammad Said Ramadan, Al-Jihad Fil İslam, Dar Al-Fikr, Damascus, 2005.

ANDERSON Benedict, Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism, Verso, London, 1983.

ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler Teorileri, MKM Yayıncılık, 3. Baskı, 2008.

AYDIN Mustafa, BRAUCH Hans Günte, ÇELİKPALA Mitat ve SPRING Ursula Oswald (der.), Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2012.

BABACAN Abdurrahman (ed.), 11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011, Pınar Yayınları, Eylül 2011.

BALTA PAKER Evren, Küresel Güvenlik Kompleksi, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2012, İstanbul.

BOOTH Ken and DUNNE Tim (eds.), Worlds in Collision, p. 2, Palgrave Macmillan, First Edition, 2002.

BOOTH Ken, Dünya Güvenliği Kuramı, Küre Yayınları, 1. Baskı, Ağustos 2012.

BOYD-BARRETT Oliver and BRAHAM Peter, Media, Knowledge and Power, Routledge, London, 1995.

BRZEZINSKI Zbigniew, The Grand Chess Book, Foreign Affairs, November/December 1997.

BULL Hedley, The Anarchial Society: A Study of Order in World Politics, Palgrave, Third Edition, 2002.

BUZAN Barry, An Introduction to Strategic Studies: Military, Technology and International Relations, Macmillan, Londra, 1987.

BUZAN Barry, People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era, European Consortium for Political Research Press, 2nd Edition, 19 March 2008.

BYMAN Daniel, Iran, Terrorism, and Weapons of Mass Destruction, Routledge, 15 June 2007.

CHOSSUDOVSKY Michel, Amerika'nın Terörizme Karşı Savaşı, İmge Kitabevi, 2. Baskı, 2010.

ÇAKIR Ruşen, Derin Hizbullah İslamcı Şiddetin Geleceği, Metis Yayınları, 2001.

DAVUTOĞLU Ahmet, Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, 2009.

DEDEOĞLU Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Yenyüzyıl Yayınları, 2008.

ERALP Atilla (der.), Devlet ve Ötesi, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2010.

ERALP Atilla (der.), Devlet, Sistem ve Kimlik, İletişim Yayınları, 10. Baskı, 2008.

EROL Mehmet Seyfettin ve EFEGİL Ertan (der.), Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları: Temel Faktörler, Kavramlar, Aktörler, Süreç ve Gelişmeler, Barış Platin Yayınları, 2012.

FUKUYAMA Francis, The End of History and The Last Man, Avon Books, 1992.

GILPIN Robert, War & Change in World Politics, Cambridge, Cambridge University Press, 1981.

GRANT A. J., An Introduction to the Study of International Relations, Macmillan, Digitized from 1916 Volume.

HALE William, Türk Dış Politikası 1774-2000, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.

HAMMER Michael ve CHAMPY James, Değişim Mühendisliği, Sabah Yayınları, İstanbul, 1994.

HOUGH Peter, Understanding Global Security, p. 8, Routledge, Second Edition, 2008.

HUDSON Valerie M., Foreign Policy Analysis, Royman & Littlefield Publishers, 2007.

HUFSCHMID Eric, Sancılı Sorular, Doruk Yayınevi, İstanbul, 2003.

INBAR Efraim, Israel's National Security, Routledge, 2008.

KISSINGER Henry, Diplomasi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Baskı, Şubat 2011.

Kuran'ı Kerim, Maide Süresi (5), 32. Ayet. Kuran'ı Kerim, Tevbe Süresi (9), 29. Ayet.

LACOSTE Yves, Büyük Oyunu Anlamak, NTV Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2007.

LAÇİNER Sedat ve CELALİFER EKİNCİ Arzu (der.), 11 Eylül Sonrası Ortadoğu, USAK Yayınları, 2011.

MACHIAVELLI Niccolo, Savaş Sanatı, Doruk Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2007.

MARRS Jim, CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları, 11 Eylül, Afganistan, Irak İşgali ve Uyuşturucu Ticareti, Kesit Yayınları, İstanbul, 2007.

MOHAMEDOU Mohammed Mahmoud Ould, The Rise and Fall of Al Qaeda, Pluto Press, 2007.

ORAN Baskın (der.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1, İletişim Yayınları, 2001.

ORAN Baskın (der.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2001.

ORAN Baskın (der.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3, İletişim Yayınları, 2012.

ÖZDAĞ Ümit, Kerkük, Irak ve Ortadoğu, Bilgeoğuz Yayınları, Nisan 2007.

PLUDOWSKI Tomasz, How the Worlds News Media Reacted to 9/11, p.21, Marquette Books LLC Spokane, Washington, 2007.

ROTHSEIN Robert L. (ed.) The Evolution of Theory in International Relations, South Carolina: University of South Carolina Press, 1991.

SWETNAM Michel S. ve ALEXANDER Yonah, Bir Terörist Ağının Profili Usame Bin Ladin, Güncel Yayıncılık, 2001.

Makaleler;

AKDEMİR Erhan, 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 8, No.1, 2009.

ALTUNIŞIK Meliha Benli, The Middle East in the Aftermath of September 11 Attacks, Foreign Policy, 2009/1.

ALTUNIŞIK Meliha Benli, The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East, Insight Turkey, Cilt 10, No 2, 2008.

ALTUNIŞIK Meliha Benli, Turkey's Security Culture and Policy Towards Iraq, Perceptions, Spring 2007.

ARI Tayyar, BOP, Ortadoğu ve ABD: Politika mı Propaganda mı?, Global Strateji, 5. Sayı, İlkbahar 2006.

BACIK Gökhan, Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika, Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 10, Yaz 2006.

BALDWIN David A., The Concept of Security, Review of International Studies (1997), 23.

BİLGİN Pınar, Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, Stratejik Araştırmalar, 8 (14) Ocak 2010.

BİLGİN Pınar, Individual and Societal Dimensions of Security, International Studies Review (2003) 5.

BİLGİN Pınar, Individual and Societal Dimensions of Security, International Studies Review (2003) 5.

BİLGİN Pınar, Security Studies: Theory/Practice, Cambridge Review of International Affairs, Spring-Summer 1999, Vol. XII, No. 2.

BOOTH Ken, Security and Emancipation, Review of International Studies, Vol. 17, No. 4 (Oct., 1991).

BOOTH Ken, Security in Anarchy : Utopian Realism in Theory and Practice, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 67, No. 3, July 1991.

BUZAN Barry and WAEVER Ole, Macrosecuritisation and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory, Review of International Studies (2009), 35.

BUZAN Barry and WAEVER Ole, Regions and Power: The Structure of International Security, Cambridge University Press, 2003.

BUZAN Barry, Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008).

BUZAN Barry, Rethinking Security After the Cold War, Cooperation and Conflict, Cilt 32, No. 1, Mart 1997.

ÇOŞKUN Bezen Balamir, Word, Images, Enemies: Macro-Securitization of the Islamic Terror, Popular TV Drama and the War on Terror, Turkish Journal of Politics, Vol. 3, No. 1, Summer 2012.

DAVUTOĞLU Ahmet, Turkey's Foreign Policy Vision, Insight Turkey, Cilt 10, No 1, 2008.

ERKMEN Serhat, 1990'lardan Günümüze Türkiye-İsrail Stratejik İşbirliği, Uluslararası İlişkiler, Cilt 2, Sayı 7, (Güz 2005).

EROL Mehmet Seyfettin, 11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve "Dört Tarz-ı Siyaset", Gazi Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007.

GUZZINI Stefano, A Reconstruction of Constructivism in International Relations, European Journal of International Relations, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Vol. 6(2).

HALATÇI Ülkü, 11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, No: 7, 2006.

HALE William, Turkey and the Middle East in the New Era, Insight Turkey, Cilt 11, No 3, 2009.

HARTMAN Andrew, The Red Template: US Policy in Soviet Occupied Afghanistan, Third World Quarterly, Cilt. 23, No. 3.

HUNTINGTON Samuel P., Clash of Civilizations, Foreign Affairs, Summer 1993.

JERVIS Robert, Understanding the Bush Doctrine, Political Science Quarterly, Cilt 118, No.3, 2003.

KARACA R. Kutay, A Historical Glance at the Problems of Afghanistan and Future Foresights, Akademik Bakış, Cilt 4, Sayı 8, Yaz 2011.

KARAOSMANOĞLU Ali L., The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey, Journal of International Affairs, Cilt 54, Sayı 1, Güz 2000.

KAYA Sezgin, Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (63-3).

KEYMAN Fuat, 11 Eylül Sonrası Dünya, Türkiye ve Dış Politika, Foreign Policy, Aralık 2003.

KINVALL Catarina, Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search For Ontological Security, Political Psychology, Cilt 25, No.5, Ekim 2004.

KİBAROĞLU Mustafa, Turkey and Israel Strategize, Middle East Quarterly, Vol.9, Sayı.1, (Kış 2002).

LEWIS Bernard, The Roots of Muslim Rage, Policy, Cilt. 17, No.4 Yaz 2001/02.

MATHEWS Jessica, Redefining Security, Foreign Affairs, Cilt 68, No. 2, 1989.

McDONALD Matt, Securitization and Construction of Security, European Journal of International Relations, 2008.

McSWEENEY Bill, Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School, Review of International Studies, Vol. 22, No. 1, January 1996.

MİŞ Nebi, Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2011.

NYE Joseph E. ve LYNN-JONES Sean M., International Security, Studies: A Report of Conference on the State of the Field, International Security, Cilt 12, No. 4, 1988.

ÖNAL Hilal, ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 6, Sayı: 23, 2010.

ÖNİŞ Ziya, Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self Interest, Insight Turkey, Cilt 14, No 3.

ÖNİŞ Ziya, Turkey and the Middle East After September 11: The Importance of EU Dimension, Turkish Policy Quarterly, 2003.

ÖZCAN Nihat Ali, İşgal Sonrası Irak'ta Olanlar Sıradan Bir Güvenlik Sorunu mu?, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1, (Bahar 2004).

PERTHES Volker, Turkey's Role in the Middle East, Insight Turkey, Cilt 12, No 4, 2010.

PIPES Daniel, The Muslims are Coming! The Muslims are Coming!, National Review, Cilt 42, No.22, Kasım 1990.

PIPIES Daniel, Militant İslam Real Threat, Human Events, Cilt 58, no. 44, Aralık 2002.

POWELSON Michael, U.S. Support For Anti-Soviet and Anti-Russian Guerrilla Movements and The Undermining of Democracy, Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, Cilt 11, Spring 2003.

QIREZI Arben, Transformation of Al Qaida's Strategy in Light of the New Global War on Terrorism, Turkish Policy Quarterly, Summer 2004.

SAVAGE Timothy M., Europe and Islam: Crescent Waxing, Cultures Clashing, The Washington Quarterly, Vol. 27, no.3, 2004.

SHAFIQ Mounir, Turkey's Justice and Development Party Through Arab Eyes, Insight Turkey, Cilt 11, No 1, 2009.

SMITH Anthony D., National Identity and the Idea of European Unity, International Affairs, Vol.68, No.1, 1992.

TAŞPINAR Ömer, Turkey's Strategic Vision and Syria, The Washington Quarterly, Summer 2012.

Terrorism Through Risk, European Journal of International Relations, March 2007, vol. 13, no. 1.

TOYNBEE A. .J. ve TOYNEE V., Problem of Research in International Relations, International Studies, Cilt 3, Sayı 1, 1961.

UZER Umut, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım, Ortadoğu Etütleri, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011.

WAEVER Ole, Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008).

WALT Stephen M., The Renaissance of Security Studies, International Studies Quarterly, Vol. 35, No. 2 (June 1991).

WENDT Alexander, Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics, International Organization, Cilt 46, No. 2, Bahar 1992.

YEŞİLYURT Nuri ve AKDEVELİOĞLU Atay, Turkey's Middle East Policy Under The JDP Rule, The Turkish Yearbook of International Relations, Cilt 40, 2009.

Tezler;

AVCI H. İlker, İsrail'in Irak Politikasının Türkiye Güvenliğine Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2008.

BİLGİN Hatice Pinar, Regional Security in the Middle East: A Critical Security Studies Perspective, PhD Thesis, Department of International Politics, University of Wales, Aberystwyth, January 2000. (Published Doctoral Dissertation)

BOZKURT Abdullah, Lübnan'ın Sosyal Yapısı, Siyasi Tarihi ve Hizbullah, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2010.

BÜYÜKBAŞ Murat, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

DURUOĞLU Tuba, Haber Yapmada İdeoloji Etkeni: 11 Eylül Terör Olayı Örneği Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

EREKER Fulya, Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, 2010, (Yayınlanmış Doktora Tezi)

GEZGİN Hatice Sultan, Türkiye'nin 2003-10 yılları Arasında Kuzey Irak Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2011.

GÜRTEKİN Hüseyin, Hizbullah Terör Örgütü: Yapılanması, Faaliyetleri ve Son Durumu, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2008.

İŞİTAN Rıza, Terörizm İslamcılık ve Hizbullah, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2008.

ŞAHİN İsmail Turan, Küresel Ekonomi Küresel Terör ve ABD, s.146, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

TUNCAY Melis, AKP Döneminde Türk Dış Politikası: Süreklilikler ve Değişimler, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan 2011.

TURANLI Ebru, 11 Eylül 2001 Saldırılarına İlişkin Gazete Yazı Türlerinin İçerik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

TÜRKEN Anıl, Iraq Conflict and Its Security Implications For Turkey (2003-07), A Master's Thesis, Bilkent University, October 2007.

UYAR Elif Sabahat, Turkey's Own September 11' A Political Sociological Study of the November 2003 Istanbul Bombings As Reflected by the Turkish Press, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of the Middle East Technical University, July 2007.

ÜNALAN Levent, Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Filistin Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, Kadirhas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

YURTSEVEN Ömer Alper, Türkiye’de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah, Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, 2006.

Raporlar ve Röportajlar;

ÖZHAN TAHA, ETE HATEM ve BÖLME Selin M. (eds.), 2011’de Türkiye, SETA Analiz, No. 48, Aralık 2011, Ankara.

A Conservation with Abdullah Gül, Council On Foreign Relations, 24 September 2010

A Conversation with Ahmet Davutoğlu, Council on Foreign Relations, 14 April 2010.

ADDIS Casey L. and BLANCHARD Christopher M., Hezbollah: Background and Issues For Congress, Congressional Research Service.

AUBREY Stefan M., Combating Al-Qaeda and the Jihadist Ideology, An In-Progress Review of the US National Counter Terrorism Strategy, August 2005.

AYDIN Hakan, Arap Hareketlenmeleri Kompleksi, Süreç Analiz, Kasım – Aralık 2012.

BARKEY Henri J., The Evolution of Turkish Foreign Policy in the Middle East, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı.

BARNETT Rubin, Afghanistan the Forgotten Crisis, Refugee Survey Quarterly, UNHCR, 1996.

BİR Çevik, Reflections on Turkish-Israeli Relations and Turkish Security, Policy-Watch, 5 Kasım 1999.

BRAUCH Hans Günter, From a Hobbesian Security to a Grotian Survival Dilemma, 40th Anniversary Conference of IPRA, Peace and Conflict in a Time of Globalisation, Sopron, Hungary, 5-9 July 2004.

CHENEY Dick, the Greater Middle East, the Bush Administration’s Perspective, 6 February 2004.

COHEN Craig and GABEL Josiane, 2012 Global Forecast, CSIS.

CORDESMAN Anthony, New Strategy in Iraq: Uncertain Process Towards an Unknown Goal, Center for Strategic and International Studies, 14 March 2007.

ÇOMAK Hasret ve SANCAKTAR Caner (ed.), 21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanların Güvenliği, Uluslararası Balkan Kongresi, 28-29 Nisan 2011, Kocaeli.

Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the Us.

Human Development Report 1994, New Dimensions of Human Security, UNDP, New York, 1994; Human Security – Approaches and Challenges, UNESCO, Paris, 2008.

HUSSAIN Rashad and MADHANY Al-Husein N., Battle of Ideas: Understanding the Role of Islam in Counterterrorism Policy, Brookings Institute, Analysis Paper, No.13, August 2008.

JENKINS Brian Michael, New Modes of Conflict, RAND, June 1983.

KEYMAN Fuat, Turkish Foreign Policy in the Era of Global Turmoil, SETA Policy Brief, No.39, December 2009.

KHALILZAD Zalmay, Afghanistan: The Next Phase, RAND.

KONA Gamze Güngörmüş, Yeni Irak, Yeni Ortadoğu ve Türk Dış Politikası, Tasam Stratejik Öngörü.

KRAMER Heinz, AKP's New Foreign Policy, SWP Berlin, June 2010.

LEVITT Matthew, Hizbullah Narco-terrorism, IHS Defense, Risk and Security Consulting, September 2012.

LINDENSTRAUSS Gallia and GUZANSKY Yoel, The Rise and (Future) Fall of A Turkish – Iranian Axis, Foreign Policy Research Institute, April 2011. National Strategy For Combating Terrorism, February 2003.

ÖZTEK Güner, Türkiye-Ortadoğu İlişkileri, Bilgesam, Rapor No.13.

PICKERING Thomas R. and SCHLESINGER James R., Iraq: the Day After, Council on Foreign Relations, 2003.

POYRAZ Serdar, Turkish-Iranian Relations: A Wider Perspective, SETA Policy Brief, November 2009.

ROGERS Paul, Al Qaida and Arab Awakening, International Security Monthly Briefing, June 2011.

SANDIKLI Atilla ve SALİHİ Emin, İran, Şii Hilali ve Arap Baharı, Bilgesam, İstanbul, 2011.

SHAW Martin, Global Society and International Relations, Polity Press, Cambridge, 1994.

Speaker: Recep Tayyip Erdoğan, Turkish Foreign Policy For the 21st Century, Council On Foreign Relations, 26 January 2004.

TAŞPINAR Ömer, The Three Strategic Visions of Turkey, Brookings, 8 March 2011.

The Humanitarian Monitoring Report, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs in Occupied Palestinian Territory, Haziran 2006.

Türkiye ve Ortadoğu: Yüksek Hedefler ve Kısıtlayıcı Unsurlar, International Crisis Group, 7 Nisan 2010.

ULUTAŞ Ufuk, Turkey-Israel: A Fluctuating Alliance, SETA Policy Brief, January 2010.

US Congress, Transcripts of the House Armed Services Committee, Washington, 5 October 1999.

Usame bin Ladin'le Röportaj, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/binladen/who/interview.html>

WALKER R. B. J., Sovereignty, Security and the Challenge of World Politics, Working Paper No.87, Canberra, Avustralya Ulusal Üniversitesi Barış Araştırmaları Merkezi, 1990.

Kamu Diplomasisi ve Akıllı Güç, Beril Dedeoğlu Röportajı, <http://www.ekopolitik.org/public/printnews.aspx?id=5548>

Gazete ve TV;

A Tale of Two Cultures, Al-Ahram Weekly, 10-16 January 2008

Arapların Lideri Türkiye ve Erdoğan, Akşam, 22.11.2011.

AYDINTAŞBAŞ Aslı, Kırmızı Kitapta Köklü Değişim, Milliyet, 23 Ağustos 2010.

BİLA Fikret, ABD Heyetine Verilen Mesajlar, Milliyet, 28 Mart 2006.

BİLİCİ Ahmet, AKP'nin Dış Politikasında İsmail Cem izleri, 2007, www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=494303 - 73k 31.01.2007.

BUSH George W., Graduation Speech at Us Military Academy, 1 June 2002,

BUSH George, State of The Union Addres, January 2002; <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/onpolitics/transcripts/sou012902.htm>

CAVELI Damien Caveli, The Us of Oil, www.salon.com, 19 Kasım 2001.

Cumhuriyet 11 Kasım 2003.

DAVIDSON Ros, Stars Earn Their Stripes, the Sunday Herald, 11 November 2001.

DAVUTOĞLU Ahmet, CNN Türk, 25 Kasım 2009.

DAVUTOĞLU Ahmet, Saraybosna, Anadolu Ajansı, 17 Ekim 2009

ECO Umberto, The Roots of Conflict, Guardian, 13 October 2001.

ERDOĞAN Recep Tayyip, Turkey is Committed to the New Iraq, The Wall Street Journal. 30 August 2006.

ERGİN Sedat, 1 Mart Tezkeresinde İbretlik Sonuç Hangisiydi?, Milliyet, 3 Mart 2007.

GERGES Fawaz, Is Democracy in The Middle East a Pipedream?, 25 April 2005.

Guardian, 26 Ekim 2009.

GÜL Abdullah, www.ntvmsnbc.com/news/247622.asp

Haaretz, 24 Haziran 2003

<http://archive.vod.umd.edu/internat/bush2006int.htm>

<http://arsiv.sabah.com.tr/2004/03/12/gnd101.html>

http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/londrada1110/dosya_1110.html

[http://www.csmonitor.com/1998/0903/090398.intl.intl.2.html/\(page\)/2](http://www.csmonitor.com/1998/0903/090398.intl.intl.2.html/(page)/2)

<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=173965>

<http://www.guardian.co.uk/world/2001/sep/15/september11.afghanistan1?INTCMP=SRCH>

<http://www.thedailybeast.com/newsweek/2003/02/23/anatomy-of-the-threat.html>

<http://www.timeturk.com/tr/2012/09/10/ladin-in-el-cezire-de-yayimlanmayan-11-eylul-roportaji.html>

<http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2006/02/02/AR2006020202296.html>

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/yg/yazargoster.php?haber=16204>

Inside and Out, Divisions Keep Syria in Stalmate, Reuters, 22 Şubat 2012.

İnternet;

<http://www.usembassyisrael.org.il/publish/peace/archives/2002/august/080805.html>

<https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/news/osama.htm>

Islamophobia a Challenge For Us All,
<http://www.runnymedetrust.org/publications/17/32.html>

KOHEN Sami, Kolaylaştırıcı Rolü Zorlaşıyor, Milliyet, 16 Şubat 2001.

KÜÇÜKCAN Talip, AB’de Müslümanlar ve İslamofobi, Radikal, 11.06.2007.

LADIN Usama bin Ladin, Declaration of War Against the Americans Occupying the

Land of the Two Holy Places, First Published in London Based Al Quds Al Arabi, 1996.

Ladin’in 1996’daki Fetvası,
http://www.pbs.org/newshour/updates/military/july-dec96/fatwa_1996.html

LEWIS Bernard, The Roots of Muslim Rage, The Atlantic.

PILGER John, What Good Friends Left Behind, The Guardian, 20 Eylül 2003.

SEVİNDİ Nevval, Keşke 1 Mart Tezkeresi Geçseymiş, www.zaman.com.tr, 6 Mart 2007.

TELHAMI Shibley, In the Mideast, the Third Way is a Myth, Washington Post, 17 Şubat 2006.

Turkey Seeks to Boost East West Role, Kuwait Times.

US Muslims Religious Council Issues Fatwa Against Terrorism, July 28, 2005.

Vakit 2 Aralık 2003.

World Public Opinion, Muslims Believe Us Seeks to Undermine Islam, April 24, 2007.

www.akparti.org.tr

<http://turkey.setimes.com/tr/articles/ses/articles/features/departments/economy/2012/05/25/feature-01>

<http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-2012-ihracat-verileri/12>

ÖZGEÇMİŞ

1989 İstanbul doğumludur. Lisans eğitimini Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Üniversite eğitimi süresinde Uluslararası İlişkiler Kulüp Başkanlığı ve Uluslararası İlişkiler Dergi Editörlüğü görevlerinde bulunmuştur. 2010-2012 yıllar arasında Ekopolitik Araştırma Merkezi'nde Araştırmacı, Editör ve Panel Moderatörü olarak çalışmıştır. 2011 yılında Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisansı tamamlamak üzeredir. Evli ve İngilizce bilmektedir.

